

**Joakim Caspersen, Melina Røe, Britt Karin Utvær
og Christian Wendelborg**

Utdanningsdirektoratets brukerundersøkelser

Et verktøy for kvalitetsutvikling i grunnskolen?

Joakim Caspersen, Melina Røe, Britt Karin Utvær og Christian
Wendelborg

Utdanningsdirektoratets brukerundersøkelser

Et verktøy for kvalitetsutvikling i grunnskolen?

Postadresse: NTNU Dragvoll, 7491 Trondheim
Besøksadresse: Dragvoll Allé 38 B

Telefon: 73 59 63 00
Telefaks: 73 59 62 24

E-post: kontakt@samfunn.ntnu.no
Web.: www.samforsk.no

Foretaksnr. NO 986 243 836

NTNU Samfunnsforskning AS
Mangfold og inkludering
Mars 2017

ISBN 978-82-7570-491-5 (web)

FORORD

Denne rapporten undersøker hvordan Utdanningsdirektoratets brukerundersøkelser benyttes av skoler og kommuner som en del av kvalitetsvurderingssystemet. Prosjektet har vært gjennomført parallelt med NTNU Samfunnsforsknings oppdrag om å analysere og rapportere data fra Elevundersøkelsen. Vi har gjennom flere år intervjuet skoleeiere, skoleledere, lærere, elever og foreldre. Intervjuene har omhandlet flere tema, men helt siden arbeidet med Elevundersøkelsen 2011 har brukerundersøkelsene som verktøy for kvalitetsutvikling i skolen vært et viktig område i intervjuene. I alt har vi over tid besøkt 21 skoler i ni fylker og totalt 231 personer er intervjuet. Vi vil gjerne takke alle disse som har stilt opp og snakket med oss om dette. Vi vil også takke alle skoleeiere og skoleledere som har tatt seg tid til å svare på surveyen.

Trondheim, mars 2017

Prosjektleder

Christian Wendelborg

INNHold

	side
FORORD	iii
INNHold	v
FIGURLISTE	vii
TABELLER	ix
SAMMENDRAG	xi
1. Introduksjon	1
1.1 Utdanningsdirektoratets brukerundersøkelser	1
1.1.1 Anonymisering av resultater	3
1.2 Hvordan forstå bruk av data om elevene i skolen?	4
1.3 Om innholdet i rapporten	8
2. Metode og datagrunnlag	11
2.1 Survey til skoleledere og skoleeiere	11
2.2 Skolebesøk og intervjuer	12
3. Gjennomføring av brukerundersøkelsene	15
3.1 Elevundersøkelsen	15
3.1.1 Begrunnelser for gjennomføring	16
3.1.2 Gjennomføring av Elevundersøkelsen	18
3.1.3 Gode eksempler på gjennomføring av Elevundersøkelsen	23
3.2 Foreldreundersøkelsen	24
3.2.1 Begrunnelser for gjennomføring	31
3.2.2 Barrierer for gjennomføring	31
3.2.3 Gode eksempler på gjennomføring av Foreldreundersøkelsen	36
3.3 Lærerundersøkelsen	36
3.3.1 Begrunnelser for gjennomføring	38
3.3.2 Barrierer for gjennomføring	39
3.3.3 Gode eksempler på gjennomføring av Lærerundersøkelsen	42
3.4 Ulike undersøkelser – ulike utfordringer	42
4. Brukerundersøkelsene- et verktøy for kvalitetsutvikling?	45
4.1 Hvem får og bruker informasjon om brukerundersøkelsene?	45
4.1.1 Elevundersøkelsen	45
4.1.2 Foreldreundersøkelsen	50
4.1.3 Lærerundersøkelsen	51
4.2 Styringsnivåets bruk av undersøkelser	53
4.3 Brukerundersøkelsene som del av kvalitetsvurderingssystemet	55
4.4 Et verktøy for kvalitetsutvikling?	59
4.4.1 Utfordringer for kvalitetsutvikling	63
5. Erfaringer med bestillings- og rapportportalen – og videre arbeid med undersøkelser	65
5.1 Erfaringer med bestillings- og rapportportalen	65
5.2 Brukerundersøkelsene- et ubenyttet potensiale?	67

5.3	Hvordan kan verktøyene videreutvikles, forbedres og utnyttes bedre?	68
5.3.1	Brukerundersøkelsenes spørsmål og lengde	69
5.3.2	Prikkeregelen og anonymisering av data	70
5.3.3	Svarprosenten i Foreldreundersøkelsen	71
5.3.4	Alternative undersøkelser og tilleggsundersøkelser	72
5.3.5	Opplevde begrensninger i analyse- og fremstillingsmulighetene i rapportportalen	72
5.3.6	Mer tid til refleksjon og bearbeiding av resultater	74
5.3.7	Å jobbe systematisk, sette seg mål og øke egen kompetanse	75
6.	Utfordringer og erfaringer med brukerundersøkelsene som kvalitetsutviklingsverktøy	77
6.1	Brukerundersøkelsene – et verktøy for hva og for hvem?	79
6.2	Generelle utfordringer	81
6.3	Avslutning	82
	LITTERATUR	85

FIGURLISTE

Figur		side
Figur 1.1	Noen sentrale elementer i kvalitetsvurderingssystemet (tidligere Nasjonalt kvalitetsvurderingssystem). Illustrasjonen er oversendt fra Utdanningsdirektoratet og brukt med deres tillatelse .	2
Figur 1.2	Modell for å forstå de ulike elementene i Data Driven Decision Making (DDDM) i skolen. Etter Coburn og Turner (2011).	6
Figur 1.3	Ulike posisjoner i skolenes DDDM (Data Driven Decision Making)	8
Figur 2.1	Koder brukt i fremstillingen av intervjumateriale.	13
Figur 3.1	Det er arbeidskrevende for skolene å gjennomføre Elevundersøkelsen. Andelen skoleledere og skoleeiere.	20
Figur 3.2	Fornøyd med Elevundersøkelsen. Andelen skoleledere og skoleeiere.	21
Figur 3.3	Svarprosent blant skoler som har utført SMS utsendelse av Foreldreundersøkelsen og skoler som ikke har gjort det.	25
Figur 3.4	Utvikling av svarprosent etter antall SMS skoler har sendt.	26
Figur 3.5	Antall spørsmålsbolker skoler som har gjennomført Foreldreundersøkelsen 2016 har valgt.	27
Figur 4.1	Informasjon om skolenes resultat av Elevundersøkelsen gis til og blir videre analysert og diskutert med følgende målgrupper. Andelen skoleledere.	46
Figur 4.2	Informasjon om skolenes resultat av Foreldreundersøkelsen gis til og blir videre analysert og diskutert med følgende målgrupper. Andelen skoleledere.	50
Figur 4.3	Informasjon om skolenes resultat av Lærerundersøkelsen gis til og blir videre analysert og diskutert til følgende målgrupper. Andelen skoleledere.	52
Figur 4.4	Resultatene fra Elev-, Foreldre- og/eller Lærerundersøkelsen presenteres for kommunestyret, oppvekstutvalget eller tilsvarende og/eller kommunalt foreldreutvalg eller tilsvarende. Andelen skoleeiere.	53
Figur 4.5	Politikerne i kommunen er interessert i resultatene fra Elev-, Foreldre- og/eller Lærerundersøkelsen. Andelen skoleeiere.	54
Figur 4.6	Brukerundersøkelsene er viktige verktøy for kvalitetsutviklingsarbeid i skolen. Andelen skoleledere og skoleeiere.	60
Figur 4.7	Brukerundersøkelsene brukes som et utgangspunkt for å vurdere kvaliteten ved skolene sitt arbeid. Andelen skoleledere og skoleeiere.	61
Figur 4.8	Resultatene fra brukerundersøkelsene brukes for å stake ut kursen for videre arbeid med kvalitetsutvikling i kommunens skoler. Andelen skoleledere og skoleeiere.	62
Figur 4.9	Resultatene fra brukerundersøkelsene brukes for å evaluere måloppnåelse. Andelen skoleeiere.	62

Figur 4.10	Spørsmålene i brukerundersøkelsene er relevante for arbeid med kvalitetsutvikling i skolen. Andelen skoleledere og skoleeiere.	64
Figur 5.1	Ulike erfaringer med bruk av rapportportalen. Andelen skoleledere og skoleeiere.	66
Figur 5.2	De tre brukerundersøkelsen som kvalitetsutviklingsverktøy sitt ubenyttede potensiale i skolene og kommunenes kvalitetsutviklingsarbeid. Andelen skoleledere og skoleeiere.	68
Figur 6.1	Relasjonen mellom de ulike brukerundersøkelsene, samt nivået de brukes på. Tykkelsen på pilene indikerer styrken i relasjonen mellom undersøkelsene.	78
Figur 6.2.	Brukerundersøkelsenes rolle i DDDM (Data Driven Decision Making) i skolen.	80

TABELLER

Tabell	side
Tabell 1.1	Eksempel prikkeregul. Trives du på skolen? «Trives svært godt»=5, «Trives ikke i det hele tatt» =1. 4
Tabell 1.2	Eksempel prikkeregul. Trives du på skolen? Konsekvenser av prikkeregul 4
Tabell 3.1	Skolens praksis i forhold til gjennomføring av Elevundersøkelsen på ulike trinn. Skoleledere. 15
Tabell 3.2	Skoleeier har lagt føringer for hvilke trinn som skal gjennomføre Elevundersøkelsen. Skoleeiere. 16
Tabell 3.3	Gjennomføring av Elevundersøkelsen ved den enkelte skole. Skoleledere. 18
Tabell 3.4	Andelen skoler som i følge skoleleder har gjennomført Foreldreundersøkelsen i skoleåret 2015/2016 eller i tidligere skoleår 24
Tabell 3.5	Antall foreldre som har svart på Foreldreundersøkelsen 2015 og 2016 24
Tabell 3.6	Skoleeier har lagt føringer for hvorvidt kommunens skoler skal gjennomføre Foreldreundersøkelsen og/ eller Lærerundersøkelsen 28
Tabell 3.7	Gjennomføring av Foreldreundersøkelsen. Andelen skoleledere. 29
Tabell 3.8	Skoleleders begrunnelser for å gjennomføre Foreldreundersøkelsen 31
Tabell 3.9	Skoleeiers begrunnelser for å gjennomføre Foreldreundersøkelse 31
Tabell 3.10	Barrierer for gjennomføring av Foreldreundersøkelsen. Skoleledere. 32
Tabell 3.11	Barrierer for gjennomføring av Foreldreundersøkelsen. Skoleeiere 33
Tabell 3.12	Skolelederes erfaringer med Foreldreundersøkelsen. 34
Tabell 3.13	Andelen skoler som i følge skoleleder har gjennomført Lærerundersøkelsen skoleåret 2015/2016 eller i tidligere skoleår 36
Tabell 3.14	Gjennomføring av Lærerundersøkelsen. Skoleledere. 37
Tabell 3.15	Skoleleders begrunnelser for å gjennomføre Lærerundersøkelsen 38
Tabell 3.16	Skoleeiers begrunnelser for å gjennomføre Lærerundersøkelsen 38
Tabell 3.17	Barrierer for gjennomføring av Lærerundersøkelsen. Skoleledere som ikke har gjennomført undersøkelsen. 39
Tabell 3.18	Barrierer for gjennomføring av Lærerundersøkelsen. Skoleeiere 39
Tabell 3.19	Skolelederes erfaringer med Lærerundersøkelsen, ved skoler som har gjennomført Lærerundersøkelsen. 42

SAMMENDRAG

En viktig del av arbeidet skoler gjør er å bearbeide informasjon om elevenes situasjon, og å bruke informasjonen til å gjøre elevenes skolegang så god som mulig. Det finnes etter hvert en rekke ulike datakilder som lærerne og skolene kan bruke (og er pålagt å bruke) som kan gi lærerne informasjon om elevenes situasjon. Disse gir både informasjon om den enkelte elev, om grupper, trinn og skoler, både enkeltvis og sammenlignet med andre.

I denne rapporten undersøker vi hvordan én bit av informasjonskildene skolene har til rådighet brukes som et verktøy i skolene og som en del av kvalitetsvurderingssystemet. Dette er Utdanningsdirektoratets brukerundersøkelser - Elevundersøkelsen, Foreldreundersøkelsen og Lærerundersøkelsen. Vi ser nærmere på hvordan disse undersøkelsene er organisert og gjennomføres. For å analysere hvordan brukerundersøkelsene kan forstås som verktøy i skolen, ser vi disse i lys av internasjonal forskning på det som kalles Data Driven Decision Making (DDDM).

I rapporten skiller vi mellom begrunnelser og planlegging av gjennomføring av brukerundersøkelsene i forkant, og bruk i etterkant. Hvem som gis informasjon om undersøkelsen kan sees som en indikator på hvem man anser som målgruppe for resultatene. Er man opptatt av å bringe resultatene tilbake til skolen og lærernes arbeid, eller tar man resultatene med seg oppover i systemet – og hvordan behandles de der? Og i hvilken grad jobber skoler pedagogisk med resultatene samtidig som de brukes som styringsinformasjon oppover? Et viktig mål med denne rapporten er at man i tillegg til å forstå utnyttelsen av brukerundersøkelsene også skal få bedre kjennskap til ulike hindringer i bruken av undersøkelsene. Hvordan rapporteringssystemene fungerer, hva slags informasjon som hentes ut og hvordan den bearbeides er således viktige tema som tas opp. Eksempler på skolenes arbeid med undersøkelsene presenteres fortløpende i teksten.

Mange skoler oppgir at brukerundersøkelsene gir en mulighet til organisasjonsendring, men samtidig skiller de klart mellom de ulike brukerundersøkelsene. Elevundersøkelsen oppfattes å være «hovedundersøkelsen». Tross bekymringer om endringer, mulighet for sammenligning over tid, og regler om anonymisering (prikkeregler) som i stor grad gjør det vanskelig for skolene å bruke informasjonen i undersøkelsen utviser skolene stor lojalitet til Elevundersøkelsen. Informasjonen kan brukes opp i mot konkrete satsninger som handler om faglig kvalitetsarbeid og medvirkning i skolen, eller psykososiale forhold rundt eleven. Selv om det er svakheter knyttet til forhold som kan påvirke resultatene oppleves Elevundersøkelsen som et viktig grunnlagsmateriale for å kunne se mer grundig bak tallene og å forske på hvordan elevene egentlig opplever sitt læringsmiljø.

Brugerundersøkelsene er et verktøy som brukes både nasjonalt, kommunalt og lokalt. Nasjonalt for at politikere og direktorat skal få en oversikt over hvordan skolen som system fungerer og hvordan tiltak som settes inn i skolen treffer. Kommunalt ved at skoleeier bruker tallene for å styre, sette inn tiltak og se om de treffer. Lokalt bruker

skolene undersøkelsen for å se på utviklingen ved skolen over tid, og om de kan spore resultater av tiltakene som de setter inn. Skolene vektlegger at Elevundersøkelsen spiller en viktig rolle i det nasjonale kunnskapsgrunnlaget og viktigheten av at man har et godt grunnlag for å forstå elevenes situasjon i den norske skole. Elevundersøkelsen oppleves dermed å ha både en lokal, regional og nasjonal relevans.

Dette skiller seg noe fra Foreldreundersøkelsen og Lærerundersøkelsen. Disse oppfattes i stor grad å ha et lokalt virkeområde – og da anses de ikke alltid som like relevante som andre alternativer. Eksempelvis har mange kommuner (og fylkeskommuner) utviklet egne tilsattundersøkelser der også lærerne inngår. Skolene opplever det som i overkant mye arbeid å prioritere to ulike undersøkelser til samme målgruppe, og Lærerundersøkelsen blir da nedprioritert.

Informasjon om resultatene fra Elevundersøkelsen gis til både elever, lærere, foreldre og skoleeiere, men særlig lærere og skoleeiere. Intervjuene viser også at Elevundersøkelsen primært presenteres i lærerkollegiet og opp mot skoleeier. Det informeres også i foreldregruppa og blant elevene, men i disse systemene er det i større grad informasjon gjennom de representative organene FAU og elevrådet som blir informert. Hvordan disse organene fungerer og rapporterer har da en stor betydning for hvordan foreldre og elever trekkes med videre.

Informasjon om skolens resultater fra Foreldreundersøkelsen gis til både lærere, foreldre og skoleeiere, og i likhet med Elevundersøkelsen er det skolens lærere som i aller størst grad får denne informasjonen. Til tross for at mange får mye informasjon, er det også slik at en av fem skoleledere svarer at skoleeiere i liten eller i svært liten grad får informasjon om resultatene fra Foreldreundersøkelsen. Et fåtall av elevene får i stor grad informasjon om resultatene fra Foreldreundersøkelsen. Det kan virke som at Foreldreundersøkelsen blir sett på som en mulighet foreldrene har til å ytre seg, en slags ventil, heller enn et verktøy skoleledere/skoleeiere bruker i skoleutviklingsarbeidet. Elever har ikke alltid hørt om Foreldreundersøkelsen (mens alle vet hva Elevundersøkelsen er), og ingen av elevene vi har snakket med i årenes løp mener å huske at de har fått presentert resultater fra de andre undersøkelsene utover Elevundersøkelsen.

Informasjon om resultatene av Lærerundersøkelsen gis til lærere og skoleeiere, mens elever og foreldre i liten grad får informasjon om Lærerundersøkelsen. Elever betraktes i svært liten grad som en diskusjonspartner for skoleledere når Lærerundersøkelsen skal diskuteres, heller ikke foreldre ser ut til å være en særlig mye brukt diskusjonspartner. Få skoleledere oppgir at andre aktører benyttes som diskusjonspartner. De som nevnes er de samme som får informasjon om resultatene av Lærerundersøkelsen.

Elevundersøkelsen brukes både pedagogisk og administrativt, og data trekkes ned mot arbeid på elevnivået (om enn ikke direkte ned til 1:1 arbeid mellom lærer og elev), samtidig som arbeidet også løftes opp som grunnlag for systemlæring og –endring. Bruken av Lærerundersøkelsen kan i større grad sies å være preget av å være rettet mot

organisasjonsnivået, og arbeidet med arbeidsmiljø. Foreldreundersøkelsen må på sin side sies å være kjennetegnet av en mer administrativ funksjon.

Undersøkelsene spiller altså ulik rolle, og det er heller ikke slik at alle undersøkelsene *skal* spille samme rolle. De ulike undersøkelsene er tiltenkt ulike roller i kvalitetsvurderingssystemet. Elevundersøkelsen er tiltenkt en nasjonal og lokal rolle, og består av både frivillige og obligatoriske deler. Foreldre- og lærerundersøkelsen er på sin side mer lokalt orienterte og frivillige. På bakgrunn av dette er det naturlig og fornuftig at våre innsamlede data viser at Elevundersøkelsen sees på som den primære undersøkelsen, som også kan brukes i mange ulike deler av skolenes utviklingsarbeid. Samtidig gis de andre undersøkelsene en mindre sentral rolle, som i hovedsak er forankret lokalt.

Det bør vurderes om Utdanningsdirektoratet skal legge opp til en tydeligere «arbeidsfordeling» mellom undersøkelsene enn det er i dag, og at denne kan kommuniseres i større grad enn det systemet i dag legger opp til. Mange skoleledere og –eiere uttrykker et ønske om endringer i Foreldre- og Lærerundersøkelsen der de i større grad rendyrkes opp mot målgruppene i stedet for å bruke mye plass på å speile innholdet i Elevundersøkelsen. Dersom man hadde rendyrket relevanstilnærmingen kunne undersøkelsene blitt kortere. Man kunne også spisset spørsmålene bedre mot foreldrerelevant tematikk som for eksempel skole-hjem samarbeid, informasjon og medvirkning. Tilsvarende virker det som om Lærerundersøkelsen i større grad kunne spilt en rolle inn mot skolene dersom den var mer rettet mot lærernes arbeidsmiljø og opplevelser av hverdagen, i stedet for at den i stor grad skal speile lærernes oppfatning av hvordan elevene har det.

Selv om brukerundersøkelsene langt på vei kan sies å spille den rolle de er tiltenkt i skolen, pekes det på en rekke utfordringer knyttet til gjennomføringen. Et særlig viktig område for mange av skolene er anonymiseringsreglene, eller «prikkereglene» som de omtales som. Poenget med prikkereglene er at man ikke skal kunne identifisere enkeltpersoner som har svart. Samtidig ender dette med å prikke alle svar på lavfrekvente mål eller tilstander, for eksempel mobbing, også i store skoler. Dersom få blir mobbet i en stor skole, vil man altså likevel ikke få ut informasjonen om dette. Argumentet for en slik anonymisering vil være at man kan identifisere de som har blitt mobbet på bakgrunn av den kjennskapen man har til skolen. Dette er i så fall et sirkelargument – siden man vet hvem som blir mobbet blir informasjonen fra Elevundersøkelsen med på å identifisere de som blir mobbet. Resultatet av dette er, når det gjelder mobbing, at skoler likevel innfører ikke-anonyme undersøkelser for å avdekke mobbing.

Til sammen er anonymiseringsreglene med på å skape et behov for alternative undersøkelser i skolen, noe som igjen er med på å øke «trykket» på skolene og elevene. Dette må sies å være i strid med det overordnede formålet med brukerundersøkelsene som en del av kvalitetsvurderingssystemet. Vi anbefaler at Utdanningsdirektoratet gjennom en dialog med Datatilsynet ser nærmere på om det er muligheter for å tenke annerledes rundt identifisering og bruksverdi i brukerundersøkelsene.

For Elevundersøkelsen er det utfordringer knyttet til utforming og lengde. Det uttrykkes skepsis til om elever er i stand til å skille de ulike formuleringene fra hverandre, og det uttrykkes bekymring for at omfanget på spørsmålene gjør at konsentrasjonen forsvinner. Når det gjelder undersøkelsens lengde gjelder dette alle undersøkelsene, men for Foreldre- og Lærerundersøkelsen er det ikke kjernen i undersøkelsene som er for lang, men heller mengden tilleggsspørsmål som velges. I mange tilfeller uttrykker skoleledere og lærere at det stadig legges til nye elementer i undersøkelsene. Det virker her som om det hersker en viss usikkerhet om hva som er obligatoriske deler av undersøkelsene, all den tid Foreldreundersøkelsen og Lærerundersøkelsen kun består av en bakgrunnsdel, mens alle andre elementer må legges til. Mange skoler legger til svært mange elementer, noe som til en viss grad sammenheng med svarprosenten. Kommunikasjonen omkring slike valgt bør dermed bli enda tydeligere.

Et siste viktig poeng er at mange brukere opplever at det er begrensninger i rapportportalen, som gjør at man ikke får tak i den informasjonen man ønsker, eller at man kjøper andre verktøy som kan gi de fremstillingene som oppleves som nyttige. Til en viss grad skyldes nok dette manglende kjennskap til mulighetene som finnes, men uansett peker funnene på et behov for videre informasjons- og utviklingsarbeid. Et forslag kunne være å nedsette fokusgrupper/arbeidsgrupper av skoleledere som kunne være med på å utvikle portalene i samarbeid med Utdanningsdirektoratet, og kanskje å vurdere å trekke inn flere elementer i portalene slik noen av løsningene skolene kjøper inn gjør (eksempelvis PULS som sammenstiller resultater fra flere elementer i kvalitetsvurderingssystemet). Det er også viktig å få frem utvikling over tid på en god måte for skolene.

1. Introduksjon

En viktig del av arbeidet skoler gjør er å bearbeide informasjon om elevenes situasjon, og å bruke informasjonen til å gjøre elevenes skolegang så god som mulig. Informasjon om elevene er noe lærerne tar inn kontinuerlig i sin undervisning, gjennom systematisk vurderingsarbeid og gjennom å snakke med og være sammen med elevene. I tillegg finnes det etter hvert en rekke ulike datakilder som lærerne og skolene kan bruke (og er pålagt å bruke) som kan gi lærerne, skoler og kommuner informasjon om elevenes situasjon. Disse gir informasjon om den enkelte elev, om grupper, trinn og skoler, både enkeltvis og sammenlignet med andre.

I denne rapporten undersøker vi hvordan én bit av informasjonskildene skolene har til rådighet brukes som et verktøy i skolene. Utdanningsdirektoratets brukerundersøkelser - Elevundersøkelsen, Foreldreundersøkelsen og Lærerundersøkelsen – er viktige kilder til informasjon om tilstanden i norsk skole. Det brukes mye ressurser på undersøkelsenes utforming, gjennomføring, analyse og bearbeiding, både på lokalt og nasjonalt plan. Men hvordan vurderes undersøkelsene som verktøy av skolene? Er de nyttige – for alle aktører? Til hvilket formål brukes de? Hvem har nytte av dataene som produseres?

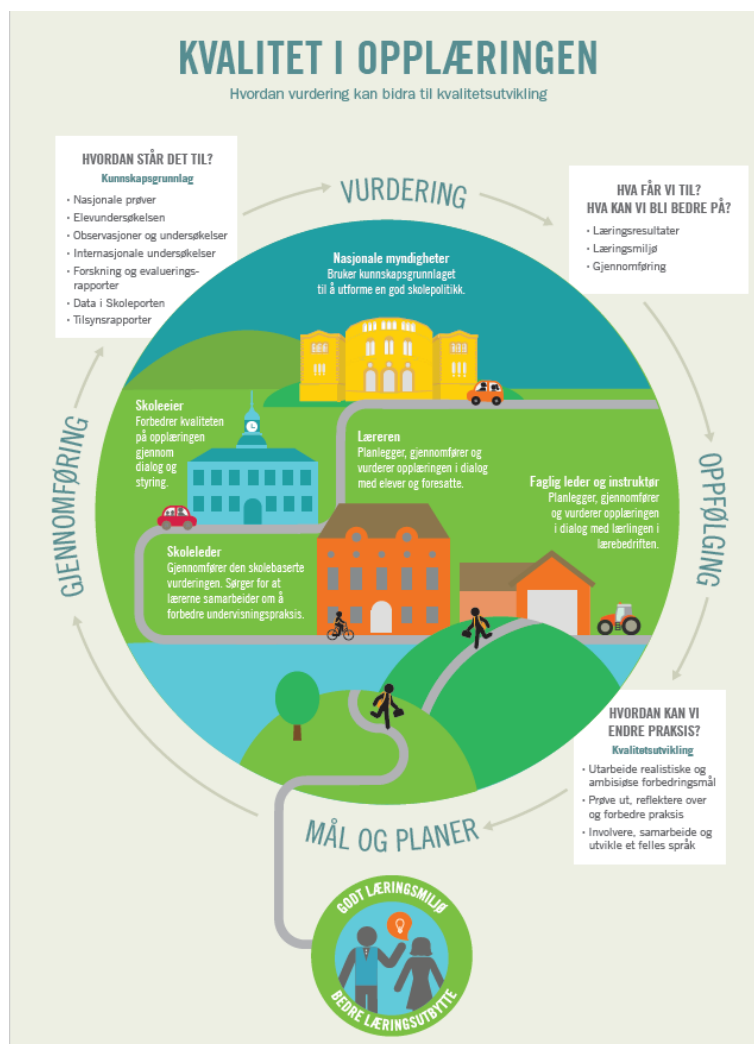
Slike spørsmål diskuteres i denne rapporten, men for å forstå bruken bedre er det viktig å sette det inn i en noe bredere analytisk ramme. Dette går vi nærmere inn på i avsnitt 1.2, etter en nærmere introduksjon av brukerundersøkelsenes utforming og deres funksjon i skolen, og hvordan innsamlingene gjennomføres.

1.1 Utdanningsdirektoratets brukerundersøkelser

Brukerundersøkelsene er en del av kvalitetsvurderingssystemet som skolene bruker. Tidligere ble dette omtalt som Det nasjonale kvalitetsvurderingssystemet (NKVS). Kvalitetsvurderingssystemet består av en rekke ulike datakilder, som til sammen skal tegne opp et bredt bilde som skolene kan bruke for å utvikle seg. I kvalitetsvurderingssystemet inngår nasjonale prøver (som gjennomføres på femte, åttende og niende trinn, og måler elevenes grunnleggende ferdigheter i lesing, engelsk og regning), kartleggingsprøver (som skal identifisere elever som trenger ekstra oppfølging), eksamensresultater, internasjonale undersøkelser som TIMMS, PIRLS og PISA, statlig tilsyn og nettstedet Skoleporten. I tillegg kommer altså Utdanningsdirektoratets brukerundersøkelser til elever (Elevundersøkelsen), foreldre (Foreldreundersøkelsen) og lærere (Lærerundersøkelsen). Brukerundersøkelsene er altså en del av en større helhet, og må forstås og undersøkes som en del av det helhetlige systemet de inngår i.

I følge Utdanningsdirektoratet skal kvalitetsvurderingssystemet føre til refleksjon, læring og utvikling. Eleven er i sentrum. Funn og resultater, ikke bare fra prøver og kartlegginger, men også fra forskning, evaluering, egne undersøkelser og observasjoner er ment å gi et godt utgangspunkt for å vurdere om elevene får den opplæringen som gir

dem best mulig læringsutbytte og om de har et godt nok læringsmiljø. Det er et premiss at åpenhet om resultater gjør at denne refleksjonen ikke bare foregår i det enkelte klasserom og i den enkelte skole, men er noe også allmennheten kan delta i. I kvalitetsvurderingssystemets barndom ble det gitt mye oppmerksomhet om etablering av prøver og undersøkelser som kunne gi kunnskap, og systemet ble ofte forstått som kunnskapskildene. I dag argumenteres det for at prosessene er det viktigste ved systemet.

Figur 1.1 Noen sentrale elementer i kvalitetsvurderingssystemet (tidligere Nasjonalt kvalitetsvurderingssystem). Illustrasjonen er oversendt fra Utdanningsdirektoratet og brukt med deres tillatelse ¹.

¹ Hentet fra

<https://sogndal.custompublish.com/getfile.php/2087409.1687.fdwspacut/Turid+Mykkeltvedt+Utdanningsdirektoratet+27.9.2012.pdf>

Elevundersøkelsen er som det fremgår av figur 1.1 svært sentralt i kvalitetsvurderingssystemet, og er tiltenkt lokale og nasjonale oppgaver, og består av frivillige og obligatoriske elementer. Foreldreundersøkelsen og Lærerundersøkelsen er på sin side frivillige elementer som er innrettet mot lokalt bruk.

Elevundersøkelsen er en årlig undersøkelse til elever i norske skoler, der elevene gjennom et spørreskjema får si sin mening om skolen. Det er i utgangspunktet frivillig for elevene å besvare undersøkelsen. Trivsel, motivasjon, arbeidsforhold og læring, hjem-skole-samarbeid, støtte fra lærer, vurdering for læring, medvirkning, regler på skolen, trygt miljø og rådgiving er eksempler på tema som undersøkes. Det er obligatorisk for skolene å gjennomføre på syvende og tiende trinn, og på VG1. Svært mange skoler gjennomfører den også på flere trinn, og elever helt ned på femte trinn kan inviteres til å gjennomføre den. Svar fra over 400 000 norske skoleelever samles dermed inn hvert år, og legger grunnlaget for at skolene (skoleledere og lærere) kan få informasjon om elevenes oppfatning av de ovennevnte temaene, sammenligne seg med andre skoler, og se på utviklingen over tid for klasser og trinn. Resultatene gjøres tilgjengelig for skolene gjennom Skoleporten, og det lages også årlig en rekke rapporter som benytter datamaterialet til å si noe om utviklingen i Skole-Norge (se for eksempel Wendelborg, Røe, og Skaalvik 2011a, Wendelborg 2011, Wendelborg et al. 2012a, Wendelborg, Røe, og Caspersen 2015, Wendelborg et al. 2015, Wendelborg og Caspersen 2016).

Foreldreundersøkelsen er frivillig for skolene å gjennomføre. I Foreldreundersøkelsen får foreldre og foresatte til elever fra 1. trinn til og med Vg1 si sin mening om elevenes læring og trivsel og samarbeidet mellom hjem og skole. Skolene står fritt i å velge ut hvor mange bolker med spørsmål de vil inkludere i Foreldreundersøkelsen med et maksimalt antall på 20 bolker.

Lærerundersøkelsen er frivillig for skolene å gjennomføre. Lærerundersøkelsen er ikke en medarbeiderundersøkelse, men utfordrer lærere til å gi en vurdering av elevenes læringsmiljø. Spørsmålene er i stor grad laget for å speile spørsmålene i Elevundersøkelsen, slik at man kan se de to undersøkelsene i sammenheng. Skolene står fritt i å velge ut hvor mange bolker med spørsmål de vil inkludere i Lærerundersøkelsen, med et maksimalt antall på 20 bolker.

1.1.1 Anonymisering av resultater

I rapporten er det mange som påpeker at reglene om anonymisering av resultater skaper utfordringer for skolenes bruk. Det er derfor viktig å presentere logikken bak disse reglene her i starten av rapporten. Bakgrunnen for anonymiseringen som gjøres er at Utdanningsdirektoratet mener det kan være fare for indirekte identifisering av elever som svarer på Elevundersøkelsen, og at svarene i Elevundersøkelsen følgelig må anses som personopplysninger. Dette gjelder spørsmål som omhandler personlige forhold som spørsmål om trivsel eller mobbing eller tilsvarende. Utdanningsdirektoratet har derfor innført et system i rapportportalen som kalles prikkeregler for å minske faren for indirekte identifisering. Det er tre prikkeregler. Prikkeregul 1 sier at alle svar prikkes

hvis færre enn fem elever har svart på spørsmålet. Prikkeregul 2 innebærer at kategorier med få svar (under tre) blir prikket dersom spørsmålet omhandler personlige forhold. Hvis spørsmålene ikke dreier seg om «noens personlige forhold», vises alle resultater hvis fem eller flere elever har svart. Prikkeregul 3 dreier seg om ekstremstiasjoner. Hvis alle blir mobbet, prikkes resultatene. Men hvis ingen blir mobbet, vises resultatene. Det er prikkeregul 2 som oppleves mest vanskelig og et eksempel er følgende:

Tabell 1.1 Eksempel prikkeregul. Trives du på skolen? «Trives svært godt»=5, «Trives ikke i det hele tatt» =1.

Trives svært godt	Trives godt	Trives litt	Trives ikke noe særlig	Trives ikke i det hele tatt	Snitt
21	0	0	0	1	4,8

I dette eksempelet er det 22 svar, hvor det er en elev som har krysset av for at han eller hun ikke trives i det hele tatt. Direktoratet mener det i dette konkrete tilfellet vil medføre fare for indirekte identifisering av eleven som har svart «Trives ikke i det hele tatt». Direktoratet argumenterer med at hvis det i det tenkte eksempel var slik at personer på skolen med tilgang til resultatportalen/ resultatene i form av en frekvensfordeling kjente til at eleven Ole Hansen i den aktuelle klassen ikke har det bra på skolen, ville rapportportalen avsløre en personopplysning hvis det kommer fram at «1» elev i har krysset av for «Trives ikke i det hele tatt». For å unngå at skolen regner seg fram til antallet elevsvar bak (-) må dermed også andre elevsvar skjules. Hvis kun ett svaralternativ har under 3 svar, må nest minste svaralternativ også prikket. Det gjøres automatisk i rapportportalen. Resultatet blir dermed følgende etter prikking:

Tabell 1.2 Eksempel prikkeregul. Trives du på skolen? Konsekvenser av prikkeregul

Trives svært godt	Trives godt	Trives litt	Trives ikke noe særlig	Trives ikke i det hele tatt	Snitt
-	0	0	0	-	4,8

Tabell 1.2 viser hva skolene får presentert i rapportportalen etter at prikkeregul har trådt i kraft. Her er det umulig å indirekte identifisere elever, men gjennomsnittsverdien viser at klassen trives i all hovedsak godt. Imidlertid kommer det fram at det er i alle fall under tre som ikke trives i det hele tatt.

1.2 Hvordan forstå bruk av data om elevene i skolen?

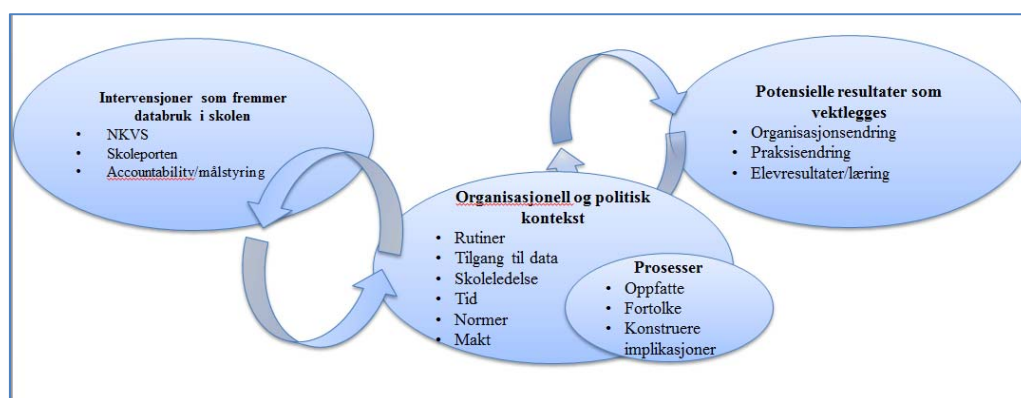
I tråd med den generelle samfunnsutviklingen har også skolen blitt en dataintensiv arena. Skolen har en økende bruk av testing og kartlegging, og det har lenge vært rettet en pedagogisk og ideologisk kritikk av kriteriene som legges til grunn for å vurdere skolekvalitet (se for eksempel Malkenes 2014, Biesta 2007). Etter hvert har også forskningen kommet etter med å rette oppmerksomhet mot det man kaller databruk i

skolen (se for eksempel Mausethagen, Skedsmo, og Prøitz 2016). Databruk handler i dette tilfellet altså ikke om hvordan IKT brukes i undervisningen, men hvordan skolen og lærerne bruker standardisert informasjon om elevene for å forbedre skolen og undervisningen. Internasjonalt kalles dette ofte for «Data-driven decision making (DDDM)» og er et voksende forskningsfelt (se for eksempel Park, Daly, og Guerra 2013, Hallett 2010, Coburn og Turner 2011, Ford, Van Sickle, og Fazio-Brunson 2016).

Ofte pekes det på to ulike formål med å introdusere systemer for innsamling og presentasjon av data i skolen: på den ene siden har mål- og resultatstyring blitt viktigere i skolen gjennom vektlegging av det som ofte kalles «accountability» - altså at man på alle nivåer holdes ansvarlig for resultater av virksomheten (van Geel et al. 2016). I enkelte land, og særlig i enkelte delstater i USA, har dette gitt seg utslag i belønningssystemer for lærere basert på hvordan elevenes resultater utvikler seg gjennom skoleåret (se for eksempel Hanushek og Rivkin 2010 for en diskusjon av value-added som metode, eller Rothstein 2009 for en diskusjon om utfordringer med måling av value added). Et annet formål er å sikre at skoler og lærere driver med «continuous improvement», gjennom å sikre at lærerne har kunnskap om elevenes behov og forutsetninger og kan tilpasse seg disse (van Geel et al. 2016). Grovt sett, og for å tydeliggjøre posisjonene, kan man si at man er opptatt av databruk som grunnlag for rapportering (en administrativ bruk) og databruk som grunnlag for læring (en pedagogisk bruk). Dersom man tenker dette som en horisontal akse, vil ytterpunktene være posisjoner der systemet brukes ensidig, uansett om man har en pedagogisk eller administrativ innretning på bruken.

De to ulike måtene å forstå DDDM i skolen (som et utslag av økt ansvarliggjøring, eller som et verktøy for kontinuerlig utvikling av kvalitet) er ikke nødvendigvis gjensidig utelukkende, og tegner i større grad opp posisjoner i debatten om DDDM enn det forklarer og belyser hvordan data faktisk brukes. Dersom man skal gå dypere inn i bruken må man derfor ha et mer fokusert analytisk begrepsapparat tilgjengelig. Coburn og Turner (2011) foreslår at man for å forstå hvordan DDDM i skolen foregår, må skille mellom:

1. Intervensjoner som fremmer databruk i skolen
2. Den organisasjonelle og politiske konteksten som databruken vokser fram i
3. De faktiske prosessene som spiller seg ut i kontekstene i punkt 2
4. De potensielle resultatene (outcomes) som vektlegges.

Figur 1.2 Modell for å forstå de ulike elementene i Data Driven Decision Making (DDDM) i skolen. Etter Coburn og Turner (2011).

Med intervensjoner som fremmer databruk i skolen trekker Coburn og Turner fram de verktøyene som legges til rette for skoler (f.eks. Skoleporten), de større satsingene på databruk i skolen (f.eks. introduksjonen av kvalitetsvurderingssystemet) og den generelle vektleggingen av ansvarliggjøring og oppmerksomhet på resultater som ble beskrevet innledningsvis.

Som nevnt tidligere består det nasjonale kvalitetsvurderingssystemet for skoler av mange enkeltelementer, og lærerne samler også kontinuerlig inn data om elevene. Spørsmålet er da om enkeltelementer, som for eksempel Elevundersøkelsen, drukner i den store mengden informasjon? Eller for å omformulere – hvilke elementer er det som prioriteres fremfor andre?

Hvilke elementer som prioriteres kan også knyttes til hvilke implikasjoner man ser for seg av resultatene (det siste elementet i Coburn og Turners modell). Er det organisasjonelle endringer som må til, og sees dette som en nødvendig konsekvens av resultatene? Er det elevers læring som er det viktigste målet? Igjen knytter prioriteringene an til hvilke rådende styringsmyter som lever i organisasjonen. Gis noen resultater større verdi enn andre? Blir enkelte resultater sett på som middel for å oppnå andre? Eksempelvis vil mange hevde at elevresultater på internasjonale tester har blitt gitt en stor verdi i norsk skole. Sees da organisasjonell endring på som et verktøy for å oppnå gode resultater på slike tester?

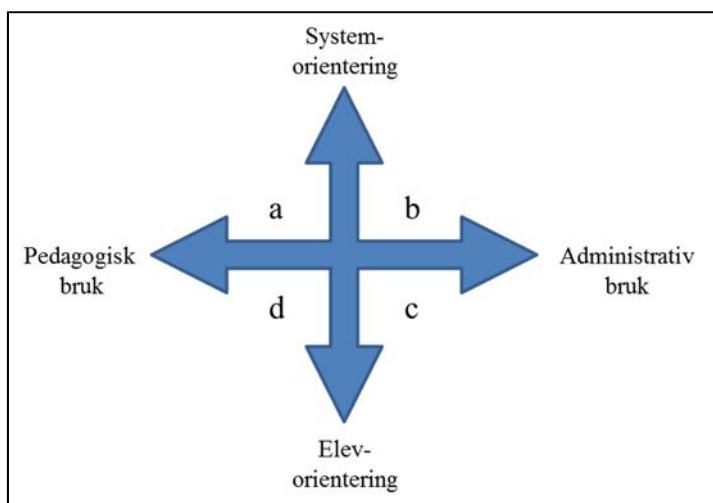
Strekker man ut disse ytterpunktene i en vertikal akse kan man si at det går et skille mellom en elevorientering og en systemorientering. På samme måte som skillet mellom pedagogisk og administrativ bruk viser til ytterpunkter som hver for seg er utilstrekkelige, er også skillet mellom elevorientering og systemorientering uholdbare enkeltposisjoner. Irgens (2016) diskuterer disse to posisjonene som to motpoler i synet på norsk utdanning, der det ene ytterpunktet legger vekt på skolen som et offentlig styringsredskap på linje med andre institusjoner, mens det andre vektlegger undervisningsrelasjoner mellom lærer og elev. Å velge det ene synet fremfor det andre innebærer «en form for enøydhets» (side 22).

Det kan også argumenteres for at ulike datakilder og målemetoder fremmer ulike måter å forstå skolens rolle og posisjon. Hva slags kvalitetsindikator man bruker er med på å bestemme situasjonsbeskrivelsen og tiltakene som velges i etterkant. Som tidligere nevnt er brukerundersøkelsene en del av kvalitetsvurderingssystemet, og i Norge er kvalitetsvurderingssystemet det fremste eksempelet på DDDM. Evalueringen av kvalitetsvurderingssystemet (Allerup et al. 2009) viste at det er ulik bruk av de ulike elementene i systemet, og på ulike trinn. På videregående er det karakterer som står sentralt som kvalitetsindikatorer, mens på lavere trinn er det mer uklart hva som kan benyttes. De ulike elementene i systemet er ofte vanskelige å skille fra hverandre. Vi vet altså ikke så mye om hvordan enkeltelementene i systemet brukes. En annen årsak til dette er at bortsett fra evalueringen (Allerup mfl., 2009) er mye av forskningen på bruk av kvalitetsindikatorer i skolen opptatt av de «harde» resultatmålene, som kartleggingsprøver, eksamensresultater (se for eksempel Mausethagen, Skedsmo, og Prøitz 2016), internasjonale undersøkelser som PISA, TIMSS og PIRLS, og indikatorer som frafall og gjennomstrømming (Falch, Bensnes og Strøm, 2016). Forståelsen av slike «harde mål» blir ofte satt inn i rammer for deprofesjonalisering av lærerne, økt accountability og resultatfokus, eller i løst definerte kategorier som New Public Management.

Men kvalitetsvurderingssystemet består også av «mykere» deler, og brukerundersøkelsene er en del av dette. De er utformet med tanke på å være kvalitative verktøy for å utvikle skolen lokalt. De skaffer altså til veie mye informasjon om skoler, men ikke informasjon om enkeltelever. Her skiller det seg fra andre elementer i kvalitetsvurderingssystemet, som for eksempel nasjonale prøver og kartleggingsprøver, som gir resultater på individnivå. I tillegg omhandler Elevundersøkelsen mer abstrakte begreper som for eksempel trivsel og medvirkning, mens de andre elementene lager enkeltscorer på ferdighetsmål. Slikt sett er brukerundersøkelsene en «myk» del av kvalitetsvurderingssystemet.

Som nevnt tidligere har det kommet en voksende forskningslitteratur på hvordan de hardere delene av DDDM-systemer tas i bruk, og hvilke implikasjoner det har, både i Norge og internasjonalt. Men vi vet lite om hvordan et mykere element som Elevundersøkelsen tas i bruk og forstås. I denne rapporten er dermed formålet å se nærmere på skolenes arbeid med de «myke» brukerundersøkelsene, hva slags prosesser som settes i gang på bakgrunn av resultatene, og hvilke potensielle implikasjoner som tegnes opp.

Dersom vi kombinerer de to dimensjonene som har vært diskutert i dette avsnittet (pedagogisk bruk-administrativ bruk, elevorientering-systemorientering) kan vi tegne opp en figur med to akser, der ulike handlinger blir mer sannsynlige avhengig av hva slags vektlegging man har i skolen. Denne modellen kan fungere som et analytisk utgangspunkt for rapporten.

Figur 1.3 Ulike posisjoner i skolenes DDDM (Data Driven Decision Making)

De ulike posisjonene (a, b, c og d) viser til ulike måter skoler kan ta i bruk informasjonen fra brukerundersøkelsene. Alle posisjonene må sees som stiliserte måter skoler kan jobbe på, og i rapporten skal vi utdype modellen med konkrete eksempler fra skolene vi har undersøkt. I korte trekk kan posisjon a forstås som en vektlegging av organisasjonsutvikling og systemlæring, mens posisjon b vektlegger en administrativ bruk (rapportering), der man i hovedsak retter informasjon oppover. Posisjon c handler i stor grad om å kartlegge elevresultater uten å bruke det til særlig mye utviklingsarbeid, mens posisjon d innebærer å vektlegge elevutvikling, og legge lite vekt på systemendring.

Det er ikke én enkelt skole vi har støtt på som eksempelvis har posisjon a eller c. Posisjonene må heller forstås som idealtyper eller stiliserte posisjoner. Det betyr heller ikke at posisjon d er bedre enn posisjon b (for eksempel) – skoler har en oppgave i alle de retningene som modellene indikerer. En skole som jobber godt med DDDM vil dermed være en skole som befinner seg i balanse mellom posisjon a, b, c og d.

1.3 Om innholdet i rapporten

På bakgrunn av gjennomgangen som er gjort så langt er det en rekke spørsmål som kan stilles om skolenes bruk av Elevundersøkelsen. Dersom vi systematiserer dette kan vi skille mellom begrunnelser og planlegging i forkant, og bruk i etterkant. Dette undersøkes i henholdsvis kapittel 3 og 4. Hvem som gis informasjon om undersøkelsen kan sees som en indikator på hvem man anser som målgruppe for resultatene. Er man opptatt av å bringe resultatene tilbake til skolen og lærernes arbeid, eller tar man resultatene med seg oppover i systemet – og hvordan behandles de der? Og i hvilken grad jobber skoler pedagogisk med resultatene samtidig som de brukes som styringsinformasjon oppover? Dette diskuteres i kapittel 4 og 5.

Et viktig mål med denne rapporten er at man i tillegg til å forstå utnyttelsen av brukerundersøkelsene bedre også skal få bedre kjennskap til ulike hindringer i bruken

av undersøkelsene. Hvordan rapporteringssystemene fungerer, hva slags informasjon som hentes ut og hvordan den bearbeides er således viktige tema som tas opp i kapittel 5. Eksempler på skolenes arbeid med undersøkelsene presenteres fortløpende i teksten, men er også samlet i kapittel 3, i gjennomgangen av hver enkelt undersøkelse. Avslutningsvis forsøker vi å samle trådene i kapittel 6 og diskuterer og oppsummerer der bruken av undersøkelsene og foreslår noen overordnede føringer for videre arbeid med utvikling av undersøkelsene.

2. Metode og datagrunnlag

For å undersøke spørsmålene som ble presentert i kapittel 1, har vi valgt to ulike overordnede metodiske tilnærminger: For det første har vi valgt å gå bredt ut med en survey til skoleledere og skoleeiere der vi stiller en rekke spørsmål om hvordan brukerundersøkelsene tas inn i skolens arbeid. For det andre har vi gjennomført en rekke skolebesøk og intervjuer som en del av det pågående arbeidet med brukerundersøkelsene over flere år. Begge datakildene presenteres nærmere nedenfor. I presentasjonen av dataene har vi lagt vekt på å få frem brukernes erfaringer og perspektiver, gjennom å inkludere mange sitater kombinert med utfyllende kvantitative analyser. Begrunnelsen for dette er at rapporten også skal være en informasjonskilde for skoler for å se hvordan andre gjør det.

2.1 Survey til skoleledere og skoleeiere

En avgjørende oppgave i prosjektet er å kartlegge hvordan skoler og kommuner arbeider med brukerundersøkelsene i sitt lokale kvalitetsutviklingssystem. Denne kartleggingen er gjennomført ved hjelp av en survey til samtlige skoleeiere/kommuner og et utvalg av skoleledere. Vi la vekt på å lage surveyene korte og konsise slik at det ikke skulle ta for mye tid å gjennomføre. Surveyen ble gjennomført ved hjelp av SelectSurvey, som er en internettbasert verktøy for spørreskjemaundersøkelser. Kontaktinformasjon til skoleeiere og skoleledere ble hentet fra Grunnskolens informasjonssystem (GSI).

Når det gjelder skoleeiere ble surveyen sendt ut til 427 skoleeiere. Vi mottok 209 svar, noe som gir en svarprosent på nærmere 50. Rundt fem prosent av epostene kom i retur med beskjed om at de ikke kunne leveres. En svarprosent på 50 er lavere enn ønskelig, men langt fra overraskende.

Når det gjelder surveyen til skolelederne er sektoren generelt belastet med ulike undersøkelser. Vi ville derfor unngå å sende undersøkelsen til skoler som er med i årets Spøringer til Skole-Norge, som er en representativ undersøkelse som NIFU gjennomfører på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet. Vi fikk oversendt organisasjonsnummer for de skoler som ikke gjennomførte Spøringer til Skole-Norge i 2016. Etter å ha tatt ut skoler som ikke var relevant for undersøkelsen (skoler hvor høyeste årstrinn var til og med 4 trinn) sendte vi ut 947 eposter med invitasjon til å delta i undersøkelsen. 429 skoleledere svarte, som gir en svarprosent på 45. Også for denne utsendelsen var det rundt fem prosent av epostinvitasjonene som ikke kom fram til mottaker. Den reelle svarprosent er derfor litt høyere.

En svarprosent på 50 blant skoleeiere og 45 for skoleledere er lavere enn ønskelig. Dette må en ta høyde for når en tolker resultatene. Det er mulig at det er de mest positive, eventuelt mest negative, som har tatt seg tiden til å svare på spørreskjemaet. Det er dermed mulig at de som har svart ikke er representative for alle skoleledere og skoleeiere, og svarene kan derfor gi et skjevt bilde. Imidlertid er det ikke noen egenskaper ved kommunene og skolene som har svart som indikerer at det er et systematisk frafall med tanke på innbyggertall og skolestørrelse.

Spørsmålene som ble stilt i undersøkelsen var blant annet:

- Hvordan organiserer skolene gjennomføringen av brukerundersøkelsen?
- Hvordan bruker skolene og kommunene resultatene fra brukerundersøkelsene?
- I hvilken grad bruker skolene/kommunene rapportportalen og opplevelse av denne?
- I hvilken grad bruker skolen/kommunen brukerundersøkelsene i sitt eget arbeid med kvalitetsutvikling?
- Hvilke utfordringer og barrierer ser skolene og kommunene i brukerundersøkelsene som kvalitetsutviklingsverktøy?
- Hvilket syn og holdning har skolelederne/skoleeierne på Elevundersøkelsen, Lærerundersøkelsen og Foreldreundersøkelsen som kvalitetsutviklingsverktøy.
- I hvilken grad ser de et ubrukt potensiale i brukerundersøkelsene som et kvalitetsutviklingsverktøy.
- Eksempler på hvordan de bruker brukerundersøkelsen i sitt arbeid med kvalitetsutvikling.

I tillegg inkluderte vi mange åpne kommentarfelt i undersøkelsen, der vi ba om utfyllende eksempler på hvordan kommuner og skoler arbeider. Erfaringsmessig er dette en fin måte å få en dypere forståelse av respondentenes fortolkning av spørsmålene, og det gir også et interessant datamateriale i seg selv. De respondentene som opplever at de har gode eksempler vil gjerne formidle dem og tar seg dermed tid til å gi slike eksempler. Skoler og kommuner som opplever at de ikke har gode eksempler vil hoppe over slike spørsmål og ikke bruke tid på dem.

2.2 Skolebesøk og intervjuer

I tillegg til surveyene til skoleeiere og skoleledere som ble gjennomført i 2016 har vi gjennom flere år intervjuet skoleeiere, skoleledere, lærere, elever og foreldre. Intervjuene har omhandlet flere tema, men helt siden arbeidet med Elevundersøkelsen 2011 har brukerundersøkelsene som verktøy for kvalitetsutvikling i skolen vært et viktig område i intervjuene. I alt har vi over tid besøkt 21 skoler i ni fylker (Hordaland, Buskerud, Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag, Oslo, Vestfold, Troms, Akershus og Hedmark). Totalt er 231 personer intervjuet.² Siste runde med intervjuer ble gjennomført høsten 2016 og var rettet spesifikt mot tematikken i denne rapporten.³

² Også i forbindelse med evaluering av Læringsmiljøprosjektet har vi spurt om dette. Her ble i tillegg til de andre nivåene også PPT og Fylkesmann intervjuet.

³ Som et ledd i NTNU Samfunnsforskning sine analyser av Elevundersøkelsen i perioden 2011-2016 har det hvert år vært gjort kvalitative studier av enkeltskoler/case-skoler (Wendelborg, Røe, og Skaalvik 2011, Wendelborg, Røe, og Federici 2014, Wendelborg et al. 2012, Wendelborg et al. 2015, Wendelborg, Røe, og Caspersen 2016).

De kvalitative dataene utdyper informasjonen som kommer frem i surveyene, og gir en bedre forståelse av prosessene som foregår på skole- og kommunenivå. Hvordan involveres lærere, foreldre og elever? Hvordan brukes resultatene og hvordan formidles resultatene til lærere, elever og foreldre? Er det etablert strategier for kvalitetsutvikling av sektoren i kommunen og hvilken plass har brukerundersøkelsene i disse? Hvordan brukes bestillings- og rapportportalen sammen med andre ressurser og verktøy som en har til rådighet?

I rapporten presenterer vi dataene tematisk. Data fra surveyundersøkelsen presenteres og utdypes med sitater fra de åpne feltene i surveyen. Disse dataene blir sett i lys av data fra intervjuene. Koder for presentasjon av intervjudata er som følger:

Prosjekt	År	Skole/Case	Gruppe
EU: Elevundersøkelsen	2011	1	R: rektor
	2012	2	L: lærere
EU2: Elevundersøkelsens del II om brukerundersøkelsene	2013	3	E: elever
	2014	4	F: foreldre/FAU
	2015	-	SE: skoleeier
LMP: Læringsmiljøprosjektet	2016	-	FM: fylkesmann
			PPT: pedagogisk-psykologisk tjeneste

Figur 2.1 Koder brukt i fremstillingen av intervjumateriale.

Intervjuene kodes med andre ord på følgende måte: Dersom det er intervju med rektor ved skole 1 i Elevundersøkelsen 2014, er koden EU/2014/S1/R. Er det intervju med elever ved skole 3 i Elevundersøkelsen 2015, er det kodet EU/2015/S3/E. Tilsvarende vil intervju med skoleeier i case 2 i Læringsmiljøprosjektet kodes med: LMP/2016/C2/SE. Dersom dataene som presenteres gjelder informasjon som er innhentet gjennom skolebesøkene, og ikke kan tilbakeføres til en spesiell avsender, kodes for eksempel data fra Elevundersøkelsens del II case 1 slik: EU2/2016/C1.

3. Gjennomføring av brukerundersøkelsene

En indikasjon på skolens oppfatning av brukerundersøkelsene er naturlig nok i hvilken grad de benytter seg av undersøkelsene. Elevundersøkelsen gjennomføres fra 5. til Vg3 og er obligatorisk for 7. og 10. trinn i grunnskolen. Lærerundersøkelsen og Foreldreundersøkelsen er frivillig å gjennomføre for skolene og kommunene.

I dette kapittelet vil vi ta utgangspunkt i surveyen til skoleeiere og skoleleder, samt belyse funnene derifra med intervjudata. Vi skal først se på gjennomføringen av Elevundersøkelsen og deretter Foreldreundersøkelsen og Lærerundersøkelsen.

3.1 Elevundersøkelsen

Det er 431778 elever som har deltatt i Elevundersøkelsen 2016. Dette er det største antallet som noensinne har besvart Elevundersøkelsen og det har vært en økning hvert år de siste årene. Totalt sett er det 76,8 prosent av samtlige elever fra 5. trinn til VG3 som har deltatt. I fjorårets Elevundersøkelse var andelen 73,6. Det er flest deltakere fra de klassetrinnene hvor Elevundersøkelsen er obligatorisk. For 7. og 10. trinn er det henholdsvis 91,3 og 86,7 prosent av samtlige elever som har svart på undersøkelsen. For de trinnene på grunnskolenivå hvor Elevundersøkelsen er frivillig er det rundt 61 til 72 prosent av elevene som har deltatt. For fem år siden da Elevundersøkelsen 2011 ble gjennomført var det 371604 elever som gjennomførte Elevundersøkelsen. For de obligatoriske trinnene i grunnskolen var det 91,8 og 84,7 prosent av elevene som svarte på undersøkelsen for henholdsvis 7. og 10. trinn. For de frivillige trinnene var det mellom fra 53-59 prosent av elevene som deltok. Det betyr at det er betraktelig flere skoler som gjennomfører Elevundersøkelsen for frivillig trinn i 2016 enn i 2011.

I surveyen til skoleledere er det spurt i hvilken grad de gjennomfører Elevundersøkelsen kun for obligatoriske trinn eller om de også inkluderer frivillige trinn.

Tabell 3.1 Skolens praksis i forhold til gjennomføring av Elevundersøkelsen på ulike trinn. Skoleledere.

	Antall	Andel
Bare for obligatoriske trinn (7. og/eller 10. trinn)	84	19,6
For utvalgte trinn	63	14,7
For samtlige trinn (5. trinn og oppover)	282	65,7
Totalt	429	100,0

Tabell 3.1 viser at i følge skoleledere som har fullført surveyen, gjennomfører nærmere 66 prosent av skolene Elevundersøkelsen for samtlige trinn fra og med 5. trinn. 20 prosent gjennomfører undersøkelsen kun for obligatoriske trinn, mens 15 prosent gjennomfører undersøkelsen for utvalgte trinn.

Hvorvidt skolene gjennomfører Elevundersøkelsen kan være bestemt av føringer fra skoleeier. Vi spurte derfor skoleeierne om kommunen hadde lagt føringer for hvilke trinn som skulle gjennomføre Elevundersøkelsen.

Tabell 3.2 Skoleeier har lagt føringer for hvilke trinn som skal gjennomføre Elevundersøkelsen. Skoleeiere.

	Antall	Andel
Nei, det er helt opp til skolene selv	34	16,3
Ja, skolene skal gjennomføre Elevundersøkelsen bare for obligatoriske trinn (7. og/eller 10. trinn)	53	25,5
Ja, skolene skal gjennomføre Elevundersøkelsen for utvalgte trinn	33	15,9
Ja, skolene skal gjennomføre Elevundersøkelsen for samtlige trinn (5. trinn og oppover)	88	42,3
Totalt	208	100,0

Tabell 3.2 viser at over 80 prosent av kommunene har lagt en eller annen føring for hvilke trinn som skal gjennomføre Elevundersøkelsen. I underkant av halvparten av skoleeierne svarer at skolene skal gjennomføre Elevundersøkelsen for samtlige trinn fra og med 5. trinn. 16 prosent svarer at Elevundersøkelsen skal gjennomføres for utvalgte trinn, 26 prosent kun for obligatoriske trinn, mens 16 prosent svarer at det er helt opp til skolene selv å bestemme.

I sum ser vi at resultatene fra surveyen til skoleeier og skolelederne gjenspeiler utviklingen i bruk av Elevundersøkelsen de siste årene. Flertallet gjennomfører Elevundersøkelsen også for frivillige trinn og kun 20 prosent av skolelederne gjennomfører kun Elevundersøkelsen for de obligatoriske trinn. Det kommer ikke klart fram om dette gjøres på grunn av skolens opplevelse av egen nytteverdi eller om det er lagt føringer fra skoleeier. Resultatene i tabell 3.2 indikerer vel at det er en kombinasjon av dette.

3.1.1 Begrunnelser for gjennomføring

I forbindelse med spørsmålet om en gjennomføring av Elevundersøkelsen i obligatoriske eller frivillige trinn kommenterte flere skoleeiere at i små kommuner er det en fordel å inkludere flere trinn enn kun de obligatoriske for å få mange nok svar for å kunne bearbeide resultatene. To skoleeiere skriver:

Liten kommune, små skoler. Undersøkelsen blir mer valid. Er en liten skole, og bare med to trinn gir det ikke godt grunnlag for undersøkelsen. Vi gjennomfører elevundersøkelsen for 5., 6. og 7. trinn (pga få elever for å få resultater), samt for 10. trinn.

Siden vi er en meget liten kommune, og har få elever ved våre skoler, er det meget vanskelig å få ut noen resultater fra Elevundersøkelsen. Det forsøkes derfor å ha undersøkelsen på hele mellomtrinnet og hele ungdomstrinnet for å

kunne bearbeide resultat. Allikevel er det somme ganger vi ikke får noen resultat, dette er meget beklagelig.

Et annet argument for å inkludere flere trinn enn kun de obligatoriske for skoler med lavt elevtall, er å sikre anonymitet. To skoleledere skriver som følger:

Vi er en svært liten skule og må av og til slå saman klassar for å dekke inn 7.+ 10.trinn. Hvis ikkje vert svartala lett å spore til enkeltelevar.

To grendeskoler med lavt elevtall gjennomfører Elevundersøkelsen for samtlige trinn for at vi skal kunne se resultatene og få et bredere utvalg og sikre anonymitet.

Også i intervjuene er det flere som nevner at små forhold gir mindre mulighet til å bruke resultatene fra Elevundersøkelsen. Ved en grendeskole skulle både rektor og lærerne ønsket at kommunen slo sammen alle skolene for å se på resultatene under ett. Slik det er nå får de ikke mye ut av resultatene, sier de, blant annet på grunn av stor fare for identifisering, og på grunn av den såkalte «prikkeregelen» (EU2/2016/C1). Prikkeregelen er en problemstilling som dukker opp i flere av datakildene vi har, og skal omhandles senere i rapporten.

Flere skoler med få elever sier at de må jobbe med å luke ut eller anonymisere dataene fra Elevundersøkelsen før de kan dele det med andre. Det handler om personvern, sier de. Den minste skolen vi har besøkt (som hadde 100 elever fra 1. til 10.klasse, altså i snitt ti på hvert trinn), sier spesielt at det er lite de kan bruke eller vise av resultater, fordi det blir fort identifiserbart. Likevel kan de se hovedtendenser, så de som skole mener det likevel har en verdi (EU/2014/S1).

Enkelte skoleeiere kommenterer at de gjennomfører Elevundersøkelsen for samtlige trinn, men bare annethvert år. Andre skoleeiere har utvidet med egne trivselsundersøkelser som også omfatter 1.- 4. trinn:

Vi har egne trivselsundersøkelser 1-4 trinn som elevene svarer på sammen med sine foresatte. Alle skoler gjennomfører brukerundersøkelsene (alle tre) de to siste ukene i november, med frist første fredag i desember. (Skoleeier)

Svarene fra skoleeierne viser at flertallet har lagt føringer for gjennomføring av Elevundersøkelsen og utvidet gjennomføringen utover de obligatoriske trinn. Det er også verdt å merke seg at skoleeiere som svarer at det er helt opp til skolene selv er tydelige på at det er en selvfølge at kommunens skoler gjennomfører obligatoriske undersøkelser. Flere av disse påpeker også at selv om de ikke pålegger, så velger skolene på eget initiativ å gjennomføre Elevundersøkelsen for flere trinn enn det som er obligatorisk. Når det gjelder skoleledere viser som tidligere nevnt tabell 3.1 at det kun er 20 prosent som svarer at de bare gjennomfører Elevundersøkelsen for de obligatoriske trinnene. Dette er en indikasjon på at skolene og kommunene ser nytten av undersøkelsen og bruker resultatene i sitt arbeid. En skoleeier utdyper:

Dette har vært drøftet med skolelederne flere ganger og vi er kommet frem til at Elevundersøkelsen er obligatorisk fra 5. trinn og oppover. Vi mener at undersøkelsen vil kunne gi en større oversikt og et helhetlig bilde over situasjonen i klassene/skolene over tid. Det vil igjen forenkle oppfølgingsarbeidet til både skoleledere og skoleeier på de ulike områdene.

3.1.2 Gjennomføring av Elevundersøkelsen

Samtidig er det enkelte skoleeiere som i de åpne feltene i surveyen uttrykker skepsis til Elevundersøkelsen eller formidler at enkelte skoleledere er skeptisk til Elevundersøkelsen. Årsakene til dette er blant annet at de opplever undersøkelsen som lang og at det er vanskelig å vite om elevene forstår spørsmålene. Enkelte lærere som ble intervjuet er også bekymret for dette, og tror mange elever opplever den som kjedelig og «klikker seg gjennom den». Svarene kan dermed bli deretter, mener de. «Den er rett og slett for lang, og spørsmålene er for unyanserte. Spørsmålene er for like, og av og til vanskelige for elevene å forstå», mener en lærer (EU2/2016/C1/L).

Tabell 3.3 Gjennomføring av Elevundersøkelsen ved den enkelte skole. Skoleledere.

	Uenig	Både og	Enig	Antall	Andel
Elevene forstår stort sett spørsmålene i Elevundersøkelsen	12,9	63,5	23,6	425	100
	I liten grad	Både og	I stor grad	Antall	Andel
Snakker med elevene om innholdet i Elevundersøkelsen før gjennomføringen	6,6	24,0	69,4	425	100
Snakker med elevene om hvorfor skolen gjennomfører Elevundersøkelsen	3,1	17,5	79,5	424	100
Bistår lærere i elevenes gjennomføring av Elevundersøkelsen dersom det er behov for det	8,5	21,0	70,5	424	100

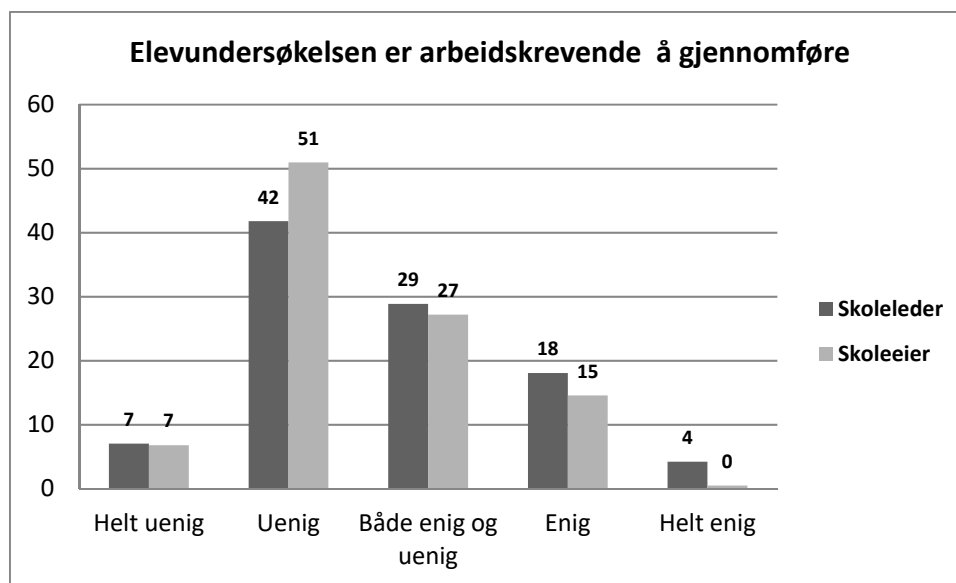
I surveyen til skolelederne ble det bedt om å ta stilling til påstanden at Elevene forstår stort sett spørsmålene i Elevundersøkelsen. Nærmere 24 prosent av skolelederne er enig eller helt enig i denne påstanden, mens rundt 13 prosent er helt uenig eller helt enig i dette. Omtrent 64 prosent svarer både og på denne påstanden. I hvilken grad elevene forstår begrepene og innholdet i Elevundersøkelsen, kan avhenge av skolens arbeid i forkant med Elevundersøkelsen. Skolens forarbeid i gjennomføring av Elevundersøkelsen kan også være et tegn på vektleggingen av undersøkelsen. Nærmere 70 prosent av skolelederne svarer at de i stor eller svært stor grad snakker med elevene om innholdet i Elevundersøkelsen i forkant av gjennomføringen. Det er fåtallet som i liten grad tar seg tid til dette. En enda høyere andel, nærmere 80 prosent, snakker med elevene og forklarer hvorfor skolen gjennomfører undersøkelsen. Dette anses som viktig for å styrke elevenes motivasjon for deltagelse og utholdenhet under selve gjennomføringen. Det er ingen statistisk sammenheng mellom det å snakke med elevene i forkant og det å oppleve at elevene forstår spørsmålene i Elevundersøkelsen, noe som nok må forklares med at det er lite variasjon i spørsmålene om å snakke med elevene – stort sett alle gjør det. Å gjennomføre Elevundersøkelsen tar tid og krever planlegging.

Syv av ti skoleledere svarer at de i stor grad bistår lærere under gjennomføringen av undersøkelsen. I skolebesøkene forteller rektor om hvordan de legger til rette for at elevene skal få gjennomført på en god måte. Som regel er det kontaktlærer som står for gjennomføringen av Elevundersøkelsen, da de mener det er viktig at elevene er sammen med den læreren som står dem nærmest. Lærerne er til stedet og kan svare på spørsmål ved behov.

I intervjuene har det også kommet fram at enkelte skoler gjennomfører Elevundersøkelsen fra 5.trinn for at elevene skal få en øvelse i å svare på spørreskjemaundersøkelser. På denne måten sikrer de at svarene blir mest mulig valide. En skole beskriver hvordan de bruker utfylling av Elevundersøkelsen for å nå flere læringsmål i både samfunnsfag, norsk og matematikk. De diskuterer spørsmålene, formuleringene og temaene i plenum, og bruker flere timer på utfyllingen. Både lærerne og elevene opplever dette som en god måte å jobbe på (EU2/2016/C1). En rektor (EU/2014/S4/R) forteller at de legger til rette for gjennomføringen ved at de sikrer at kontaktlærer er til stede:

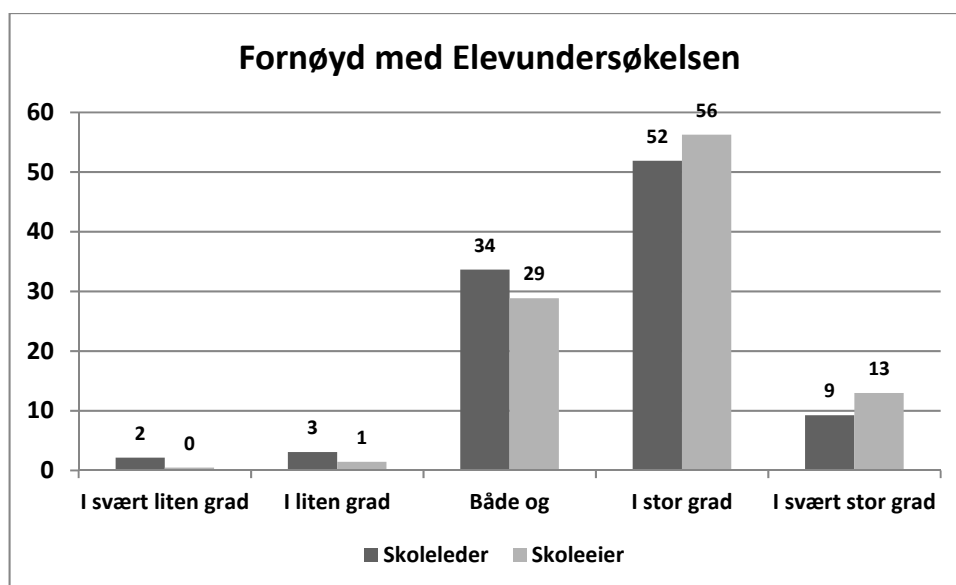
Måten det gjennomføres på kan påvirke resultatet. Og kontaktlæreren har en annen kontakt med elevene i sin klasse.

En kommune (EU2/2016/C1) som har gjennomført Elevundersøkelsen allerede fra 5.trinn tidligere (samt Foreldreundersøkelsen og Lærerundersøkelsen), har nå kuttet ut Foreldre- og Lærerundersøkelsen og gjennomfører kun Elevundersøkelsen i de obligatoriske trinnene. Dette kommer av at kommunen har bestemt å bruke et annet opplegg som et forskningsmiljø tilbyr. De synes Utdanningsdirektoratets brukerundersøkelser er gode, men ønsker nå å konsentrere arbeidet rundt det nye som alle skal delta i. Undersøkelsene går også her til elever, foreldre og lærere og ligner mye på Utdanningsdirektoratets brukerundersøkelser, ifølge skoleeier.

Figur 3.1 Det er arbeidskrevende for skolene å gjennomføre Elevundersøkelsen. Andelen skoleledere og skoleeiere.

Gjennomføringen av Elevundersøkelsen kan oppleves som arbeidskrevende for skolen og kan ha innvirkning på i hvilken grad skolene bruker Elevundersøkelsen i skolen og kommunens kvalitetsutviklingsarbeid. Figur 3.1 viser at flertallet av både skoleeiere og skoleledere er uenige at det er arbeidskrevende å gjennomføre Elevundersøkelsen. Det er rett i underkant av 30 prosent av både skoleledere og skoleeiere som er både uenige og enige i påstanden og det er 22 prosent av skolelederne som er enige eller helt enige i at det er arbeidskrevende å gjennomføre Elevundersøkelsen.

Figur 3.2 Fornøyd med Elevundersøkelsen. Andelen skoleledere og skoleeiere.

Selv om det er en anseelig andel skoleeiere som opplever at Elevundersøkelsen er arbeidskrevende å gjennomføre er det store flertallet fornøyd med Elevundersøkelsen. Fem prosent av skolelederne er i svært liten eller i liten grad fornøyd med Elevundersøkelsen.

Skolene som er intervjuet er stort sett positive til Elevundersøkelsen. Det som går igjen kan dette sitatet fra en lærer (EU/2014/S3/L) illustrere: «Den er en god bekreftelse på at det er greit, hvor skoen trykker. Det er med andre ord ingen overraskelser». Spørsmålet er da om den brukes mest for å bekrefte eller avdekke, eller om man også bruker den aktivt, og i sammenheng med andre kilder, for å sette inn tiltak for å bedre læringsmiljøet.

I enkelte intervjuer har det kommet fram noen dilemmaer knyttet til undersøkelsene i skolene, og at skolene selv gjør vurderinger og tilpasninger slik at det ikke skal bli en «undersøkelsestretthet» hos elevene. Det ble også gitt eksempler på at gjennomføring av undersøkelsen på høsten er bedre for skolen. Tidligere, ved gjennomføring på våren, ble det vanskelig å følge opp resultater fra tiende trinn som da var over i videregående skole før de rakk å jobbe med resultatene ved skolen.

En rektor utdyper om svakheter med Elevundersøkelsen (LMR/2016/C1/R):

Blant annet har vi innført ikke-anonym spørreundersøkelse. Den gjennomfører vi etter at resultater fra Elevundersøkelsen foreligger. Svakheten med EU er at den forteller oss ingenting om hvem som svarer. Og hvis en viss prosentandel sier at de blir mobbet, er et poeng for oss å finne ut hvem det er. Og her kommer den ikke-anonyme undersøkelsen inn i bilde. Det er gjennom Læringsmiljøprosjektet. Det som er bra med den er at den spør den enkelte eleven og om medelever.

Elevundersøkelsens utforming kommenteres ofte i intervjuer. Mange snakker om at den kanskje er for lang og til og med kjedelig, mens andre trekker fram at det kan være vanskelig å svare på enkelte spørsmål. En lærer (EU2/2016/C1/L) sier at de mener dette er et problem:

Det er et tema vi lærerne snakker om hvert år, og det er det her spørsmålet. «Jeg gleder meg til å gå på skolen». Vi syns det er en rar formulering. Det hadde tatt seg ut og spurt voksne: Gleder du deg til å gå på jobb? Det er en merkelig formulering. For hva er å glede seg? Hva menes med å uttrykke det på den måten, hva er de ute etter? Noen er trøtte og det er mørkt ute og skal avgårde, hvor unaturlig det hadde vært å spurt en voksen. Hva ønsker de egentlig å måle? At noen er engstelige for å gå på skolen? Det er litt interessant som vi har snakket om, og det er en samfunnstendens at ting skjer så raskt, nye skifter, et slags sirkus. Hvis vi skal kunne møte det i klasserommet, og det skal eksplodere og det skal sprute, et show. Kan man se det opp imot det å glede seg til å gå på skole, det skal være så stort og festlig. Hvor er realiteten og hverdagen i det? Hva med: Jeg liker å gå på skolen. De skulle spurt seg hva det er de vil måle. Og hvordan skal vi hjelpe elevene til å svare på det spørsmålet, de stusser. De gleder seg til bursdagen sin og til jul. Å glede seg blir et feil ord for dem, og da svarer de lavt på skalaen, kanskje da.

De mener at selv om elevene krysser av for at de er helt uenig i spørsmålet «Jeg gleder meg til å gå på skolen», betyr ikke det nødvendigvis at de gruer seg til å gå på skolen.

Et annet spørsmål som lærerne ved en skole tok opp (EU2/2016/C1/L) er hvorfor det alltid legges så mange spørsmål i de ulike prøvene eller undersøkelsene, da elevene blir slitne av det. En lærer sier:

Nå har jeg ikke helt oversikten, men når det gjelder både Nasjonale prøver og Elevundersøkelsen putter de inn fler og fler spørsmål. Jeg tror ikke vi kan putte mer inn for å få vite mer. Det er mer enn nok for en unge å ta stilling til alle disse tingene. Man vil hele tiden finne ut mer om alt. Når mengden blir så stor er det andre ting de måler: Tålmodighet og utholdenhet, for eksempel, heller enn fag og innholdet. Og konsentrasjon, rett og slett. Hvor lenge skal en 5.klassing holde fokuset? Det legges på ei side til, og ei side til. Blir helt uoverkommelig.

En rektor (EU/2015/S3/R) forteller at han synes han syns noen spørsmål i Elevundersøkelsen er direkte dårlige, og viser til spørsmålene om elevmedvirkning⁴. Han mener at de heller handler mer om egenvurdering enn elevmedvirkning.

⁴ Spørsmålene det refereres til er: *Er dere elever med på å foreslå hvordan dere skal arbeide med fagene?* I alle eller de fleste fag – I mange fag – I noen fag – I svært få fag – Ikke i noen fag. *Legger lærerne til rette for at dere elever kan delta i elevrådsarbeid og annet arbeid som tillitsvalgt?* I svært stor grad – I stor grad – I noen grad – I liten grad – Ikke i det hele tatt. *Hører skolen på elevenes forslag?* Svært ofte eller alltid – Ofte – Av og til – Sjelden – Aldri. *Er dere elever med på å lage regler for hvordan dere skal ha det i klassen/gruppa?* Alltid – Ofte – Noen ganger – Sjelden – Aldri. *I hvor mange fag får du være med på å velge arbeidsmåter i fagene?* I alle eller de fleste fag – I mange fag – I noen fag – I svært få fag – Ikke i noen fag. *Oppmuntrer lærerne til at elevene kan være med på å bestemme hvordan dere skal arbeide med fagene?* I alle eller de fleste fag – I mange fag – I noen fag – I svært få fag – Ikke i noen fag

I surveyens åpne felt, er det en skoleleder som bruker andre verktøy og kilder til informasjon, og mener at Elevundersøkelsen er mest til nytte for politisk og administrativt nivå:

På vår skole intervjuer ledelsen (rektor og avdelingsleder) alle elevene på 5.-7. trinn 2 ganger i året (høst og vår). Dette gir oss mye bedre innsikt i elevmiljøet på skolen enn det Elevundersøkelsen gir. Elevundersøkelsen blir mer som en happening en gang i året og er altfor omfattende (for mange og vanskelige spørsmål). Da synker nytteverdien av undersøkelsen. Det virker som Elevundersøkelsen er mer til for skoleeier/politikere som skal se hvordan det står til på den enkelte skole. Skoler blir også ofte hengt ut i media ut fra tallene i undersøkelsen.

Dersom vi knytter tilbake til modellen i kapittel 1, ser vi tydelig at denne skolelederens uttalelser bygger opp under en bruk av Elevundersøkelsen som er preget av administrativ bruk oppover i systemet, altså det vi plasserte i kvadrant *b* i modellen.

3.1.3 Gode eksempler på gjennomføring av Elevundersøkelsen

I Elevundersøkelsene er ikke svarprosent og deltakelse en utfordring. Heller er det å sikre at elevene er motiverte for å svare og at de forstår spørsmålene i undersøkelsen. I dette kapitlet har vi sett eksempler på kontaktlærer som har ansvaret for gjennomføringen av Elevundersøkelsen fordi det er kontaktlærer som kjenner elevene best og som kan bistå elevene ved behov for oppklaringer og begrepsforståelse. Sitatet *Måten det gjennomføres på kan påvirke resultatet. Og kontaktlæreren har en annen kontakt med elevene i sin klasse* illustrerer dette. Likeledes følgende sitat: *Det legges til rette for gjennomføring, elever som trenger lesestøtte får dette mht at resultatene er viktig for oss.* Flere skoler beskriver også at de går gjennom spørsmålene med elevene på forhånd slik at en forbygger misforståelser. En skole bruker også Elevundersøkelsen fra 5. trinn like mye som øvelse i å svare på spørreskjemaundersøkelser og på denne måten sikre at svarene blir mest mulig valide på senere trinn.

Elevundersøkelsen blir vektlagt i skolene, og forløpet i forhold til forberedelse, gjennomføring og hvordan man velger ut tema som skolen skal jobbe videre med er ganske likt. Et eksempel på gjennomføring av Elevundersøkelsen – her beskrevet av en skoleleder i surveyens åpne felt:

Gjennomgås i ledergruppen og plangruppen (ledelse med to lærere). Sirkler inn lave score. Presentere hele resultatet for personalet. Utarbeider tiltak for forbedring. Særlig fokus på psykososialt miljø. Egne undersøkelser på dette området som ikke er anonym. Alt implementeres i utviklingsplanen som og effekt av tiltak evalueres jevnlig.

Et annet eksempel, som viser direkte sammenheng mellom resultater i Elevundersøkelsen og hvordan en skole velger å jobbe med temaet:

Vi ser at elevene gir lav score på medbestemmelse. Neste skoleår har vi lagt inn i våre planer at vi skal ha fokus på temaet - Hvordan gi elevene på mellomtrinnet bedre forutsetninger for demokratisk medbestemmelse? Vi ønsker å fokusere på skoloring av elevrådet. Like viktig er elevenes forståelse for hvordan de kan ha innflytelse på egen læring - dette skal vi ha fokus på fra høsten.

3.2 Foreldreundersøkelsen

Som sagt er skolene ikke pålagt å gjennomføre Foreldreundersøkelsen og Lærerundersøkelsen, det vil si at de ikke er obligatoriske på samme vis som Elevundersøkelsen.

Tabell 3.4 Andelen skoler som i følge skoleleder har gjennomført Foreldreundersøkelsen i skoleåret 2015/2016 eller i tidligere skoleår

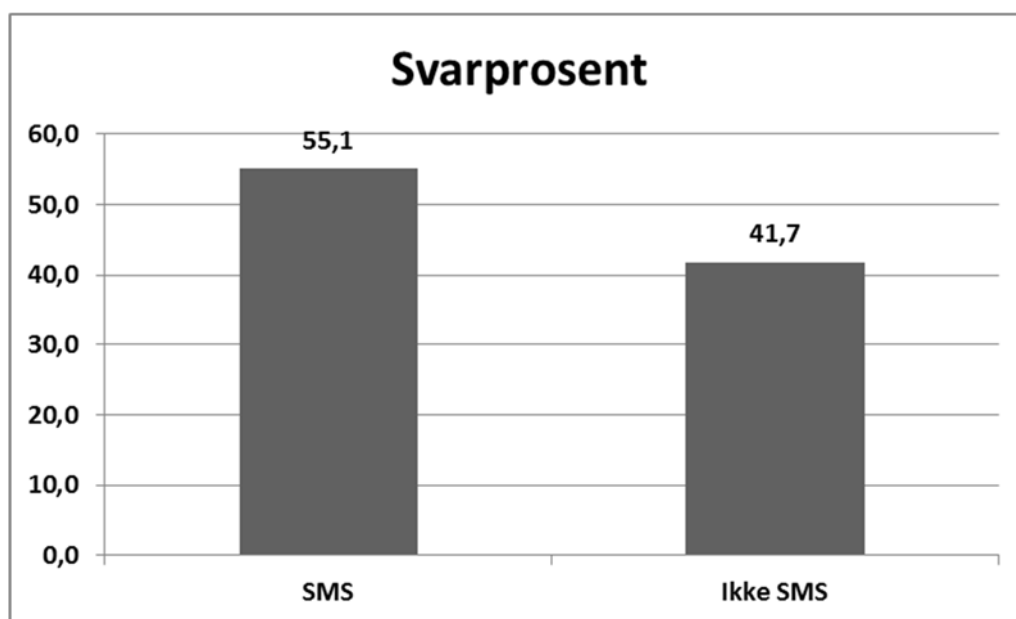
	Ja		Nei		Vet ikke		Totalt
	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall
Foreldreundersøkelsen skoleåret 2015/2016	172	39,9	259	60,1			431
Foreldreundersøkelsen tidligere skoleår	328	76,1	58	13,5	45	10,4	431

Tabell 3.4 viser at på spørsmål om skolen har gjennomført Foreldreundersøkelsen i skoleåret 2015/2016 svarer 40 prosent av skolelederne ja. Langt flere, hele 76 prosent, svarer at de har gjennomført denne undersøkelsen i tidligere skoleår. En del skoleledere har krysset av for svaralternativet som indikerer at de ikke vet om Foreldreundersøkelsen er gjennomført tidligere skoleår (10 prosent). Flere av disse oppgir i det påfølgende åpne spørsmålet at årsaken til dette er at de er nye i jobben som leder og dermed ikke har kjennskap til hvorvidt undersøkelsen er gjennomført tidligere på skolen de nå er leder for.

Tabell 3.5 Antall foreldre som har svart på Foreldreundersøkelsen 2015 og 2016

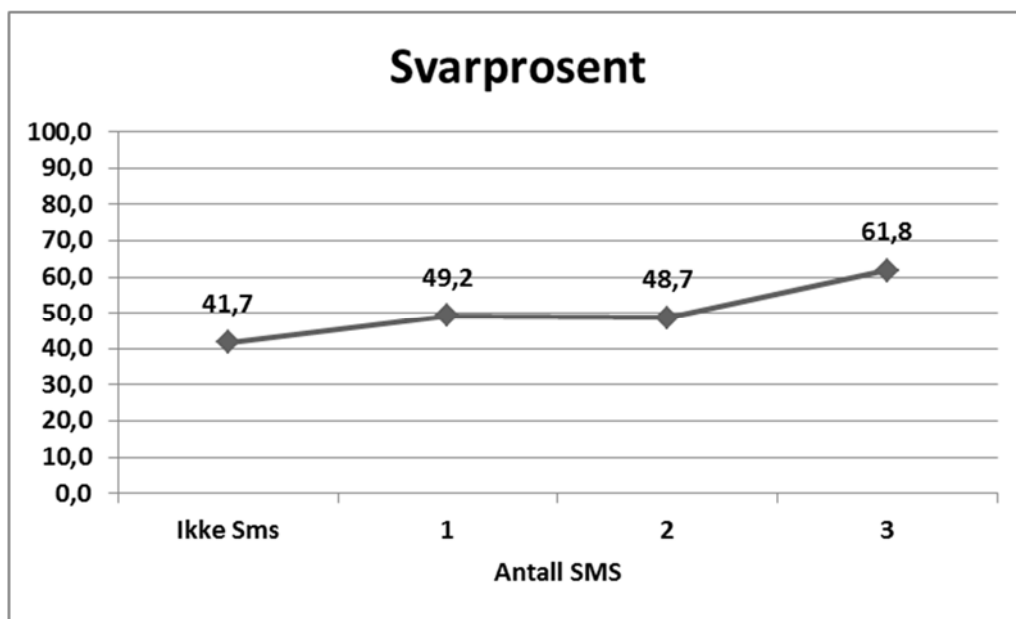
Foreldreundersøkelsen	Antall inviterte	Antall svart	Svarprosent
2016	112903	46087	40,8
2015	123934	42733	34,5

Rent faktisk er det til sammen 543 skoler som gjennomførte Foreldreundersøkelsen i 2016. Tabell 3.5 viser en viss positiv utvikling i svarprosent i Foreldreundersøkelsen fra 2015 til 2016. Det er 3354 flere foreldre som svarte på Foreldreundersøkelsen i 2016 enn i 2015 og det er en økning i svarprosent på 6,3 prosentpoeng. I 2016 har det vært mulig å benytte seg av SMS-utsending av Foreldreundersøkelsen med mulighet for å sende oppfølgings/påminnings-SMS. Til sammen 74 skoler har valgt å bruke SMS i gjennomføringen av Foreldreundersøkelsen. Av disse 74 skolene har 26 bare sendt en SMS, mens 13 skoler har i tillegg sendt en påminnings-SMS. 35 skoler har sendt 2 påminnelser på SMS – altså 3 SMS.

Figur 3.3 Svarprosent blant skoler som har utført SMS utsendelse av Foreldreundersøkelsen og skoler som ikke har gjort det.

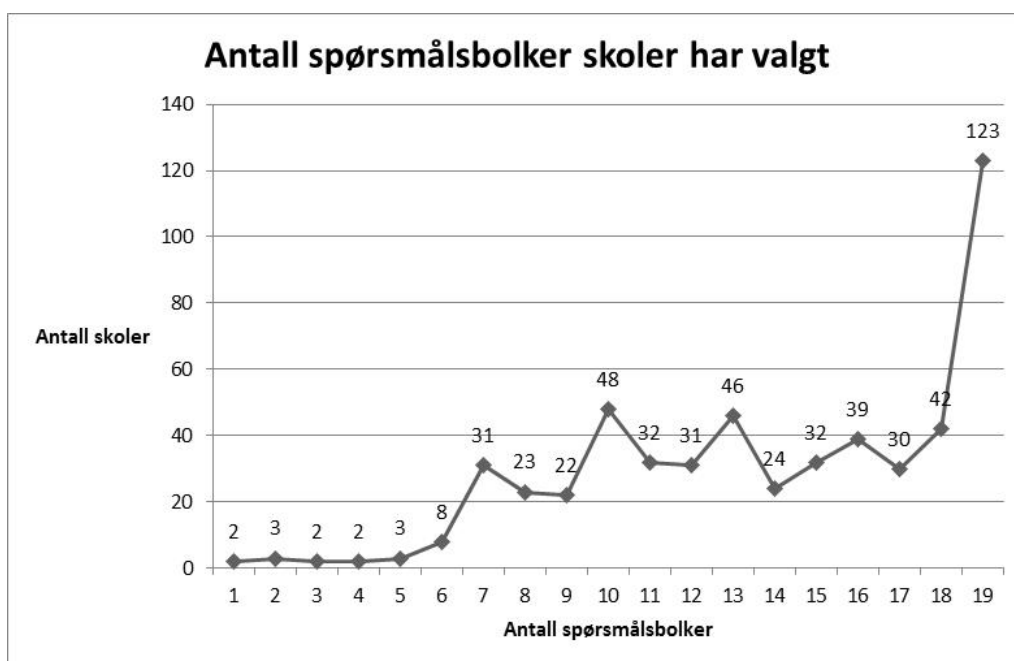
Figur 3.3 viser at det er høyere svarprosent i de skolene som har brukt SMS i utsendelsen av Foreldreundersøkelsen. Det er en forskjell på nesten 14 prosentpoeng og forskjellen har en effektstørrelse på 0.33 (Cohens $d:0.68$). Dette tallet indikerer en moderat forskjell. Vi har videre sett på om antall ganger en sender påminnelse på SMS har innvirkning på svarprosenten. Resultatet vises i figur 3.4.

Figur 3.4 *Utvikling av svarprosent etter antall SMS skoler har sendt.*

Figur 3.4 viser at det å sende SMS har en god sammenheng med svarprosent. Det er ingen forskjell mellom å sende en påminnelse i tillegg til utsendelse, men vi ser at dersom en får til sammen tre SMS så svarer nesten 62 prosent på undersøkelsen.

Når det gjelder undersøkelsens lengde står skolene fritt til å velge hvor mange spørsmålsbolker foreldrene kan svare på. Det er imidlertid ikke mulig å ta mer enn 20 bolker.

Figur 3.5 Antall spørsmålsbolker skoler som har gjennomført Foreldreundersøkelsen 2016 har valgt.

Figur 3.5 viser at av de 543 skolene som har gjennomført Foreldreundersøkelsen 2016 er det 123 skoler som har valgt å inkludere 19 bolker og over halvparten har valgt 14 eller flere spørsmålsbolker. Det framkommer ikke i hvilken grad skolene følger opp alle temaene som de har spørsmålsbolker for, men det viser at skolene, eventuelt kommunene, selv velger å lage relative lange spørreundersøkelser til foreldrene. Det er en sammenheng mellom antall spørsmålsbolker og svarprosent. En korrelasjonsanalyse viser en negativ samvariasjon på 0,16 som viser en svak men signifikant sammenheng mellom antall svarbolker skoler har valgt at foreldrene skal svare på og svarprosent. Det betyr at skoler bør reflektere over hvor mange spørsmål det er nødvendig å inkludere i Foreldreundersøkelsen.

Hvorvidt skolene gjennomfører Foreldreundersøkelsen kan være bestemt av føringer fra skoleeier. Vi spurte derfor skoleeierne om de har lagt føringer om skolene skal gjennomføre Foreldreundersøkelsen. Dette spørsmålet til skoleeierne favner både Foreldreundersøkelsen og Lærerundersøkelsen.

Tabell 3.6 Skoleeier har lagt føringer for hvorvidt kommunens skoler skal gjennomføre Foreldreundersøkelsen og/ eller Lærerundersøkelsen

	Antall	Andel
Nei, det er helt opp til skolene selv	86	41,5
Ja, skolene skal gjennomføre Foreldreundersøkelsen	72	34,8
Ja, skolene skal gjennomføre Lærerundersøkelsen	9	4,3
Ja, skolene skal gjennomføre både Foreldre- og Lærerundersøkelsen	40	19,3
Totalt	207	100,0

Tabell 3.6 viser at skoleeiere opererer med ulike føringer for skolene når det gjelder gjennomføring av henholdsvis Foreldre- og Lærerundersøkelsen. Omtrent hver femte skoleeier svarer at skolene skal gjennomføre både Foreldre- og Lærerundersøkelsen (19 prosent). Langt flere skoleeiere pålegger skolene å gjennomføre kun Foreldreundersøkelsen (35 prosent), mens få skoleeiere pålegger skolene kun å gjennomføre Lærerundersøkelsen (4 prosent). I underkant av halvparten av skoleeierne svarer at det er helt opp til skolene selv å bestemme (42 prosent). Dersom vi sammenligner tallene med spørsmålet om skoleeier har lagt føringer for gjennomføringen av Elevundersøkelsen, ser vi at det er langt flere skoleeiere som oppgir at gjennomføringen av Foreldreundersøkelsen og Lærerundersøkelsen er helt opp til skolene selv. Dette er en indikasjon på at for skoleeiere er Elevundersøkelsen et mer sentralt verktøy for kvalitetsutvikling enn Foreldreundersøkelsen og Lærerundersøkelsen (selv om vi må ta høyde for at noe av forskjellen kommer av at Elevundersøkelsen er obligatorisk på enkelte trinn).

Flere skoleeiere kommenterte i forbindelse med dette spørsmålet at både Foreldreundersøkelsen og Lærerundersøkelsen gjerne gjennomføres hvert andre eller hvert tredje år. Dette underbygges av åpne svar fra skoleledere, samt at avkryssingssvarene i spørreskjemaet der nærmere dobbelt så mange skoleledere oppgir å ha gjennomført undersøkelsene i tidligere år enn hva som var tilfelle skoleåret 2015/2016 (tabell 3.4 og 3.13).

Mange av skoleeierne som har svart ja på at skolene skal gjennomføre begge disse brukerundersøkelsene understreker at de ikke legger føringer om årlig bruk. De peker på at det er viktig med et samarbeid mellom skoleeier og skoleleder når og hvor ofte disse skal gjennomføres, og ikke minst at det er rom for og tid til å følge opp resultatene. To skoleeiere svarer:

Dette er ikke hvert år, men skoleeier samarbeider med skolene, om når Foreldreundersøkelsen og Lærerundersøkelsen skal foretas.

Hvert 3. år skal dette gjennomføres med oppfølging.

Dette støttes ved at en annen skoleeier svarer at de ikke gjennomfører Foreldre- og Lærerundersøkelsen nettopp fordi «vi ikke har kapasitet til å ta tak i resultatene ved

disse». I intervjudataen er det flere som tar opp dette temaet. De sier blant annet at de ikke ønsker å være med på undersøkelser eller satsinger hvis de ikke klarer å jobbe systematisk og grundig med det. De vil heller til en hver tid jobbe med færre tema:

Dette underbygger dette sitatet fra surveyen:

Vi treng tid til å respondere på svara vi fekk. Vi planlegg å ta ny komande skuleår. Altså vi tar ikkje undersøkinga bare for å ta den, vi vil gjere noko med resultata.

Mens knapt hver femte skoleeier svarer at skolene er pålagt å gjennomføre begge disse brukerundersøkelsene, svarer langt flere skoleiere at de har konkrete føringer om gjennomføring av Foreldreundersøkelsen. Mange skoleledere svarer at kommuneledelsen har bestemt at Foreldreundersøkelsen for eksempel skal gjennomføres hvert andre eller hvert tredje år.

Skoleiere oppgir at kommunene på ulike måter har forpliktet seg til å gjennomføre Foreldreundersøkelsen, noe som er fastsatt i ulike styringsdokumenter. To skoleiere skriver:

Fastsatt i overordnet plan at Foreldreundersøkelsen skal gjennomføres på 2., 5., 7. og 9. trinn.

Vi har vedtak i Samarbeidsutvalget på at Foreldreundersøkelsen skal gjennomføres på 2., 7. og 10. trinn.

Tatt i betraktning at svært mange, både skoleledere og skoleiere, peker på store utfordringer knyttet til den lave svarprosenten er det litt forunderlig at ikke flere svarer at de bruker tid på å informere foreldre i forkant, spesielt om innhold for å motivere og underbygge betydningen av deres deltagelse.

Tabell 3.7 Gjennomføring av Foreldreundersøkelsen. Andelen skoleledere.

	I liten grad	Både og	I stor grad	Antall	Andel
Informerer foreldrene om innholdet i Foreldreundersøkelsen før utsendingen	20,2	23,2	56,5	168	100
Informerer foreldrene om hvorfor skolen gjennomfører Foreldreundersøkelsen	4,8	23,5	71,7	166	100

Nærmere 57 prosent av skolelederne som har gjennomført Foreldreundersøkelsen skoleåret 2015/2016 eller i tidligere skoleår svarer at de i stor grad eller i svært stor grad informerer foreldrene om innholdet i Foreldreundersøkelsen før utsending. En god del flere, 72 prosent, svarer at de informerer foreldrene om hvorfor de gjennomfører Foreldreundersøkelsen. På oppfordring om å utdype disse svarene nærmere oppgir skoleledere følgende som eksempler på hva de gjør for å øke foreldrenes deltagelse:

Vi informerer om hvor viktig det er for oss at flest mulig svarer. Vi informerer på foreldremøter, via brev og mobilskole.

Vi sender ut det skrivet som ligger på Udir sine sider, legger ut info på FAUs sider.

Mange påminnelser igjennom mail og SMS- purringer.

Vi har det med i «Plan for samarbeid skole heim» som gjennomgås i FAU og på foreldremøter. Sender ut skriftlig info i forkant. Vi informerer både via høstens første foreldremøte, via ranselpost og med påminnelser via It's learning.

FAU er med i utvelgelsen av hvilke spørsmål som skal tas med i undersøkelsen. Det blir informert om undersøkelsen på hjemmesiden og i alle klasser.

Vi sender gjerne ut brev i forkant og lærerne skriver litt om undersøkelsen på ukeplanen. I tillegg sender vi ut den ferdige brosjyren som følger med.

FAU nevnes av flere, både som en samarbeidspartner og pådriver. Foreldremøter nevnes av flere som en viktig arena. En del skoleledere deler også erfaringer på måter å organisere Foreldreundersøkelsen på som de opplever som virkningsfulle. Eksempler på dette er:

Ved tidligere brukerundersøkelser på papir fikk vi svarprosent på over 70. De fire gangene vi har gjennomført Foreldreundersøkelsen (digitalt), har vi hatt svarprosent på mellom 20 og 30.

Gjennomføres samtidig som utviklingssamtaler. Dette har sikret høy deltakelse.

Vi plukker ut 10 relevante spørsmål fra undersøkelsen i samarbeid med FAU og undersøkelse gis ut på utviklingssamtaler hvor de svarer på et ark.

Etter flere år med svært lav deltakelse i den elektroniske Foreldreundersøkelsen, gikk vi - for fem år siden - over til å gjennomføre den på papir på felles foreldremøte i begynnelsen av september hvert år. Da får vi en svarprosent på over 90 % (mot 17 - 20 % elektronisk). Vi tar ut spørsmålene fra Foreldreundersøkelsen på nettet, lar foreldrene svare på slutten av foreldremøtet, og teller opp manuelt.

Undersøkelsen tas i tilknytning til foreldremøtene, slik at de som har behov for support på teknisk gjennomføring får hjelp.

Selv om svarprosenten er lav opplever skoleledere at foreldre er engasjerte.

Vi har prøvd på mange måter å få opp svarprosenten. Vi har aldri fått høyere svarprosent enn 43 selv om vi opplever at foreldrene her bryr seg om kvaliteten på skolen og at vi har god dialog med dem.

Det kan se ut til at våde papir og SMS dermed gir høyere svarprosent enn elektroniske undersøkelser per epost. Fellesnevneren er nok likevel at skolene som bruker dem har tatt et bevisst valg og forsøker på å bruke nye, systematiske metoder i arbeidet for å få bedre data.

3.2.1 Begrunnelser for gjennomføring

Skoleledere som har gjennomført Foreldreundersøkelsen fikk i surveyen ulike påstander de skulle ta stilling til angående hvorfor de gjennomførte Foreldreundersøkelsen.

Tabell 3.8 Skoleleders begrunnelser for å gjennomføre Foreldreundersøkelsen

	Uenig	Både og	Enig	Antall	Andel
For at foreldre skal få ha mulighet til å si sin mening om læring og trivsel på skolen	1,8	3,5	94,7	171	100
For å dokumentere for skoleeier at vi innhenter innspill fra foreldre	31,8	28,2	40,0	170	100
For å få innspill fra foreldre slik at skolene skal kunne forbedre seg på viktige områder	3,6	3,0	93,5	168	100
For at foreldre skal oppleve at skolen og skolens ledelse ønsker deres tilbakemelding	4,1	5,9	90,0	170	100
Fordi skoleeier bruker undersøkelsen aktivt i sitt kvalitetsutviklingsarbeid	19,4	27,1	53,5	170	100

Tabell 3.8 viser at nærmere 95 prosent oppgir som naturlig er at de gjennomfører Foreldreundersøkelsen for at foreldrene skal få mulighet til å si sin mening om læring og trivsel og for at skolen skal få forbedre seg på viktige områder. Skolelederne er også enige i at skolen gjennomfører Foreldreundersøkelsen for at foreldrene skal oppleve at skolen og skolens ledelse ønsker deres tilbakemelding. Skolelederne rapporterer i mindre grad at de er enige i at de gjennomfører foreldreundersøkelsen for å dokumentere at de innhenter innspill fra foreldre eller fordi skoleeier bruker undersøkelsen aktivt i sitt kvalitetsutviklingsarbeid. Resultatene tyder dermed på at fra skoleleders perspektiv blir Foreldreundersøkelsen gjennomført først og fremst for pedagogisk bruk og i mindre grad for administrativ bruk og rapportering, jf figur 1.3 om ulike posisjoner i skolens Data Driven Decision Making (DDDM).

Tabell 3.9 Skoleeiers begrunnelser for å gjennomføre Foreldreundersøkelsen

	Uenig	Både og	Enig	Antall	Andel
For at foreldre skal få ha mulighet til å si sin mening om læring og trivsel på skolen	1,6	12,4	86,0	129	100
For å få innspill fra foreldre slik at skolene og kommunen skal kunne forbedre seg på viktige områder	0,8	16,9	82,3	130	100
For at foreldre skal oppleve at skolene og kommunen ønsker deres tilbakemelding	1,6	9,4	89,0	127	100

Skoleeiers begrunnelser for å gjennomføre Foreldreundersøkelsen sammenfaller mye med skoleledernes begrunnelser. Mellom 82 til 89 prosent av skoleeierne rapporterer at de gjennomfører Foreldreundersøkelsen hovedsakelig for at foreldrene skal få mulighet til å si sin mening om læring og trivsel og for at skolen og kommunen skal kunne forbedre seg på viktige områder, i tillegg til at foreldrene skal oppleve at skolen og kommunen ønsker deres tilbakemelding.

3.2.2 Barrierer for gjennomføring

Foreldreundersøkelsen er frivillig for skoler å gjennomføre og i utvalget vårt er det rundt 40 prosent (172 skoleledere) som oppgir at de har gjennomført Foreldreundersøkelsen

skoleåret 2015/16, mens dermed rundt 60 prosent ikke har gjennomført undersøkelsen det skoleåret. Skoleledere som ikke har gjennomført Foreldreundersøkelsen ble bedt om å begrunne hvorfor de ikke har gjennomført undersøkelsen.

Tabell 3.10 Barrierer for gjennomføring av Foreldreundersøkelsen. Skoleledere.

	Uenig	Både og	Enig	Antall	Andel
Vanskelig å få foreldre til å svare på slike undersøkelser	21,3	21,3	57,5	235	100
Arbeidskrevende for skolen å gjennomføre Foreldreundersøkelsen	44,2	32,8	23,2	229	100
Innhenter informasjon om foresatte/foreldre gjennom andre metoder/kanaler	19,2	33,3	47,4	234	100
Spørsmålene i Foreldreundersøkelsen er ikke relevant for vårt arbeid med kvalitetsutvikling	71,1	24,0	4,9	225	100

I tabell 3.10 ser vi at blant de skolelederne som ikke har gjennomført Foreldreundersøkelsen er det nærmere 60 prosent som oppgir at det i stor grad er vanskelig å få foreldre til å svare på slike undersøkelser. Dette er det forholdet som flest skoleledere oppgir som begrunnelse for hvorfor de ikke gjennomfører undersøkelsen. Videre oppgir nærmere 50 prosent at en årsak for ikke å gjennomføre Foreldreundersøkelsen er i stor grad at de innhenter informasjon fra foreldre og foresatte gjennom andre metoder og kanaler. Det at det er arbeidskrevende å gjennomføre Foreldreundersøkelsen ser ikke ut til å være en avgjørende faktor. Det er også kun fem prosent som oppgir at en årsak for ikke å gjennomføre Foreldreundersøkelsen i stor grad er at de anser at spørsmålene ikke er relevant for deres kvalitetsutviklingsarbeid. Tabell 3.10 indikerer dermed at det mest avgjørende for ikke å gjennomføre Foreldreundersøkelsen er at det er vanskelig å få foreldrene til å svare.

I de åpne spørsmålene i spørreskjemaet hvor skolelederne kan utdype sine svar, oppgir mange av skolelederne som ikke har gjennomført Foreldreundersøkelsen i skoleåret 2015/2016 at det er fordi de gjennomfører annenhvert eller hvert tredje år. Dårlig oppslutning og alternative undersøkelser er andre svar som går igjen sammen med at undersøkelsen er for lang og omfattende og at det tar tid å følge opp resultatene. Andre grunner som ikke er nevnt tidligere, er i følge skoleledere disse:

Vi er en liten skole med bare 52 elever, og vi har et meget nært samarbeid med foreldrene både på klassenivå og gjennom de ulike rådsorganene.

Vi er en liten skole, for å få ut tall må alle foreldrene svar.

Skulen er med på eit 2-årig prosjekt om relasjonsbasert klasseleiing. Skulen har i samband med det nyleg gjennomført omfattande kartleggingsundersøkingar.

Tabell 3.11 Barrierer for gjennomføring av Foreldreundersøkelsen. Skoleeiere

	Uenig	Både og	Enig	Vet ikke	Antall	Andel
Vanskelig å få foreldre til å svare på slike undersøkelser	4,6	24,6	68,5	2,3	130	100
Innhenter informasjon om foresatte/foreldre gjennom andre metoder/kanaler	23,8	48,5	26,9	,8	130	
Spørsmålene i Foreldreundersøkelsen er ikke relevant for vårt arbeid med kvalitetsutvikling	73,6	24,8	1,6		129	100

Tabell 3.11 viser at skoleeiere oppgir i mer eller mindre grad de samme barrierene for å gjennomføre Foreldreundersøkelsen som skolelederne. Skoleeierne oppgir at den største utfordringen med Foreldreundersøkelsen er å få foreldrene til å svare. Dette gjenspeiler seg i mange åpne svar, og ulike utfordringer og frustrasjoner avdekkes. To skoleeiere forteller:

Det er svært vanskelig å få god svarprosent på Foreldreundersøkelsen. Vi vurderer å kutte den ut når under 30 % av foreldrene bryr seg om å svare på den, selv om vi legger til rette på alle mulige måter.

Det har vore svært dårleg deltaking på Foreldreundersøkelsen. Foreldre melder tilbake at den er tungvindt å bruke. Stor irritasjon over at foreldre med fleire barn må logge seg inn på nytt for kvart enkelt barn.

Andre skoleledere peker på flere barrierer:

Det er lagt til rette på skulen å svare på undersøkinga, men det er berre eit fåtal som gjer det her. Brukarnamn og passord med heim fungerer ikkje. Det vert ikkje gjort.

Foreldre opplever undersøkelsen for omfattende. Vanskelig å tolke noen spørsmål. For lite relevant for mange.

Alle undersøkingane (elev/foreldre/lærer) har altfor mange spørsmål. Ein skal vere langt over snittet interessert for å svare på dei.

Det er svært vanskelig å få nok respondenter. Til slutt blir det slik at du tenker hvor kreativ, iherdig, utholdende skal du være for å få nok svar inn. Jeg vil tro at det er en "undersøkelsestretthet" der ute. En problemstilling som bør drøftes av de som bestemmer slikt

Det er tydelig at lav svarprosent har vært en utfordring i lengre tid. Skoleeiere og skoleledere forteller at de gjennom flere år har prøvd ut alternative undersøkelser, andre måter å gjennomføre undersøkelsen på og at både skolesjef og politikere er blitt utfordra til å bidra i arbeidet med å øke svarprosenten i Foreldreundersøkelsen. Noen eksempler fra skoleeiere og skoleledere på dette er:

Kommunen sliter med å få oppslutning om Foreldreundersøkelsen, og har nå laget en egen foreldreundersøkelse med et utdrag av spørsmålene fra Udir sin.

Denne skal prøves ut og gjennomføres lokalt (og ikke digitalt) første gang i tilknytning til høstens utviklingssamtaler med elev/foreldre.

Vi har utviklet egen foreldreundersøkelse, etter at svarprosenten v/Udirs undersøkelse var svært lav. Den ble oppfattet som for stor.

Kommunen bruker annen undersøkelse.

Vi har ei utfordring med låg deltaking i foreldreundersøkinga. Skulesjef med stab reflekterer rundt dette i tilstandsrapporten. Politikerane er blitt utfordra på å ta grep for å engasjere foreldra og stø opp under undersøkinga.

Skoleeier gjennomførte en intervjurunde blant foresatte i samme periode.

Når noe av kritikken mot Foreldreundersøkelsen er at den er for lang, så faller argumentasjonen litt igjennom når skolene selv kan avgjøre hvor mange bolker og spørsmål den skal inkludere. Utdanningsdirektoratet presiserer på sine sider at skolene må være oppmerksomme på hvor mange spørsmål de skal ta med og ikke ta mer enn det skolene har tenkt til å følge opp. Figur 3.5 viste at rundt 23 prosent av skolene (123 skoler) velger å ta med maksimalt antall bolker. Halvparten av skolene velger å ta med 14 bolker eller mer. Skolene velger dermed selv å gjøre Foreldreundersøkelsen lang.

Tabell 3.12 Skolelederes erfaringer med Foreldreundersøkelsen.

	I liten grad	Både og	I stor grad	Antall	Andel
Skolen er fornøyd med Foreldreundersøkelsen	18,1	41,9	40,0	160	100
Skolen er fornøyd med svarprosenten i Foreldreundersøkelsen	66,5	18,0	15,0	167	100

Tabell 3.12 viser at 40 prosent av skolene som har gjennomført Foreldreundersøkelsen i stor grad er fornøyd med Foreldreundersøkelsen, mens rundt 18 prosent i liten grad er fornøyd. Dette viser at skolene i mindre grad er fornøyd med Foreldreundersøkelsen sammenlignet med Elevundersøkelsen (hvor det var over 60 prosent som i stor grad var fornøyd og fem prosent var i liten grad fornøyd, se Figur 3.2). Tabell 3.12 viser videre at 2/3 av skolelederne i liten grad er fornøyd med svarprosenten.

I intervjuene er det svært få skoler som synes Foreldreundersøkelsen fungerer optimalt, og hovedgrunnen til dette er den lave svarprosenten. Samtidig er det flere skoler som har gjort en del for at foreldrene skal gjennomføre, blant annet beskriver de at de legger til rette for at foreldrene kan ta undersøkelsen på skolen i forbindelse med foreldremøter eller lignende. FAU ved en skole (EU/2014/S4/F) er svært engasjert i dette, og er de som har tatt ansvar for at foreldrene faktisk svarer på denne. De mener det er synd at få svarer, siden skolen trenger foreldres tilbakemeldinger. De uttrykker at en løsning kunne vært at undersøkelsen var en del kortere. På spørsmål om hvorfor de tror at svarprosenten er så lav, sier en foreldrerepresentant:

Jeg tror årsakene kan være mange, for eksempel at de tenker at de skal gjøre det senere, så blir det glemt, ikke alle er mye på mail, noen dropper det, gidder ikke.

Undersøkelsen er jo hvert år, så det bør jo ikke komme som en overraskelse. Men jeg syns heller ikke det er superspennende å svare på de spørsmålene, jeg heller. Det er de samme spørsmålene hvert år, den er litt langtekkelig, man vet ikke hva man skal svare på alt... Foreldre er kanskje ikke så engasjert i ungdomsskolen som de er på barneskolen. Foreldrene vokser litt ut av skolen. Man føler at skolen er på en måte skolens ansvar.

Foreldrerepresentanten sier at dette er et skjema de fyller ut hvert år, så det bør ikke komme som en overraskelse på foreldrene. Men kanskje det at de opplever at de allerede har svart på spørsmålene tidligere år, bidrar til at de ikke prioriterer å svare på undersøkelsen igjen.

Andre forteller at det bør være en klar forventning fra skolen om at foreldrene tar den, at det snakkes om den i flere sammenhenger og at det sendes ut påminnelser og SMS til foreldrene. Noen av skolene som gjør disse grepene, har høy svarprosent. Skolene bruker ikke resultatene i like stor grad som de gjør med Elevundersøkelsens resultater, men flere skoler beskriver at de behandler resultatene i de ulike foraene, spesielt sammen med FAU.

De fleste vi har intervjuet synes det er synd at det jevnt over er lav svarprosent på Foreldreundersøkelsen, da de ønsker data fra foreldrene. FAU-representanter sier at dette er et viktig talerør til foreldrene, men at skolene ikke har klart å engasjere foreldrene til dette. Argumenter er at undersøkelsen er for lang, at foreldrene har stor grad av tillit til skolen og at de derfor ikke svarer, eller at det mangler informasjon om undersøkelsen, noe som kan føre til at foreldre ikke vet hva som forventes av dem. Et annet eksempel er en forelder ved en skole i Midt-Norge som ikke hadde fått informasjon i det hele tatt om at de skulle fylle ut Foreldreundersøkelsen, men fant en epost i sin søppelpost/spamfilter med lenke til undersøkelsen fra en sentral epostadresse i kommunen lenge etter fristens utløp. Denne foreldereren fikk dermed aldri mulighet til å svare på denne undersøkelsen.

Flere har utarbeidet egne undersøkelser, og i enkelte kommuner har skoleeier laget opplegg som alle skolene i kommunen skal følge. En kommune (EU2/2016/C1/SE) sier spesielt at de følger et opplegg fra et forskningsmiljø, og har dermed gått bort fra Utdanningsdirektoratets Foreldreundersøkelse. De hadde 20 prosent svar på Foreldreundersøkelsen, men har nå 70 prosent på de nye Foreldreundersøkelsene. Den er veldig lik Utdanningsdirektoratets undersøkelse, så skoleeier er litt usikker på hvorfor det er så stor forskjell. Hun tror at det kan skyldes det store engasjementet i kommunen rundt dette nye prosjektet, og at det smitter over på alle ledd. Dette underbygger konklusjonen fra tidligere, om at det er engasjement og systematisk arbeid som skaper god svarprosent, ikke innsamlingsmetoden i seg selv.

3.2.3 Gode eksempler på gjennomføring av Foreldreundersøkelsen

Som vi har sett er det flere skoler som sliter med at få foreldre svarer på Foreldreundersøkelsen. Samtidig er det skoler som lykkes godt med dette. En skoleleder skriver i surveyens åpne felt:

Vi premierer klassen med størst deltakelse på Foreldreundersøkelsen. Pizzalunch. Veldig populært, og svarprosenten er stor, rundt 65 %. Smart!

Flere skoler gjennomfører Foreldreundersøkelsen i forbindelse med foreldremøter eller utviklingssamtaler og har gode erfaringer med det. En skoleleder skriver: *Gjennomføres samtidig som utviklingssamtaler. Dette har sikret høy deltakelse.* En annen skoleleder skriver: *Utfordring er å få foresatte til å svare, har prøvd ut ulike måter, tilgang til PC på skolen, oppfølging av FAU og enkelte med mobilskolemeldinger.*

Det er viktig å få ut informasjonen til foreldre og noen skoler bruker ulike kanaler. To skoler gjør det på følgende måte:

Det ble lagt ut informasjon på FRONTER i tillegg til at lærerne informerte på læringsplanen til klassene. Det ble sendt ut infoskriv til alle foresatte. FAU la også ut informasjon på FRONTER om viktigheten i å svare på undersøkelsen.

Vi informerer både via høstens første foreldremøte, via ranselpost og med påminnelser via itslearning. Høsten 2016 ble spørsmålene gjennomgått på foreldremøte og vist hvordan de samsvarer med de spørsmålene elevene får

I dette kapittelet er det også vist at det å sende SMS for å minne foreldrene på å svare kan gi høyere svarprosent. Skolene bør også kritisk vurdere hvor mange spørsmål som er nødvendig å ha med i Foreldreundersøkelsen.

3.3 Lærerundersøkelsen

Som Foreldreundersøkelsen er ikke Lærerundersøkelsen obligatorisk for skolene å gjennomføre. Det er dermed opp til skolene eller skoleeier selv til å bestemme om en skal gjennomføre Lærerundersøkelsen.

Tabell 3.13 *Andelen skoler som i følge skoleleder har gjennomført Lærerundersøkelsen skoleåret 2015/2016 eller i tidligere skoleår*

	Ja		Nei		Vet ikke		Totalt
	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	
Lærerundersøkelsen skoleåret 2015/2016	107	24,8	324	75,2			431
Lærerundersøkelsen tidligere skoleår	218	51,1	149	34,9	60	14,1	427

Omtrent hver fjerde skoleleder svarer at de har gjennomført Lærerundersøkelsen i skoleåret 2015/2016, mens dobbelt så mange (51 prosent) svarer at de i tidligere år har

gjennomført Lærerundersøkelsen. Som nevnt tidligere bruker mange kommuner å gjennomføre Lærerundersøkelsen hvert andre eller hvert tredje år. En del kommuner bruker andre undersøkelser for å innhente opplysninger om læreres opplevelser av sin arbeidssituasjon. Dette beskrives både av skoleeiere og skoleledere. Undersøkelser som nevnes er ulike typer medarbeiderundersøkelser (eksempelvis Bedre kommune og 10-faktor fra KS) som brukes for alle kommunens ansatte og Ståstedsanalysen⁵ som er omtalt i intervjuene nedenfor. I enkelte kommuner tas Ståstedsanalysen hvert år. Andre kommuner har utviklet sine egne brukerundersøkelser kun for lærere.

Tabell 3.14 Gjennomføring av Lærerundersøkelsen. Skoleledere.

	I liten grad	Både og	I stor grad	Antall	Andel
Informerer lærere om innholdet i Lærerundersøkelsen før utsendingen	16,8	26,7	56,4	101	100
Informerer lærere om hvorfor skolen gjennomfører Lærerundersøkelsen	5,1	25,3	69,7	99	100

I overkant av halvparten av skoleledere som har gjennomført Lærerundersøkelsen skoleåret 2015/2016 eller i tidligere skoleår, svarer at de i stor grad eller i svært stor grad informerer lærere om innholdet i Lærerundersøkelsen før utsending (56 prosent). Det er en god del flere som svarer at de informerer lærerne om hvorfor de gjennomfører undersøkelsen (70 prosent).

Informasjon om undersøkelsen gis både per e-post og i avdelingsmøter, samt direkte med den enkelte. En skoleleder svarer at *Det er den samme undersøkelsen hvert år - unødvendig å informere*. Når det gjelder hvordan skolene informerer lærerne er det flere som har kommentarer på dette.

Vi har tatt undersøkelsen to ganger. Begge ganger for å kartlegge hva vi tenker vi er gode på - og hva vi må jobbe mer med. Begge ganger før vi valgte satsningsområder videre.

Vi bruker fortrinnsvis mest tid på resultatene av undersøkelsene i etterkant.

Denne undersøkelsen brukes for å hele tiden jobbe for et stadig bedre arbeidsmiljø. Dette vil også komme elevene til gode.

⁵ Dette er et refleksjons- og prosessverktøy og et hjelpemiddel for skolebasert vurdering. Målet er å skape felles refleksjon over skolens praksis og hvilke områder skolen vil prioritere i videre utviklingsarbeid. Dette forutsetter at personalet er involvert i analysearbeidet. Ståstedsanalysen ble utviklet i 2005 i forbindelse med «Kunnskapsløftet – fra ord til handling» og bygger på blant annet Opplæringslova og forskriftene. Ståstedsanalysen har blitt revidert etter det (se Udirs hjemmeside <http://www.udir.no/kvalitet-og-kompetanse/stastedsanalyse/om-stastedaanalysenfor-skoler/>).

3.3.1 Begrunnelser for gjennomføring

Skoleledere og skoleeiere som har gjennomført Lærerundersøkelsen fikk i surveyen ulike påstander de skulle ta stilling til angående hvorfor de gjennomførte undersøkelsen.

Tabell 3.15 Skoleleders begrunnelser for å gjennomføre Lærerundersøkelsen

	Uenig	Både og	Enig	Antall	Andel
For at lærere skal få ha mulighet til å si sin mening om læring og trivsel på skolen	1,0	4,9	94,2	103	100
For å dokumentere for skoleeier at vi innhenter innspill fra lærere	31,7	29,8	38,5	104	100
For å få innspill fra lærere slik at skolene skal kunne forbedre seg på viktige områder	0,0	6,8	93,2	103	100
For at lærere skal oppleve at skolen og skolens ledelse ønsker deres tilbakemelding	2,9	10,7	86,4	103	100
Fordi skoleeier bruker undersøkelsen aktivt i sitt kvalitetsutviklingsarbeid	21,2	34,6	44,2	104	100

Tabell 3.15 viser at nærmere 95 prosent oppgir at de i stor grad gjennomfører Lærerundersøkelsen for at lærerne skal få si sin mening om læring og trivsel og for at skolen skal få innspill fra lærerne for å forbedre seg på viktige områder. Skolelederne er også enige i at skolen gjennomfører Lærerundersøkelsen for at lærerne skal oppleve at skolen og skolens ledelse ønsker deres tilbakemelding. Skolelederne rapporterer i mindre grad at de er enige i at de gjennomfører lærerundersøkelsen for å dokumentere at de innhenter innspill fra lærerne eller fordi skoleeier bruker undersøkelsen aktivt i sitt kvalitetsutviklingsarbeid. Vi kan legge merke til at svarfordelingen ligner svært mye på begrunnelsene for å gjennomføre Foreldreundersøkelsen. Resultatene tyder på at fra skoleleders perspektiv blir Lærerundersøkelsen, som Foreldreundersøkelsen, gjennomført først og fremst for pedagogisk bruk og i mindre grad for administrativ bruk og rapportering, jf figur 1.3 om ulike posisjoner i skolens Data Driven Decision Making (DDDM).

Tabell 3.16 Skoleeiers begrunnelser for å gjennomføre Lærerundersøkelsen

	Uenig	Både og	Enig	Antall	Andel
For at lærere skal få ha mulighet til å si sin mening om læring og trivsel på skolen	0	19,2	80,8	135	100
For å få innspill fra lærere slik at skolene og kommunen skal kunne forbedre seg på viktige områder	1,4	17,6	81,1	134	100
For at lærere skal oppleve at skolene og kommunen ønsker deres tilbakemelding	1,3	21,3	77,3	133	100

Skoleeiere har i stor grad sammenfallende synspunkter med skoleledere for hvorfor en gjennomfører Lærerundersøkelsen. Rundt 80 prosent mener at en i stor grad gjennomfører undersøkelsen for at lærere skal få mulighet til å si sin mening om læring og trivsel, for å få innspill fra lærere slik at skolene og kommunene skal kunne forbedre seg på viktige områder, og for at lærerne skal oppleve at en ønsker deres tilbakemelding. På det åpne spørsmålet om andre grunner for å gjennomføre Lærerundersøkelsen har skoleledere svart:

Ønsker triangulering av resultatene i Elevundersøkelsen, Foreldreundersøkelsen og Lærerundersøkelsen. Dette gjør resultatene mer valide og gir grunnlag for faglig drøfting i kollegiet.

3.3.2 Barrierer for gjennomføring

I vårt utvalg er det rundt 75 prosent av skolelederne som oppgir at de ikke har gjennomført Lærerundersøkelsen inneværende skoleår 2015/16. Tabell 3.17 viser i hvilken grad ulike forhold er årsak til at skolene ikke gjennomfører Lærerundersøkelsen.

Tabell 3.17 Barrierer for gjennomføring av Lærerundersøkelsen. Skoleledere som ikke har gjennomført undersøkelsen.

	Uenig	Både og	Enig	Antall	Andel
Vanskelig å få lærerne til å svare på slike undersøkelser	66,3	22,6	11,1	288	100
Innhenter informasjon fra lærerne gjennom andre metoder/kanaler	7,1	11,1	81,9	298	100
Spørsmålene til lærerne ikke er relevant for vårt arbeid med kvalitetsutvikling	67,5	28,5	4,0	277	100
Arbeidskrevende for skolen å gjennomføre Lærerundersøkelsen	53,9	32,5	13,6	286	100

Tabell 3.17 viser at den klart viktigste begrunnelsen for ikke å gjennomføre Lærerundersøkelsen er at skolene innhenter informasjon fra lærerne fra andre metoder og kanaler. Skolelederne ser i liten grad vansker med å få lærerne til å svare på slike undersøkelser, de mener spørsmålene er relevante og det oppleves heller ikke som arbeidskrevende å gjennomføre Lærerundersøkelsen. Poenget er at de får slik informasjon fra andre hold, slik vi også har sett eksempler på tidligere. Skoleeieres svarfordeling på samme spørsmål gir tilsvarende mønster, jf. tabell 3.18 under.

Tabell 3.18 Barrierer for gjennomføring av Lærerundersøkelsen. Skoleeiere

	I liten grad	Både og	I stor grad	Vet ikke	Antall	Andel
Vanskelig å få lærere til å svare på slike undersøkelser	53,8	32,1	9,0	5,1	78	100
Innhenter informasjon fra lærere gjennom andre metoder/kanaler	11,5	53,8	32,1	2,6	78	100
Spørsmålene i Lærerundersøkelsen er ikke relevant for vårt arbeid med kvalitetsutvikling	76,6	19,5	1,3	2,6	77	100

Mange av skolelederne som ikke har gjennomført Lærerundersøkelsen i skoleåret 2015/2016 kommenterer i spørreskjemaet, i likhet med tilsvarende spørsmål om Foreldreundersøkelsen at det er fordi de gjennomfører Lærerundersøkelsen hvert andre eller tredje år.

Andre skoleledere påpeker at de ikke gjennomfører Lærerundersøkelsen fordi de er i en omstillings- eller sammenslåingsprosess eller fordi de er ny som rektor. Det er også enkelte som oppgir at de ikke er klar over at undersøkelsen finnes, mens andre oppgir

at skolen er så liten at det er vanskelig å få ut et fornuftig resultat. Flere mener også at det er begrenset verdi å gjennomføre Lærerundersøkelsen tatt i betraktning den innsats som må til og det behovet skolen har:

Elevundersøkelsen og Foreldreundersøkelsen gir informasjon av nokså begrenset verdi. Det har gjort at lærerne ikke ser noe behov for å gjennomføre Lærerundersøkelsen.

Vi prøver å begrense hva lærerne skal svare på. Det handler om lærernes tidsbruk og ledelsens tidsbruk.

Vi er en montessoriskole og har behov for å jobbe med forbedringer/utvikle skolen i forhold til vår pedagogikk. Det får vi ikke gjennom den tradisjonelle undersøkelsen. Vi har et eget skjema tilpasset montessoripedagogikken som vi går igjennom først i team og så samlet.

Et annet poeng er at Lærerundersøkelsen bare er tilgjengelig på norsk (bokmål og nynorsk), mens Foreldreundersøkelsen er tilgjengelig på norsk (bokmål og nynorsk), Nordsamisk, engelsk, arabisk, somali og polsk. Dette kan potensielt ekskludere en andel lærere fra undersøkelsen. En skoleleder utdyper:

Vi er en internasjonal skole og må utarbeide den typen undersøkelser på engelsk.

Noen skoleledere ved skoler som gjennomfører Lærerundersøkelsen, mener at undersøkelsen egentlig ikke helt møter deres behov. De viser et dobbeltforhold til den; på den ene siden gjennomfører de den, men på den andre siden møter den ikke helt deres behov for tilbakemelding fra lærerne eller som et verktøy for å endre praksis:

Vi bruker heller medarbeidersamtaler. Både ledelse og lærere er ikke begeistret for anonyme undersøkelser.

Undersøkelsen er anonym og gir oss lite å jobbe ut fra dersom den ikke viser en veldig klar profil. Dette er ikke den måten vi kan jobbe for å få et godt arbeidsmiljø, og forhåpentligvis får ledelsen informasjon om trivsel gjennom andre kanaler. Det er laget en ny undersøkelse som jeg håper kan brukes mer i personalarbeidet.

Vanskelig å svare godt på dette. Det er jo en viktig undersøkelse, samtidig er det ikke ut i fra den vi får tilbakemeldinger fra lærere, eller gode innspill til endring av praksisen ved skolen.

Undersøkelsen blir veldig generell. De beste undersøkelsene er de lokale der vi snakker med hver enkelt arbeidstaker.

I og med at Lærerundersøkelsens resultater brukes mer lokalt ved skolene, er det flere som mener at den ikke gir dem den tilbakemeldingen de trenger. De opplever at anonymiteten begrenser skolens bruk av resultatene. I tillegg er den for generell. Skoleeiere ønsker heller medarbeidersamtaler eller mer lokale undersøkelser tilpasset deres skole.

Flere skoler forteller i intervjuer at de ikke bruker Lærerundersøkelsen eller har kuttet den ut. Mange bruker andre metoder som de mener er bedre egnet til å fange lærernes situasjon.

Osloskolen har årlige obligatoriske medarbeiderundersøkelser og brukerundersøkelser blant foresatte.

Denne skolen er en liten enhet. For meg som rektor, er det andre kanaler som er viktigere i forhold til innspill fra lærere.

Mange nevner Ståstedsanalysen som et bedre verktøy, og en rektor (EU/2014/S2/R) begrunner hvorfor:

Det er et fullgodt verktøy. Andre undersøkelser vi har er arbeidsmiljøundersøkelser, den fanger også opp ting. Lærerundersøkelsen virker litt overflødig.

Andre skoler forteller at de gjennomfører Lærerundersøkelsen, men med lav svarprosent. Lærere forteller i intervjuer at de opplever den som litt kjedelig og lang, noe de tror påvirker svarene. Det er skolene selv, eventuelt skoleeier, som bestemmer hvor mange bolker og spørsmål Lærerundersøkelsen skal inneholde, slik som det er for Foreldreundersøkelsen. Lærerundersøkelsen er dermed ikke særlig lang i seg selv, men skolene kan velge å inkludere mange tema slik at den kan oppleves lang for lærerne.

Lærere ved en skole forteller at de svarer på den, men de kan ikke huske spørsmålene. De mener at resultater blitt tatt opp i fellestida, men at det ikke legges like stor vekt på Lærerundersøkelsen som Elevundersøkelsen. De mener at noen spørsmål er vanskelige å svare og at det derfor er viktig at de avklarer eller samkjører seg i mellom hvordan de skal forstå spørsmålene før de svarer på den. En lærer (EU2/2016/C1/L) sier:

Den er veldig lang og intens å svare på, syns jeg. Vanskelig å svare og vurdere for å svare på alt. Hodet må være med. Og vi har sittet sammen i fellestid og snakka litt om hva de mener med spørsmålene. Og når vi diskuterer blir vi enda mer forvirret. «Hva legger du i det? Hva tenker du?» Det er greit, men vanskelig. Sånne spørsmål er ikke entydige, heller.

En av de andre lærerne ved skolen tilføyer:

Jeg lurte på hvordan det er å svare på Lærerundersøkelsen som ny, fersk lærer. Hvis du ikke har et vurderingsgrunnlag, hva sammenligner du ut i fra da? Egen forventning? Spørsmålene forutsetter ulike erfaringer og sammenligninger. Og vi har flere helt nye her i år.

Tabell 3.19 Skolelederes erfaringer med Lærerundersøkelsen, ved skoler som har gjennomført Lærerundersøkelsen.

	I liten grad	Både og	I stor grad	Antall	Andel
Skolen er fornøyd med Lærerundersøkelsen	3,2	24,2	72,6	95	100
Skolen er fornøyd med svarprosenten i Lærerundersøkelsen	6,0	10,1	83,8	99	100

Selv om det er flere skoleledere som har innvendinger mot Lærerundersøkelsen er skolelederne som har gjennomført Lærerundersøkelsen i stor grad fornøyd både med Lærerundersøkelsen i seg selv og med svarprosenten (tabell 3.19).

3.3.3 Gode eksempler på gjennomføring av Lærerundersøkelsen

Utfordringen til Lærerundersøkelsen er hovedsakelig at informasjonen som innhentes er overlappende med andre undersøkelser som ulike medarbeider undersøkelser og Stådstedsanalysen i tillegg til medarbeidersamtaler. Lignede informasjon som fanges i opp i Lærerundersøkelsen blir dermed innhentet gjennom andre kanaler. Skoler som gjennomfører Lærerundersøkelsen er imidlertid fornøyd med undersøkelsen og svarprosenten. Med hensyn til gjennomføring av Lærerundersøkelsen er innholdet i følgende sitat illustrerende:

Lærerundersøkelsen gjennomføres i møtetid = høy svarprosent.

3.4 Ulike undersøkelser – ulike utfordringer

I dette kapittelet har vi sett at de tre brukerundersøkelsene til Utdanningsdirektoratet har ulike utfordringer når det gjelder gjennomføring. Elevundersøkelsen blir i økende grad brukt også på frivillige trinn, noe som indikerer at skolene og kommunene ser på det som et sentralt verktøy i deres arbeid med kvalitetsutvikling. Imidlertid er det mange som uttrykker en bekymring om hvorvidt elevene forstår alle spørsmålene i undersøkelsen. I tillegg rapporterer flere at Elevundersøkelsen oppleves som for lang, noe som kan få innvirkning på hvordan elevene svarer. Flere skoler forebygger disse utfordringene ved å gå gjennom spørsmålene i undersøkelsen på forhånd, i tillegg til at kontaktlærere eller andre lærere er tilgjengelig når elevene gjennomfører Elevundersøkelsen.

Når det gjelder Foreldreundersøkelsen er den store utfordringen å få foreldrene til å svare på undersøkelsen. Den lave svarprosenten blir oppfattet som en stor trussel for nytteverdien av undersøkelsen, og flere skoler velger derfor bort undersøkelsen. Imidlertid er det en positiv utvikling i svarprosenten fra 2015 til 2016 med en økning på rundt seks prosentpoeng. Samtidig viser det seg at skoler som gjennomfører Foreldreundersøkelsen med SMS-påminnelser får en høyere svarprosent enn skoler som ikke gjør det. Skoler rapporterer også om høyere svarprosent når de gjennomfører

undersøkelsen i forbindelse med foreldremøter eller utviklingssamtaler. Skoler informerer foreldrene også gjennom flere kanaler for å sikre deltakelse og involvering fra foreldrene.

Lærerundersøkelsen på sin side kan på mange måter oppleves som lite relevant. Ikke fordi temaene og spørsmålene er det, men fordi den samme informasjonen innhentes gjennom andre medarbeiderundersøkelser og –samtaler og Ståstedsanalysen. Skoleledere som gjennomfører Lærerundersøkelsen er imidlertid fornøyd med undersøkelsen og svarprosenten vurderes som god.

4. Brukerundersøkelsene- et verktøy for kvalitetsutvikling?

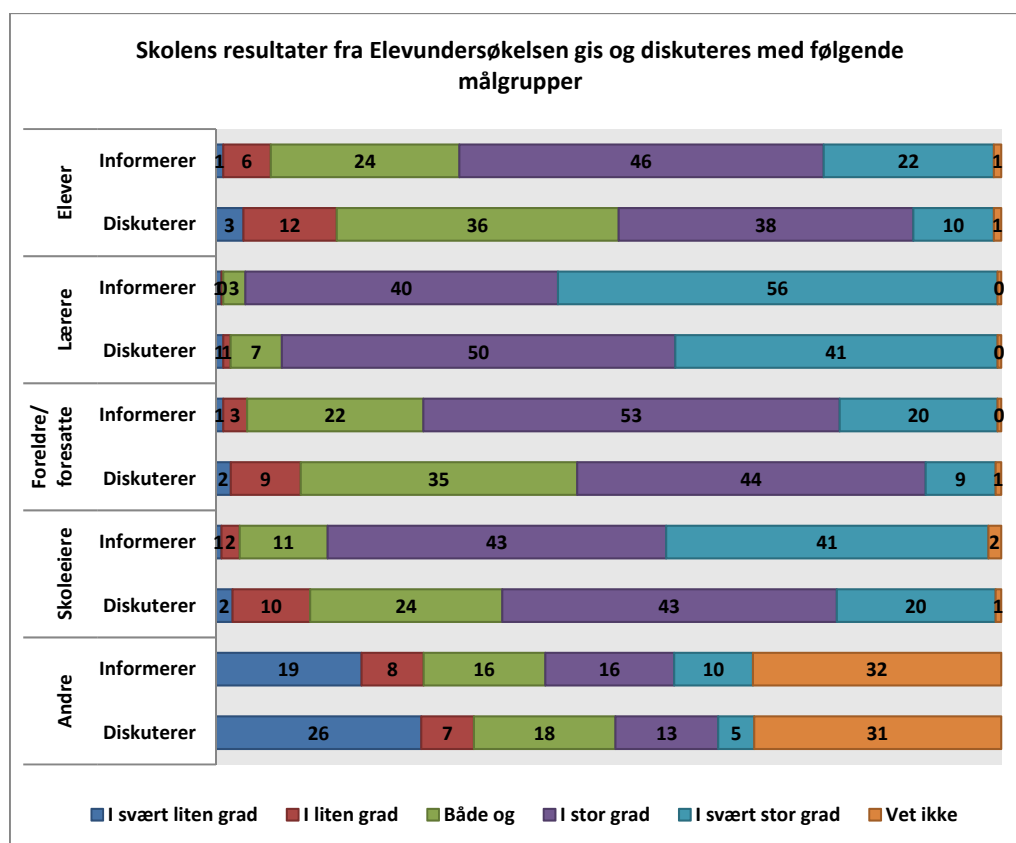
I dette kapittelet er formålet å gå litt dypere inn i spørsmålene som ble løftet frem i kapittel 1. Hva slags verktøy er de forskjellige undersøkelsene for skolene? Er de et verktøy for kvalitetsutvikling, eller et administrativt verktøy? Hvem er det som bruker resultatene i undersøkelsene – og til hva? For å belyse slike spørsmål vil vi analysere hvem som anses som viktige målgrupper (hvem informeres), hvordan styringsnivået (skoleeier og kommune/politikere generelt) bruker undersøkelsene og hvordan undersøkelsene oppfattes å være en del av kvalitetsvurderingssystemet på de enkelte skolene, og brukes sammen med de andre elementene. Til sist i kapittelet vil vi forsøke å se nærmere på hvilken måte brukerundersøkelsene oppfattes som et verktøy for kvalitetsutvikling.

4.1 Hvem får og bruker informasjon om brukerundersøkelsene?

Formålet med Utdanningsdirektoratets brukerundersøkelser er at elever, lærere og foresatte skal få si sin mening om læring og trivsel på skolen. Å lytte til deres stemmer for å fange opp hvor skoen trykker er helt vesentlig for at skolen skal kunne forbedre seg. Å gi rom og tid for medvirkning og innflytelse gjennom å invitere elev-, foreldre- og lærerrepresentanter til analyse av resultatene i felleskap sees på som nødvendig, både på skolenivå og på gruppenivå. Utdanningsdirektoratet ønsker at dette skal gi fruktbare diskusjoner som fører frem til konkrete tiltak for å forbedre kvaliteten på områder med forbedringspotensial (Utdanningsdirektoratet, 2016a). Slik sett kan man argumentere for at brukerundersøkelsene er tiltenkt en rolle i skolenes utviklingsarbeid. Men hvordan brukes de faktisk? Vi vil nå se på hvem det er som informeres når skolenes resultat av de ulike brukerundersøkelsene foreligger og videre hvem skolene analyserer og diskuterer resultatene med.

4.1.1 Elevundersøkelsen

Vi vil starte med å se på hvem som får informasjon når skolens resultat av Elevundersøkelsen foreligger. I og med at Elevundersøkelsen på mange måter er «hovedundersøkelsen» (jamfør figur 1.1), så er det også denne vi har mest informasjon om. Svaralternativet «andre» i figuren under følges opp med et åpent spørsmål i surveyen der skoleledere selv navngir aktører som de informerer om resultater. Videre ser vi på hvem de bruker som samarbeidspartnere når de går et steg videre for å analysere og diskutere resultatene.

Figur 4.1 Informasjon om skolens resultat av Elevundersøkelsen gis til og blir videre analysert og diskutert med følgende målgrupper. Andelen skoleledere.

Figur 4.1 viser at informasjon om resultatene av Elevundersøkelsen i stor eller i svært stor grad gis til både elever, lærere, foreldre og skoleeiere. Det er spesielt lærere og skoleeiere som i svært stor grad får denne informasjonen. Hele 96 prosent av skolelederne svarer at lærere i stor eller i svært stor grad får informasjon om skolens resultat av Elevundersøkelsen mens tilsvarende andel skoleeiere er 84 prosent. Også elever og foreldre blir i stor eller i svært stor grad informert, men i kontrast til lærere og skoleeiere er det blant disse også en betydelig andel (mellom 26-31 prosent), som svarer at det er mer usikkert hvor mye informasjon som blir gitt. Intervjudata viser også at Elevundersøkelsen primært presenteres i lærerkollegiet og opp mot skoleeiere. Det informeres også i foreldregruppa og blant elevene, men det er i stor grad avgrenset til organene for representasjon - FAU og Elevrådet. Hvis informasjonen primært blir gitt til disse, er videre informasjonsflyt beroende på hvordan foraene fungerer og om man har gode systemer for å formidle resultater videre.

Figuren viser også at to av tre skoleledere svarer at det blir gitt informasjon til andre aktører utover elever, lærere, foreldre og skoleeiere. Det er stor variasjon i hvor mye informasjon som blir gitt og hvem det er som får den. Blant de som har svart at informasjon gis i stor eller i svært stor grad gjentas hyppig aktører som samarbeidsutvalg, foreldrenes arbeidsutvalg, skolemiljøutvalg og arbeidsmiljøutvalget. Media, politikere, helsesøster og PPT nevnes også av dem som svarer at de informerer

andre yrkesgrupper og aktører mye. Driftsstyret, rektorer ved andre skoler, rådmannens ledergruppe og elevrådet, samt skolens nettside oppgis også som informasjonskanaler.

Videre viser figur 4.1 hvem skoleledere analyserer og diskuterer resultatene fra Elevundersøkelsen med. Ni av ti skoleledere svarer at de i stor grad eller i svært stor grad analyserer og diskuterer resultatene med lærerne på skolen. Kun et fåtall svarer at dette ikke blir gjort. Skoleeiere er også mye brukt som diskusjonspartner, etterfulgt av foreldre og elever. Mens 61 prosent svarer at de i stor eller svært stor grad diskuterer med skoleeiere er tilsvarende tall for foreldre og elever henholdsvis 53 og 48 prosent. I overkant av 15 prosent svarer at resultatene fra Elevundersøkelsen i svært liten eller i liten grad diskuteres med elevene.

Vel to av tre skoleledere svarer at resultatene fra Elevundersøkelsen analyseres og diskuteres med andre enn elever, lærere, foreldre og skoleeiere. I likhet med spørsmålet som omhandlet spredning av informasjon om Elevundersøkelsens resultater, varierer det mye i hvor stor grad resultatene analyseres og diskuteres med andre aktører. Blant de som har svart i liten grad nevnes prikkeregler som et hinder for deling med andre. Blant de som har svart at resultatene fra Elevundersøkelsen analyseres og diskuteres i stor grad eller i svært stor grad med andre gjentas mange av de samme aktørene som på spørsmålet om informasjon over. Skolens samarbeidsutvalg, foreldrenes arbeidsutvalg og skolemiljøutvalg nevnes hyppig sammen med driftsstyret, politikere og rektorfellesskapet. Alle disse betegnes som viktige diskusjonspartnere. På dette spørsmålet nevnes også ulike medier, helsesøster, elevrådet og PPT. I tillegg nevnes HMS-gruppen, skolens rådsorgan, kommunestyret, skolens tverrfaglige ressursteam, barnevernstjenesten, og hovedutvalget for oppvekst og kultur (dette kommer vi tilbake til i avsnitt 4.2).

Et eksempel fra en skoleeier, viser hvordan resultatene behandles både på skolenivå og skoleeiernivå, både for rapportering og prosess både på klasse- og elevnivå:

Vi bruker måleindikatorer fra brukerundersøkelsene i kommunens målstyringsdokument. Enhetslederne rapporterer i forhold til disse. I tillegg har vi eget årshjul på analyse/vurdering av undersøkelsene på elevnivå, klassenivå, skolenivå og kommunenivå. Resultatene blir analysert og tolket på de enkelte skolene (på teamnivå og skolenivå). Rektorene gir innspillene til skoleeier, som baker dem inn i den årlige Tilstandsrapporten.

I intervjuene er det flere som snakker om endring i bruk og lesing av resultatene i Elevundersøkelsen ved skolen. Lærerne ved en skole som nylig hadde fått en ny rektor med kvalitetsutvikling som uttalt høyeste prioritet, var veldig engasjert og beskriver en endring i lesing av resultatene (EU/2014/S2/L):

Det er klart at en kan ofte med en sånn undersøkelse se at flertallet har svart sånn, men det er jo ikke rett. Det er jo en måte å lese en sånn type statistikk på. Mens nå går vi grundigere inn i det og prøver å finne forklaringer på hvorfor resultatet har blitt sånn.

De har en aktiv utviklingsgruppe, og det er et sterkt engasjement i fellestiden, og flere lærere går på etterutdanning eller andre kurs. Lærerne beskriver:

Det er jo en forskjell fra da vi starta med utviklingsgruppa og før vi gjorde det. Før så vi på svarene fra Elevundersøkelsen og la det bort, mens nå bruker vi det aktivt i det arbeidet som vi driver på med. Det er derfor vi valgte Vurdering for læring. Vi så at vi var dårlig på elevdeltakelse, for eksempel, på vurdering.

Også foreldrerepresentanter ved denne skolen (EU/2014/S2/F) forteller at skolen for eksempel har satt inn ekstra tiltak i enkelte trinn på bakgrunn av resultater fra Elevundersøkelsen, og avslutter: «Det er positivt. Sånn var det ikke før».

Også ved en annen skole sier foreldrerepresentantene at resultatene fra Elevundersøkelsen brukes mer nå enn tidligere (EU/2014/S3/F). Det er blitt økt fokus fra skolens side på å bruke undersøkelsene for å skape endring: «Det har vært en stor forbedring, en positiv utvikling de senere årene. Det har vært jobbet aktivt med det psykososiale miljøet».

En rektor ved en annen skole (EU/2015/S3/R) forteller at de bruker resultatene, men skulle ønsket at man hadde klart å bruke dem i enda større grad. Han har prøvd å bruke rapportene, men sliter med å bruke dem. Han forteller at de drøfter resultatene med lærerne. Lærerne ved denne skolen opplever at de jobber godt med skoleutvikling og mener at de bruker en del tid på å gå gjennom resultatene. Men rektor uttrykker i intervjuet at han skulle ønsket at han selv var mer «på». Dette kjenner vi igjen fra andre skoler der rektor kan ha en mer tilbaketrukket rolle, men der lærerne driver fram skoleutviklingsarbeidet med et høyt engasjement. Dette tyder på at rektors rolle i dette arbeidet er viktig, men at enkelte skoler lykkes selv om dette er i større grad delegert til lærerne. Ofte snakker rektorer om delegert ledelse, flat struktur, og en skolekultur som har utviklet seg hvor alle tar ansvar.

Ved en annen skole mener rektor at for henne er verdien av Elevundersøkelsen de endringene man eventuelt ser over tid. Resultater fra år til år trenger ikke bety så mye i seg selv. Det samme gjelder nasjonale prøver der man helst bør se på resultater i et 3-4 års perspektiv. Hun sier at de har sett endringer ved at det har vært en stigning over tid: «Vi har færre elever under kritisk grense nå⁶ og mange i midten». (EU/2015/S1/R)

En rektor ved en annen ungdomsskole (LMP/2016/C1/R) har et litt annet syn på dette med tid. De har ikke tid til å vente – de har hatt et problem tidligere med forholdsvise høye mobbetall – så fokus er på bedre læringsmiljø nå:

Det vil alltid være svingninger. Sånn er det bare. Så kan du si at resultater over tid kan man dra noe ut av. Men jeg kan ikke begynne i den enden. Jeg vil se om elevene har det bra her, om vi klarer å integrere dem. Jeg tror – det vi ser er viktigere nå enn resultater i seg selv, tenker jeg.

⁶ Hun refererer her til mestringsnivå 1.

Elevundersøkelsen er en veldig viktig tilbakemelding for oss. Eksamensresultater er litt annerledes. Jeg vet at vi neste år kommer til å gjøre det kjempedårlig. Har 10-12 elever med spesialundervisning på det trinnet. Kan ikke bruke det for å se om vi er på riktig vei eller ikke. Litt klype salt i forhold til tolking av resultater.

Denne skolen har innført en ikke-anonym undersøkelse i tillegg til Elevundersøkelsen og har stor tro på denne. Den ikke-anonyme undersøkelsen beskrives som et mer direkte redskap for å gjøre noe konkret med situasjonen i motsetning til Elevundersøkelsen som ikke viser hvem som blir mobbet. Dette kan avdekkes i den ikke-anonyme undersøkelsen, mener lærere og rektor ved denne skolen, og støttes fra flere vi har intervjuet ved andre skoler som har erfaring med denne undersøkelsen, for eksempel ansatte ved PPT eller foreldrerepresentanter. Samtidig er det svært viktig at den gjennomføres etter en detaljert plan: elevene skal ikke vite på forhånd at den skal gjennomføres, og hele skolens personale skal være parat til å ta seg av viktig informasjon om dårlig læringsmiljø og mobbing som kommer opp innen maks en til to dager. I tillegg til å ta vare på elevene, er det nødvendig å vise at man faktisk gjør noe med det – ikke minst for at elevenes tillit til skolen ikke skal svekkes, og også for elevenes tillit til at skolen ivaretar dem, sier flere av informantene som bruker den ikke-anonyme undersøkelsen.

Det er flere rektorer vi har intervjuet som stusser litt når de får spørsmål om de bruker resultatene fra Elevundersøkelsen. En rektor (EU/2014/S2/R) sier at de selvfølgelig bruker resultater fra Elevundersøkelsen til skoleutvikling:

Det er jo poenget. Det er derfor vi har tatt med tilleggsspørsmålene, det er fordi vi har et fokus på grunnleggende ferdigheter og hadde lyst til å se hvor vi er hen i forhold til dette. Har elevene sett noe til det arbeidet vi gjør opp mot lærerne? Det er interessant å se om vi har fått noen effekt av tidsbruken vi tross alt har satt av tid til.

En annen rektor (EU/2014/S3/R) beskriver hvordan de jobber med resultater fra Elevundersøkelsen opp i mot personalgruppa, en systematisk måte som flere skoler beskriver:

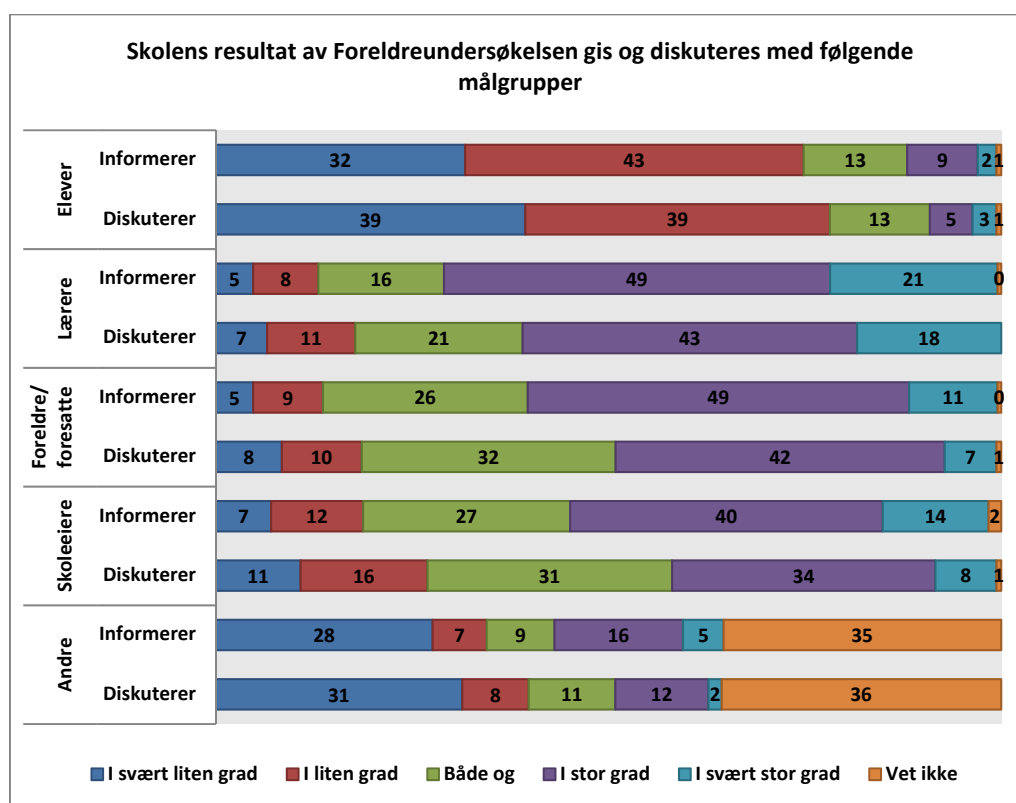
Den tas opp. Vi har den med inn i en arbeidsøkt i personalet. De leser igjennom og skriver ned fire punkter som de vil jobbe videre med. Vi ser på dette som en prosess. Vi må jo bruke undersøkelsene til noe.

Også andre beskriver at de bruker resultatene aktivt i personalgruppa. Ved en skole beskriver rektor (EU/2014/S4/R) hvordan personalet deles inn trinnvis og jobber med dataene fra Elevundersøkelsen og Foreldreundersøkelsen. De ser på områder de ønsker å gjøre noe med. De plukker ut to områder fra begge undersøkelsene på hvert trinn som de går videre med. Lærerne utdyper hvordan de jobber med dette, og forteller at de går gjennom resultatene i fellestida og ser på hvor de skårer dårlig og hvor de må satse. Samtidig ser de også på områdene hvor de har framgang. En lærer beskriver:

Vi jobber i grupper etterpå for å se hvordan vi kan få framgang i de forskjellige tingene. Og ser på hva vi hadde fokus på i fjor og om vi har fått framgang i forhold til det.

4.1.2 Foreldreundersøkelsen

Vi flytter nå blikket over til brukerundersøkelsen til foreldre. Figur 4.2 gir en oversikt over hvem skoleledere informerer når skolens resultat av Foreldreundersøkelsen foreligger, og hvem de analyserer og diskuterer resultatene sammen med. Svaralternativet «andre» i figur 4.2 følges også her opp med et åpent spørsmål om hvilke aktører som er sentrale når resultatene skal formidles og diskuteres.

Figur 4.2 *Informasjon om skolens resultat av Foreldreundersøkelsen gis til og blir videre analysert og diskutert med følgende målgrupper. Andelen skoleledere.*

Figur 4.2 viser at informasjon om skolens resultater fra Foreldreundersøkelsen i stor eller i svært stor grad gis til både lærere, foreldre og skoleeiere. I likhet med Elevundersøkelsen er det skolens lærere som i aller størst grad får denne informasjonen. Til tross for at mange får mye informasjon, er det også slik at en av fem skoleledere svarer at skoleeiere i liten eller i svært liten grad får informasjon om resultatene fra Foreldreundersøkelsen. Et fåtall av elevene får i stor grad eller i svært stor grad informasjon om resultatene fra Foreldreundersøkelsen (11 prosent). Dette samsvarer med dataene fra intervjuene. Det kan virke som at Foreldreundersøkelsen blir sett på som en mulighet foreldrene har til å ytre seg, heller enn et verktøy skoleledere/skoleeiere bruker i skoleutviklingsarbeidet. Elever har ikke alltid hørt om Foreldreundersøkelsen

(mens alle vet hva Elevundersøkelsen er), og ingen av elevene vi har snakket med i årenes løp mener å huske at de har fått presentert resultater fra de andre undersøkelsene utover Elevundersøkelsen.

Figur 4.2. viser at i underkant av to tredjedeler av skolelederne svarer at det blir gitt informasjon om Foreldreundersøkelsen til andre enn elever, lærere, foreldre og skoleeier. Kun hver femte skoleleder svarer at det i stor eller svært stor grad gis informasjon om resultatene av denne undersøkelsen til andre enn de ovenfor nevnte aktørene. De som nevnes er i hovedsak de samme som for Elevundersøkelsen. Hyppigst nevnt er politikere, samarbeidsutvalg, foreldrenes arbeidsutvalg, PPT, rektorer ved andre skoler og skolemiljøutvalget. Også her nevnes aktører som driftsstyret, hovedutvalget for oppvekst og kultur, rådsorganene, ansatte ved skolefritidsordningen, elevråd og media som lokalavis og radio. Under disse åpne svarene gjentas utfordringer forbundet med lav svarprosent: «*Lav deltagelse gjør at vi ikke ordentlig tar undersøkelsen på alvor*» og «*For lav svarprosent til å kunne brukes*».

Figur 4.2 gir også en oversikt over hvem skolelederen diskuterer resultatene fra Foreldreundersøkelsen med. Seks av ti skoleledere svarer at de i stor grad eller i svært stor grad analyserer og diskuterer resultatene med lærerne på skolen. Deretter er det foreldrene selv og skoleledere som i stor eller i svært stor grad brukes som diskusjonspartner, mellom 41 og 49 prosent av skolelederne svarer dette. Elever er i liten grad brukt som diskusjonspartner.

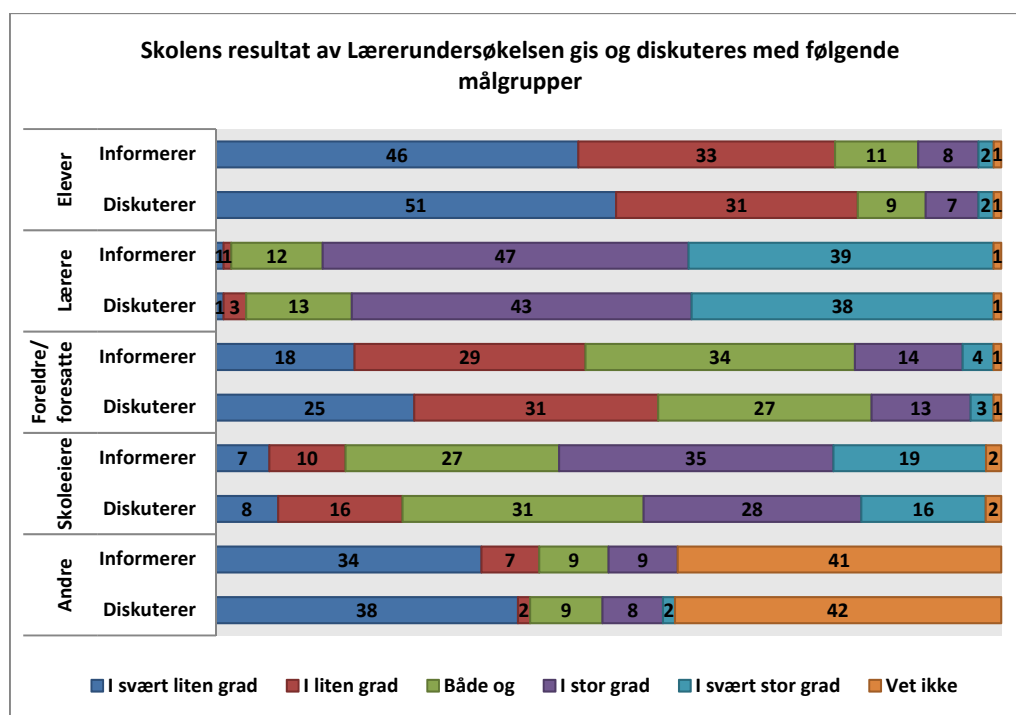
Kun 14 prosent av skoleledere svarer at resultatene fra Foreldreundersøkelsen i stor grad eller i svært stor grad analyseres og diskuteres med andre utover elever, lærere, foreldre og skoleeier. Blant de som har svart dette er det aktører som samarbeidsutvalg, foreldrenes arbeidsutvalg, skolemiljøutvalg, driftsstyret, politikere og rektorfellesskapet som nevnes hyppigst. Deretter nevnes hovedutvalget for oppvekst og kultur, ansatte som ikke er lærere, elevrådet og rådmann av noen få skoleledere. I et av de åpne feltene i surveyen svarer en skoleleder følgende om hvorfor de ikke har drøftet Foreldreundersøkelsen i særlig grad:

Vi hadde meget gode resultater på Foreldreundersøkelsen som ble gjennomført våren 2016. Dette er den eneste av undersøkelsene vi har gjennomført. I og med resultatet var så bra, har det ikke vært behov for så mye drøfting og tiltak.

Dette er en problemstilling som viker fra de fleste erfaringene vi har sett. Vi vet ikke hva skoleleder sikter til her som gode resultater (høy svarprosent eller at foreldrene er godt fornøyde med skolens arbeid), men måten undersøkelsen omtales på indikerer at undersøkelsen også er en måte å «kvittere ut» en legitimering av skolens arbeid.

4.1.3 Lærerundersøkelsen

Den tredje brukerundersøkelsen vi omtaler i denne rapporten er rettet mot lærere. Figur 4.3 gir en oversikt over skolelederes opplevelse av hvem de informerer når skolens resultat av Lærerundersøkelsen foreligger, og videre hvem de analyserer og diskuterer resultatene med. Også her følges svaralternativet «andre» opp med et åpent spørsmål.

Figur 4.3 Informasjon om skolens resultat av Lærerundersøkelsen gis til og blir videre analysert og diskutert til følgende målgrupper. Andelen skoleledere.

Figur 4.3 viser at informasjon om resultatene av Lærerundersøkelsen i stor eller i svært stor grad gis til lærere (85 prosent) etterfulgt av skoleeiere (54 prosent). Elever og foreldre får i liten grad informasjon om Lærerundersøkelsen. På spørsmål om det er andre som får informasjon om resultatene av Lærerundersøkelsen svarer under en av ti at informasjon i stor eller i svært stor grad gis til andre mens mange (41 prosent) svarer at de ikke vet. De som får informasjon er i hovedsak samarbeidsutvalget, skolemiljøutvalget, foreldrenes arbeidsutvalg og rådsorganene. Noen nevner også politikere og PPT.

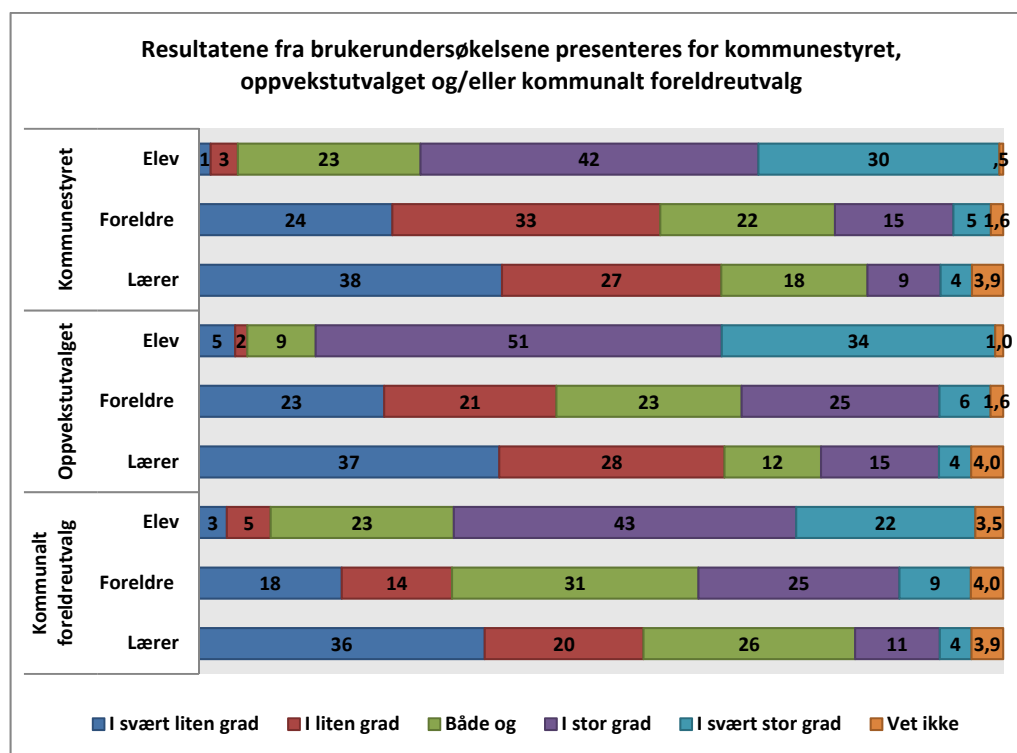
Figur 4.3 viser også hvem skolelederen diskuterer resultatene fra Lærerundersøkelsen med. Åtte av ti skoleledere svarer at de i stor grad eller i svært stor grad analyserer og diskuterer resultatene med lærerne på skolen (82 prosent) etterfulgt av skoleeiere (44 prosent). Elever betraktes i svært liten grad som en diskusjonspartner for skoleledere når Lærerundersøkelsen skal diskuteres, heller ikke foreldre ser ut for å være en særlig mye brukt diskusjonspartner. Få skoleledere oppgir at andre aktører benyttes som diskusjonspartner. De som nevnes er de samme som får informasjon om resultatene av Lærerundersøkelsen.

Hvem som får informasjon om undersøkelsen kan også sees som et resultat av opplevd nytte. En rektor (EU/2014/S4/R) sier at de gjennomfører Elevundersøkelsen og Foreldreundersøkelsen, men for lærere har de heller valgt å bruke Ståstedsanalysen. Dette er et verktøy for kvalitetsvurdering og skoleutvikling som gjennomføres av lærerne, og går mer konkret på utviklingsarbeid og hvordan skolen i sin helhet jobber.

De valgte å gjøre det på denne måten, fordi Ståstedsanalysen danner grunnlag for virksomhetsplanleggingen til skolen. De gjennomfører også SWOT-analyse for å skaffe oversikt over indre og ytre styrker og svakheter i organisasjonen. Disse verktøyene bruker de for å identifisere områder for forbedring.

4.2 Styringsnivåets bruk av undersøkelsene

Vi har til nå sett på hvem skoleledere informerer når resultatene fra skolens brukerundersøkelser foreligger, hvem de analyserer og diskuterer resultatene med og i hvilken grad ulike aktørene er invitert med som diskusjonspartnere. Nå vil vi rette blikket mot skoleeiere for å se hvordan de bruker resultatene fra Elev-, Foreldre- og Lærerundersøkelsen i møte med aktører som kommunestyret, oppvekstutvalget og kommunalt foreldreutvalg. For de to sistnevnte aktørene er spørsmålene åpnet opp til også å gjelde tilsvarende aktører. En oversikt over hva skoleeierne svarer på disse spørsmålene er presentert i figur 4.4.

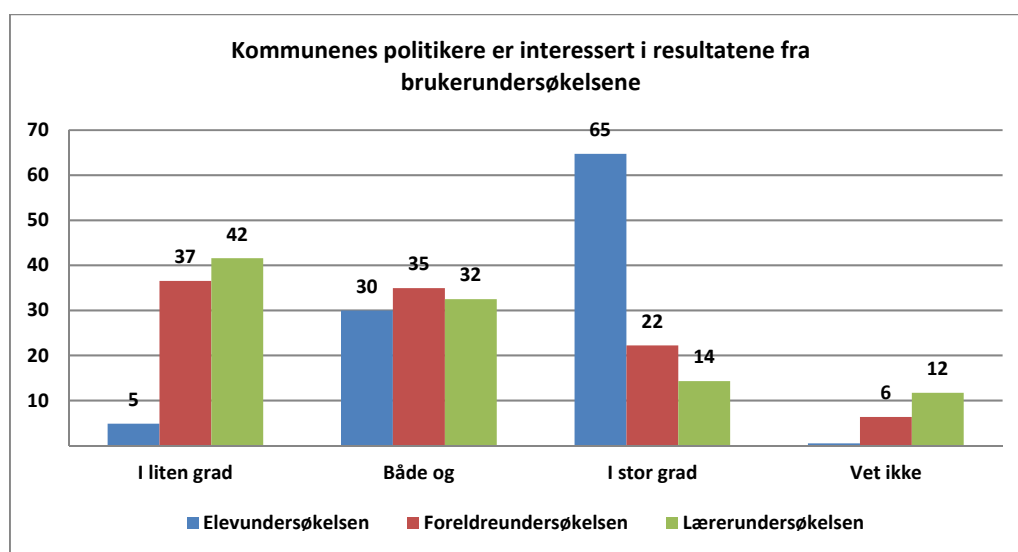

Figur 4.4 Resultatene fra Elev-, Foreldre- og/eller Lærerundersøkelsen presenteres for kommunestyret, oppvekstutvalget eller tilsvarende og/eller kommunalt foreldreutvalg eller tilsvarende. Andelen skoleeiere.

Figur 4.4 viser at resultatene fra Elevundersøkelsen i stor grad presenteres både for kommunestyret, oppvekstutvalget og for kommunalt foreldreutvalg. 72 prosent av skoleeierne svarer at kommunestyret får resultatene presentert mens tilsvarende tall for oppvekstutvalget og foreldreutvalget er henholdsvis 84 og 65 prosent. Dette samsvarer godt med svarene gitt av skolelederne som hyppig nevner aktører som

samarbeidsutvalg, foreldrenes arbeidsutvalg, skolemiljøutvalg og arbeidsmiljøutvalget i tillegg til politikere, rådmannens ledergruppe og lignende når de får spørsmål om hvem som informeres og brukes som diskusjonspartnere.

Sammenligner vi i hvor stor grad resultatene av Foreldreundersøkelsen og Lærerundersøkelsen presenteres for kommunestyret, oppvekstutvalget og for kommunalt foreldreutvalg med Elevundersøkelsen, er situasjonen ganske annerledes. Mens 72 prosent av skoleeierne svarer at kommunestyret i stor grad får presentert resultatene fra Elevundersøkelsen er tilsvarende tall for Foreldreundersøkelsen og Lærerundersøkelsen henholdsvis 19 og 13 prosent. Den store forskjellen underbygges blant annet av det som skoleeiere oppfatter som ulik politisk interesse. På direkte spørsmål til skoleeiere om politikeres interesse for de ulike brukerundersøkelsene, er det helt tydelig at de opplever at det er Elevundersøkelsen som fanger størst interesse (figur 4.5). Mens 65 prosent svarer at politikere i stor eller i svært stor grad er interessert i resultatene fra Elevundersøkelsen er tilsvarende tall for Foreldreundersøkelsen og Lærerundersøkelsen kun 22 og 14 prosent. I tillegg er det en betydelig større andel skoleeiere som svarer at de ikke vet om politikerne er interessert i Foreldreundersøkelsen og Lærerundersøkelsen i kontrast til Elevundersøkelsen, der kun noen få svarer «vet ikke» på dette spørsmålet. Det kan også se ut til at det er mindre interesse blant politikere for Lærerundersøkelsen enn for Foreldreundersøkelsen, i alle fall slik skoleeier ser det.

Figur 4.5 *Politikerne i kommunen er interessert i resultatene fra Elev-, Foreldre- og/eller Lærerundersøkelsen. Andelen skoleeiere.*

Mens resultatene fra Elevundersøkelsen i stor grad presenteres både for oppvekstutvalget (84 prosent) og for kommunalt foreldreutvalg (65 prosent), skjer dette i mye mindre grad for Foreldreundersøkelsen og Lærerundersøkelsen. Knappt en av tre skoleeiere svarer at resultatene fra Foreldreundersøkelsen presenteres for oppvekstutvalget (31 prosent) og for kommunalt foreldreutvalg (34 prosent). Enda færre svarer at Lærerundersøkelsen presenteres i stor eller svært stor grad for disse to utvalgene eller tilsvarende grupper (henholdsvis 19 og 14 prosent).

Gjennom intervjuene kommer det fram at resultater fra brukerundersøkelsene blir særlig diskutert i samlinger med andre skoleledere i kommunen, og i møter med skoleeier. Ved en kommune med kun én grunnskole, jobber rektor spesielt tett med skoleeier, og de bruker mye tid på å informere og dele blant annet skolens årshjul og aktiviteter med kommunestyret, for å få kommunestyret enda mer på banen, og brukerundersøkelsene er et verktøy for dette. Dette tospannets ambisjon er at skolen og elevenes læringsmiljø skal bli kommunens høyeste prioritet (EU2015/S4). I tillegg utdyper skolelederne med at resultatene fra Elevundersøkelsen brukes opp mot ulike personer og etater i systemet:

På ledermøtene i oppvekstsektoren i kommunen blir undersøkelsen fra de ulike skolene diskutert med kommunalsjef for oppvekst.

Utvalgte resultater tas opp og analyseres i kvalitetsoppfølgingsmøte med representanter fra kommunens fagavdeling og bydelens områdeleder.

4.3 Brukerundersøkelsene som del av Kvalitetsvurderingssystemet

Som vi har sett er brukerundersøkelsene Elevundersøkelsen, Lærerundersøkelsen og Foreldreundersøkelsen en del av kvalitetsvurderingssystemet. Kvalitetsvurderingssystemet består av en rekke ulike datakilder, som til sammen skal tegne opp et bredt bilde som skolene kan bruke for å utvikle seg. I kvalitetsvurderingssystemet inngår som gjennomgått i kapittel 1 nasjonale prøver (som gjennomføres på femte, åttende og niende trinn, og måler elevenes grunnleggende ferdigheter i lesing, engelsk og regning), kartleggingsprøver (som skal identifisere elever som trenger ekstra oppfølging), eksamensresultater, internasjonale undersøkelser som TIMMS, PIRLS og PISA, statlig tilsyn og nettstedet Skoleporten. Datakildene skal inngå som et kunnskapsgrunnlag i skolenes kvalitetsutvikling, sammen med egne undersøkelser og observasjoner. Noen er obligatorisk for skolene å gjennomføre (blant annet Elevundersøkelsen og internasjonale undersøkelser), mens andre elementer er frivillig å gjennomføre (for eksempel Lærer- og Foreldreundersøkelsen).

Kvalitetsvurderingssystemet skal bidra til å sikre kvalitet i skolen på et nasjonalt nivå, og samtidig være et lokalt verktøy som kan brukes som styringsinformasjon for den enkelte skoles utvikling faglig og sosialt, både for elevene og organisasjonen. Innledningsvis i rapporten stilte vi spørsmålet om Elevundersøkelsen (og brukerundersøkelsene generelt) druknet i helheten i kvalitetsvurderingssystemet. Svaret ser ut til å være at brukerundersøkelsene spiller en ulik rolle, men at Elevundersøkelsen nesten overalt står sentralt. Samtidig kan det være utfordrende å benytte all informasjonen som er tilgjengelig. Elevundersøkelsen består av mange mulige spørsmål, og skolene (eller skoleeiere) kan selv velge hvilket tema de ønsker å gå videre med i arbeidet. Her er et sitat fra surveyens åpne felt (skoleleder) som kan illustrere hvordan Elevundersøkelsen i mange tilfeller brukes:

Elevundersøkelsen er svært omfattende, og det er ikke kapasitet til å jobbe med alle sider av undersøkelsen. Vedtatte utviklingsområder for skolen (enten det er

bestemt sentralt, kommunalt eller på skolen) er derfor bestemmende for hvilke deler av Elevundersøkelsen som settes under lupen.

En skoleleder beskriver i surveyen hvordan de tar tak i resultater og rapportene:

Når resultatene fra Elevundersøkelsen kommer, tar vi ut rapporter som viser utviklingen over tid og rapporter som viser hvordan vi gjør det sammenliknet med andre. Vi går også gjennom statistikk for resultater ved skolen (nasjonale prøver, eksamen og grunnskolepoeng). Med utgangspunkt i dette uttaler personalet seg om hvilke områder vi bør ha fokus på og utarbeider en utviklingsplan for neste skoleår.

Vår undersøkelse viser at Elevundersøkelsen er godt forankret i de ulike nivåene, og brukes som et barometer for å se hvor skolen står og hvordan de utvikler seg. Både skoleeiere og skoleledere i surveyen, og de ulike aktørene vi intervjuet i skolene, legger vekt på at Elevundersøkelsen er viktig, fordi faglig arbeid og faglig nivå går hånd i hånd med det sosiale miljøet. Vi oppfatter med andre ord at det er stor oppmerksomhet mot det sosiale læringsmiljøet.

I den offentlige debatten om hvordan det går i den norske skolen, er det gjerne to spor. Ofte er det karakterer og resultater i de ulike internasjonale testene som trekkes frem, mens når det er snakk om mobbing og elevenes trivsel i skolen, vises det til Elevundersøkelsen. Ytre sett kan det se ut som at de «harde» dataene (karakterer og rangeringer), vektlegges mer enn de «mykere delene», som brukerundersøkelsene representerer. Vi ser klart at det i skolefeltet (lokalt, regionalt og nasjonalt) ikke er en så enkel dikotomi, eller at de «harde» dataene har større verdi. Aktørene i skolefeltet har Elevundersøkelsen som den primære kilden for å se hvorvidt det er gode vilkår for læring i skolen.

Selv om Elevundersøkelsens resultater brukes nasjonalt og regionalt, er skolene særlig opptatt av hvordan undersøkelsen og resultatene kan brukes lokalt. Lærerne ved en skole (EU2/2016/C1/L) mener Elevundersøkelsen nettopp er interessant sett i sammenheng med konteksten. De bruker mange ulike kilder, lokal kunnskap og erfaring når det gjelder elevene, trinnene og ikke minst skolen når de ser på læringsmiljø og skoleutvikling. I dette inngår også de andre elementene i kvalitetsvurderingssystemet. Resultatene fra Elevundersøkelsen må alltid diskuteres med bakteppe som handler om lokal kunnskap om både elevgruppa, foreldregruppa eller områdets og skolens historie, mener de. En lærer sier:

Når vi vurderer resultatene fra Elevundersøkelsen, har vi jo alt med oss – alle resultatene elevene gjør, nasjonale prøver, kartleggingsprøver og alt – vi ser jo på det og når vi diskuterer de ulike klassene og miljøet, og... Og den der erfaringen man får gjennom et år, og de konflikter man ser i en klasse, for eksempel. Man blir ikke overrasket da. Det er en følelse man kan ha.

Skoleeier i en kommune der skolen vi besøkte er med i Utdanningsdirektoratets Læringsmiljøprosjekt (LMP/2016/C1/SE), forteller at de bruker Elevundersøkelsen som et utgangspunkt. De henter ut tall og tabeller fra rapportportalen, og de har gjennom

Læringsmiljøprosjektet blitt mer bevisst de ressursene og verktøyene som ligger på Utdanningsdirektoratets nettsider. Den samme erfaringen har skoleeier i en annen kommune vi besøkte i forbindelse med samme prosjekt (LMP/2016/C2/SE). De har alltid visst at ressursene lå der, men de synes det er lettere å bruke dem når de ser at ressursene er direkte relevant for dem, og der veilederne har vist hvordan man kan bruke disse ressursene. Både fylkesmenn og skoleeiere vi har snakket med forteller at informasjonen som ligger i tallene fra Elevundersøkelsen legger grunnlag for å se hvor skolene står. Blant annet var det disse dataene som pekte ut hvilke skoler som hadde størst utfordringer i læringsmiljøet, og som ble tilbudt deltakelse i Læringsmiljøprosjektet. Samtidig viser våre studier at det har vært en del uenighet knyttet til hvordan tallene ble tolket. I intervjuer beskrives det at en kommune hadde trøbbel med å forstå tallene, og de stusset på hvordan Fylkesmannen hadde vurdert at de hadde høye mobbetall. Fylkesmannens (LMP/2016/C1/FM) svar i intervju med oss er at kommunen den gangen opererte med gjennomsnittstall og ikke prosenttall. Denne uenigheten resulterte i at veilederne fra Utdanningsdirektoratet fikk utfordringer med å gå inn i de aktuelle skolene. Det ble innkalt til møte med kommunen, og målet var å kommunisere ting på nytt. Fylkesmannen prøvde blant annet å trekke paralleller til andre undersøkelser, blant annet Nasjonale prøver, da det er en tett sammenheng mellom faglig nivå og godt læringsmiljø, ifølge Fylkesmannen (LMP/2016/C1/FM). De hadde også mange elever som lå på laveste mestringsnivå på Nasjonale prøver uten at kommunen hadde iverksatt tiltak for å redusere dette. Så det var flere ting som kunne indikere at skolemiljøet hadde innvirkning på prestasjonene. Som Fylkesmannen sier:

Det er ikke noe man kan peke på og si at sånn er det. Men forskning sier at det er en sammenheng, og da det viser seg at det er høyt på begge kantene, da kan man tenke seg at det er en sammenheng, i alle fall.

Mange skoleeiere har gitt uttrykk for at de ikke ønsker å sette inn tiltak kun på enkeltskoler, men at det bør rulles ut til alle skolene. På den måten er det lettere å implementere arbeidet med læringsmiljø, spredning av kompetanse og annet til alle viktige aktører rundt eleven: Skoleledere, lærere, foreldre og ikke minst PPT og helsesøstertjenester. Mange beskriver at de også har fokus på hele personalgruppa ved skolen (også rengjøringspersonalet, assistenter, miljøterapeuter, vaktmester og ansatte i skolefritidsordningen). Alle er viktige aktører som må ha et ansvar og være bevisst elevenes læringsmiljø. Ved en skole forteller de at PPT alltid er koblet på elevsaker, og de er med i forebyggende team. Flere skoler har et godt samarbeid med PPT – både på enkeltsaker og for skolens læringsmiljø generelt, der Elevundersøkelsen er en av flere kilder til informasjon. I de åpne feltene i surveyen gir skoleledere flere eksempler på hvordan de ulike deler inngår i ett system:

Vi har utviklet et felles system for alle kommunens skoler der vi bruker nøkkeltall fra Nasjonale prøver og Elevundersøkelsen i en prosess med Elevråd, FAU og Samarbeidsutvalg. Det inngår i arbeidet med Tilstandsrapport og utviklingsplaner

Også de andre brukerundersøkelsene sees som en del av kvalitetsvurderingssystemet, men som vi har sett tidligere er disse både frivillige og brukes mer lokalt. En skoleleder skriver:

Rektor lager en tilstandsrapport som inneholder alle undersøkelser og resultater fra skolens nasjonale prøver. Vi pleier også annenhvert år å gjennomføre ståstedsanalysen for lærere. Denne er et godt verktøy for videre arbeid med kvalitetsutvikling.

Noen av de skolene som gjennomfører flere av brukerundersøkelsene, jobber med undersøkelsene systematisk opp i mot hverandre. En skoleleder beskriver hvordan de jobber med undersøkelsene både lokalt og kommunalt, og at de ser på sammenhengen mellom flere undersøkelser:

Når resultatene foreligger blir de drøftet trinnvis med det enkelte trinn, og sammenholdt med hva elevene svarer på tilsvarende spørsmål. Når det er gjort, legger lærerne fram resultatene fra undersøkelsene med klassen, snakker om resultatet og har en prosess med elevene om evt. utviklingsområder som de ønsker. Områdene gjøres til konkrete utviklingsmål og tiltak. Ledelsen har deretter samtale med trinnlærerne om elevenes svar og lærernes svar og utfordrer lærerne til å lage mål/tiltak. Dette blir det arbeidet med fram til ny Elevundersøkelse og Lærerundersøkelse. Like før nye undersøkelser (om et år) tas mål og tiltak opp for drøfting, påminnelse om hva undersøkelsene handler om og reflekterer rundt hvor klassen og lærerne nå "står" i forhold til de mål/tiltak som ble iverksatt for et år siden. Dette bidrar til "oppvarming"/tenking blant ansatte og elever før vi begir oss inn på nye undersøkelser.

En annen skoleleder viser hvordan de jobber med de tre undersøkelsene:

For å utnytte Elev-, Lærer- og Foreldreundersøkelsen som et fornuftig og godt verktøy, har vi satt disse inn i årsplanen: Elevundersøkelsen hvert år, Foreldreundersøkelsen annen hvert år og Lærerundersøkelsen hvert tredje år. Da kan vi gjøre forarbeid og analyse uten hastverk

Og en tredje skoleleder beskriver hvordan de jobber med svar fra Lærer- og Elevundersøkelsen, og hvor de også trekker inn elevene aktivt i dette arbeidet:

Vi sammenligner svar lærerne og elevene gir. Drøfter det i felleskap og med elevene, blir bevisst på hvordan elevene lærer best. Vi må endre praksis til det beste for elevene. Drøfter resultat i Elevrådet og plukker ut endringer som må jobbes med. Tar elevene med på råd om hva som skal til for å forbedre dette. Hva gjør vi sammen og hvordan gjør vi det?

En fjerde skoleleder skriver i åpent felt:

Elevundersøkelsen: Resultatet diskuteres i lærergruppa. evt. funn som bør avklares med elevene. Diskusjon i elevråd, avklaring der vi er usikre på hvorfor elever har svart som de har gjort. Foreldreundersøkelsen: Gjennomgang og diskusjon i FAU. Viktige funn tas med til lærerne. Videre bearbeiding av ulike funn i forbindelse med Ståstedsanalysen, der satsingsområder velges ut.

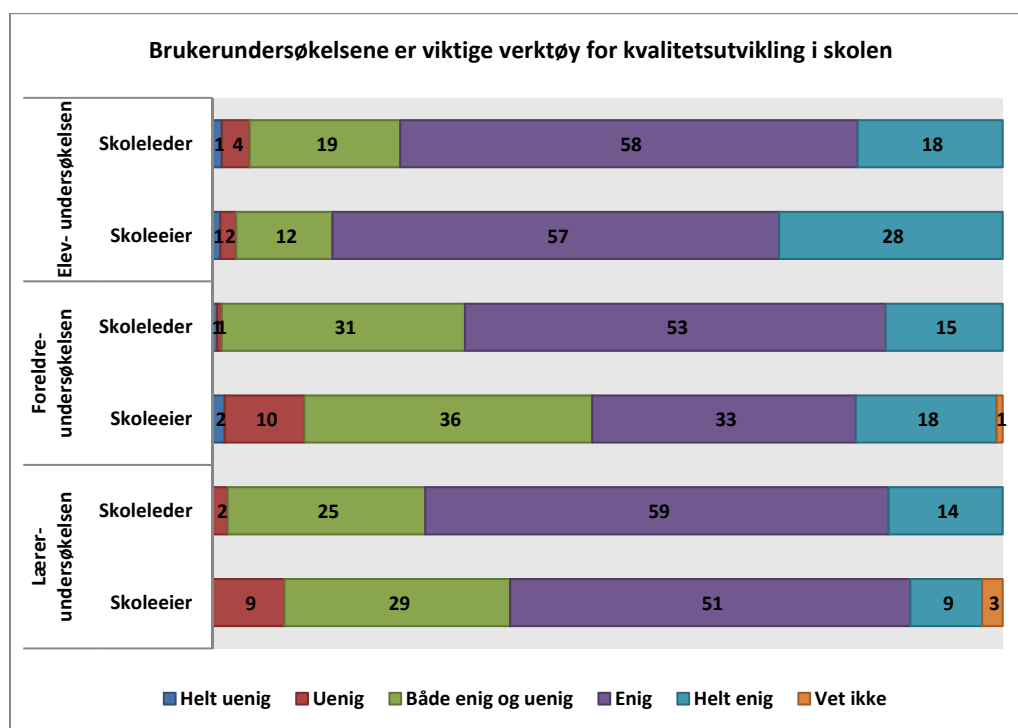
Til sammen tegner dette et bilde der skolene viser et samspill mellom de ulike elementene i kvalitetsvurderingssystemet, og også mellom de ulike brukerundersøkelsene. Likevel er det tydelig at Elevundersøkelsen sees som særlig viktig. En lærer ved en skole vi besøkte (EU2/2016/C1/L) oppsummerte erfaringer med brukerundersøkelsene, med særlig vekt på Lærerundersøkelsen:

Lærerundersøkelsen brukes som diskusjonstema og sammenligningstema opp imot Elevundersøkelsen. Det er Elevundersøkelsen som rangeres høyest, som er det viktigste. Som tas opp i alle fora.

Elevundersøkelsen brukes i stor grad både lokalt (ved den enkelte skole), regionalt (kommune/skoleeier/fylkesmann) og nasjonalt. Elevundersøkelsen brukes både for å måle pedagogisk og sosial utvikling blant elevene, og har en administrativ funksjon ved at man systematiserer arbeidet, og den gir viktig styringsinformasjon for skoleeier og for nasjonale myndigheter. Undersøkelsen blir av mange brukt som et barometer for hvordan den enkelte skoles læringsmiljø er. Skolene jobber aktivt med resultatene sammen med lærere i fellestiden, sammen med elevene i klassene og til dels sammen med FAU, og utfallet av dialogen dannet et grunnlag for forbedring og satsning i den pedagogiske virksomheten. Uten at vi har hatt alle datakildene i kvalitetsvurderingssystemet i fokus i denne rapporten, ser det ut til at Elevundersøkelsen spiller en viktig rolle som en «myk» informasjonskilde i kvalitetsvurderingssystemet, som i samspill med andre data skaper verktøy for skoleutvikling.

4.4 Et verktøy for kvalitetsutvikling?

Målet med brukerundersøkelsen som kvalitetsutviklingsverktøy er blant annet å forbedre arbeidet med kvalitetsutvikling i skolen gjennom en bevisstgjøring av skolene og kommunene sitt forbedringspotensial (Utdanningsdirektoratet, 2016b). Vi har derfor spurt skoleledere og skoleeiere om de opplever at de tre brukerundersøkelsene er viktige verktøy for kvalitetsutvikling i skolen. Videre har vi spurt om disse tre undersøkelsene brukes som et utgangspunkt for å vurdere kvaliteten ved skolene sitt arbeid og om resultatene fra brukerundersøkelsene brukes for å stake ut kursen for videre kvalitetsutviklingsarbeid. Vi har i tillegg spurt skoleeiere om resultatene brukes for å evaluere måloppnåelse.

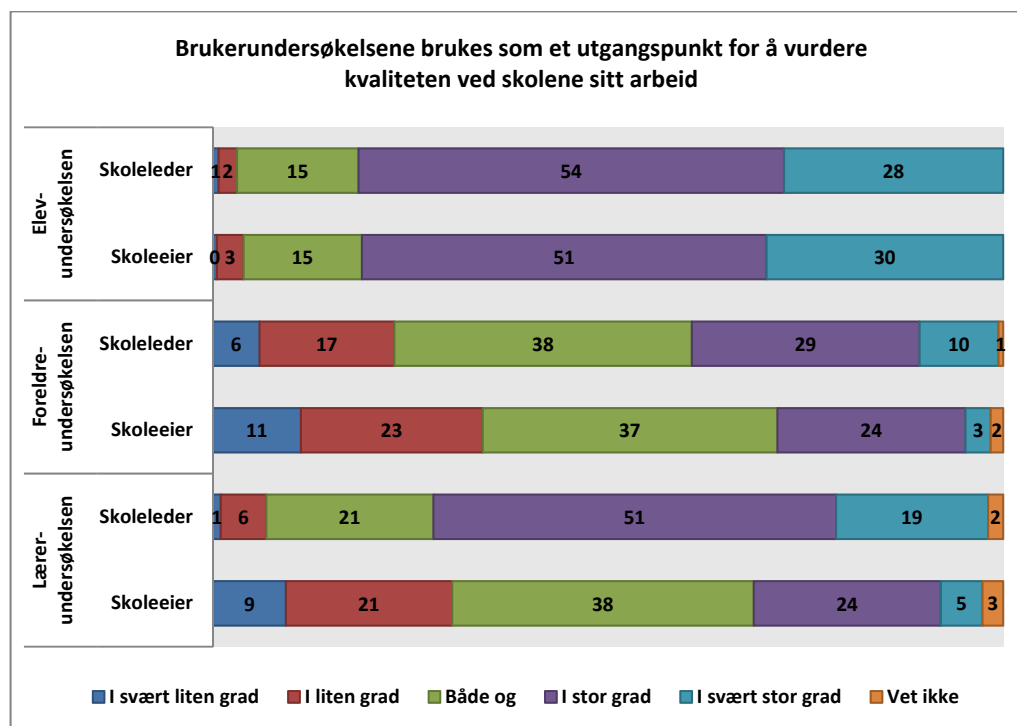
Figur 4.6 Brukerundersøkelsene er viktige verktøy for kvalitetsutviklingsarbeid i skolen. Andelen skoleledere og skoleeiere.

Figur 4.6 viser at de aller fleste skoleledere og skoleeiere er enig i at disse tre brukerundersøkelsene er viktige verktøy for kvalitetsutviklingsarbeid i skolen. En noe større andel skoleeiere, sett i forhold til skoleledere, fremhever betydningen av Elevundersøkelsen som et viktig verktøy, mens det er motsatt for Foreldreundersøkelsen og Lærerundersøkelsen. Få skoleledere og skoleeiere er uenige i at disse tre undersøkelsene er viktige som en del av kvalitetsutviklingsarbeidet ved de ulike skolene.

En ting er om de mener de tre undersøkelsene er viktige, en annen er om de faktisk bruker dem aktivt som utgangspunkt for å vurdere skolekvalitet. Figur 4.7 viser at de fleste skoleledere og skoleeiere bruker Elevundersøkelsen i stor grad som et utgangspunkt for å vurdere kvaliteten ved skolene sitt arbeid, og at skoleledere og skoleeiere er svært samstemte i sitt syn på dette. Forholdsvis samstemte er de også i synet på Foreldreundersøkelsen og dens plass i arbeidet med å vurdere kvaliteten ved skolenes arbeid. Her er det derimot langt færre som svarer at undersøkelsen i stor eller i svært stor grad faktisk brukes på denne måten, noe som tydelig har sammenheng med utfordringer knyttet til lav svarprosent.

I synet på Lærerundersøkelsen er skoleledere og skoleeiere noe mer delte. Skoleledere svarer at Lærerundersøkelsen brukes i langt større grad enn skoleeiere, mens mange skoleeiere svarer både og. Dette henger trolig sammen med at skoleeiere ser Lærerundersøkelsen i sammenheng med andre kommunale brukerundersøkelser. Tidligere i denne rapporten har vi pekt på ulike typer medarbeiderundersøkelser som

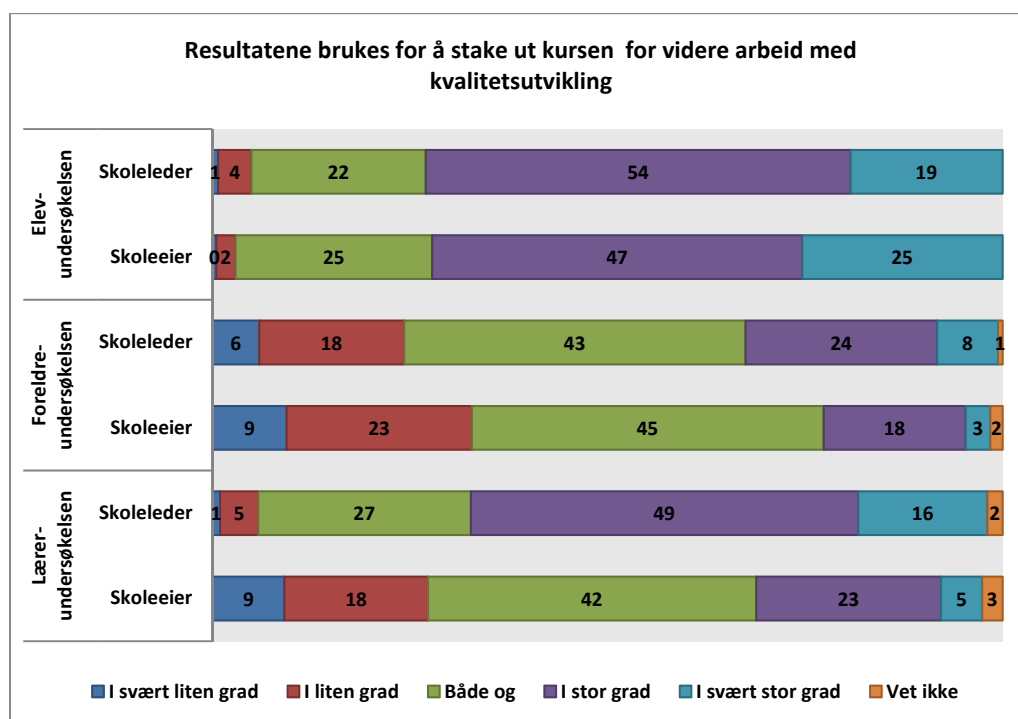
omfatter alle kommunens ansatte. Dessuten har skoleledere mer direkte kontakt med lærere og det å fange opp deres perspektiv er for dem derfor svært sentralt. Skoleledere sitter også med et direkte personalansvar, og det er viktig å skaffe seg et godt informasjonsgrunnlag. Lærerundersøkelsen er et verktøy i denne sammenheng.

Figur 4.7 Brukerundersøkelsene brukes som et utgangspunkt for å vurdere kvaliteten ved skolene sitt arbeid. Andelen skoleledere og skoleeiere.

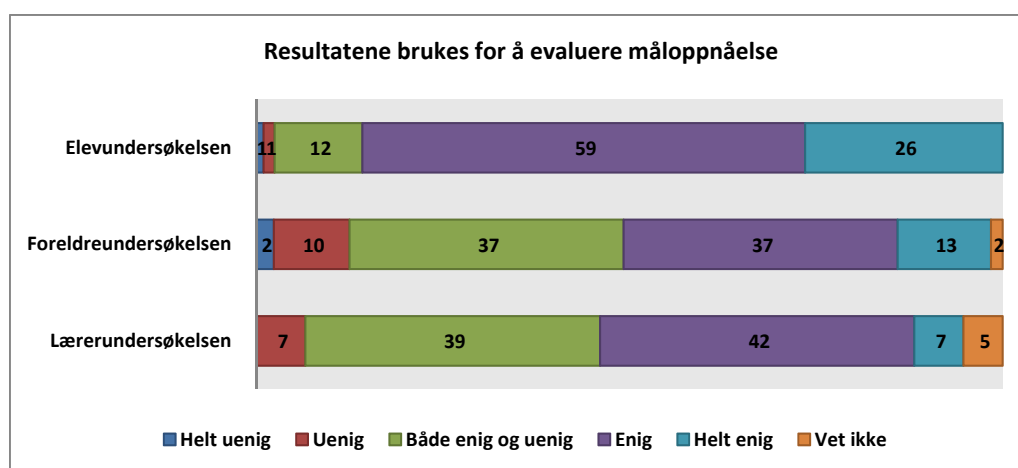
Så langt har vi spurt om de tre brukerundersøkelsene oppleves som viktige og om de brukes som et utgangspunkt for å vurdere skolekvalitet. Neste spørsmål er hvorvidt resultatene brukes for å stake ut kursen for videre arbeid. Figur 4.8 viser at andelen skoleledere og skoleeiere som i liten eller stor grad bruker undersøkelsen til å stake ut kursen er forholdsvis lik andelen som svarer tilsvarende på spørsmålene om undersøkelsene brukes som et utgangspunkt for å vurdere kvaliteten ved skolene sitt arbeid (figur 4.7).

Videre analyser av sammenhengen mellom opplevelsen av brukerundersøkelsene som et viktig verktøy i kvalitetsutviklingsarbeid og hvorvidt de brukes, både i arbeidet med å vurdere skolekvalitet og for å stake ut kursen videre, viser moderate og til dels sterke korrelasjoner ($r = 0,45$ til $0,59$). Det er også en meget sterk sammenheng mellom å bruke undersøkelsene som utgangspunkt for å vurdere skolekvalitet og til å stake ut veien videre ($r = 0,81$ til $0,94$). Det samme mønsteret gjentar seg for svarene i alle de tre brukerundersøkelsene, og i svarene både fra skoleledere og skoleeiere. Disse to spørsmålene viser i praksis dermed det samme.

Figur 4.8 Resultatene fra brukerundersøkelsene brukes for å stake ut kursen for videre arbeid med kvalitetsutvikling i kommunens skoler. Andelen skoleledere og skoleeiere.

Skoleeiere fikk i tillegg spørsmål om resultatene fra de tre ulike brukerundersøkelsene brukes for å evaluere måloppnåelse. Figur 4.9 viser at skoleeiere er svært samstemte i at Elevundersøkelsen brukes til dette formålet mens omtrent halyparten svarer bekreftende på at de to andre brukerundersøkelsene brukes til å evaluere måloppnåelse.

Figur 4.9 Resultatene fra brukerundersøkelsene brukes for å evaluere måloppnåelse. Andelen skoleeiere.

Hele 85 prosent av skoleeierne svarer at Elevundersøkelsen brukes for å evaluere måloppnåelse. Mens en liten andel svarer at det er litt både og, er det kun 2 prosent som er uenige i at den brukes som indikator på måloppnåelse. Omtrent halyparten av

skoleeierne svarer at Foreldreundersøkelsen og Lærerundersøkelsen brukes for å evaluere måloppnåelse mens den øvrige andelen i hovedsak svarer at det er litt både og. Også for disse to undersøkelsene er det kun en liten andel som er uenige.

Disse resultatene indikerer at Elevundersøkelsen i større grad enn Foreldreundersøkelsen og Lærerundersøkelsen brukes til ulike formål: Lærer- og Foreldreundersøkelsen retter informasjonen i noen grad internt til skolens arbeid og oppover i systemet. Dette gjelder også Elevundersøkelsen, men denne undersøkelsen brukes i tillegg mer administrativt, og for å vurdere måloppnåelse og skape systemendring.

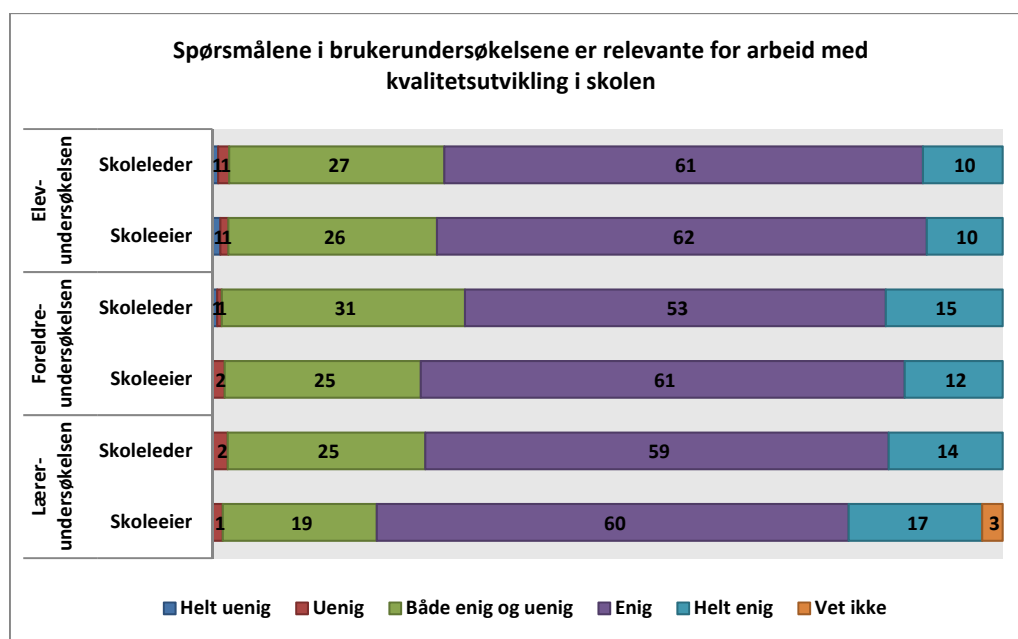
Flere skoleeiere svarer helt konkret på ett av de åpne spørsmålene at undersøkelsene brukes som indikatorer på måloppnåelse i tillegg til at de er til stor hjelp for å peke på forbedringspotensialer og videre kurs. To skoleeiere skriver:

Kommunen har strategi for økt læringsutbytte med klare mål for elevenes trivsel og læring. Skolene har på bakgrunn av strategien egne lokale planer for økt læringsutbytte. Disse følges opp av skoleeier i egne møter med ledergruppene. Her brukes brukerundersøkelsene i stor grad som grunnlagsmaterie for måloppnåelse og for å peke ut kursen videre.

Kommunene har laget rutine for hvordan man skal arbeide med undersøkelsene. På punkt der det skåres lavere enn målendikatorene, skal skolene sette inn tiltak for å forbedre resultatene. Neste år har skoleeier fokus på om det er skjedd endringer.

4.4.1 Utfordringer for kvalitetsutvikling

For at brukerundersøkelsene skal kunne være gode verktøy for kvalitetsutvikling i skolen er det vesentlig at spørsmålene oppleves relevante og at de som svarer på dem forstår hva spørsmålene er ment å fange. Å videreutvikle disse verktøyene er derfor en viktig side ved kvalitetsutviklingsarbeidet. Vi har spurt skoleledere og skoleeiere om de opplever at spørsmålene i brukerundersøkelsene er relevante for arbeid med kvalitetsutvikling i skolen.

Figur 4.10 Spørsmålene i brukerundersøkelsene er relevante for arbeid med kvalitetsutvikling i skolen. Andelen skoleledere og skoleeiere.

Figur 4.10 viser at minst to av tre skoleledere og skoleeiere mener at spørsmålene i alle de tre brukerundersøkelsene er relevante for arbeid med kvalitetsutvikling i skolen, og at skoleledere og skoleeiere er forholdsvis samstemte. Allikevel er det flere skoleledere som peker på ulike utfordringer. Flere peker på at undersøkelsene er for lange og for omfattende. Respondentene går lei og svarer uten å tenke så mye for å bli ferdige. Andre peker på anonymitetsutfordringer. En tredje utfordring er selve spørsmålsformuleringene. For at undersøkelsene skal gi valid informasjon er det helt vesentlig at både elever, foreldre og lærere forstår hva det spørres etter. På spørsmål til skoleledere om elevene stort sett forstår spørsmålene i Elevundersøkelsen svarer 24 prosent av skolelederne at de er enige, 13 prosent svarer uenig mens hele 64 prosent svarer at de er både enig og uenig. Det betyr at nærmere to av tre skoleledere ser utfordringer knyttet til spørsmålsformuleringene i Elevundersøkelsen, noe som må tas på alvor og bli gitt oppmerksomhet. Utfordringer knyttet til spørsmålsformuleringer finner vi også for Foreldre- og Lærerundersøkelsen. En skoleleder svarer:

Vi vil gjerne gjennomføre en undersøkelse som er relevant. Da må spørsmålene være formulert slik at foreldrene har mulighet til å svare på dem.

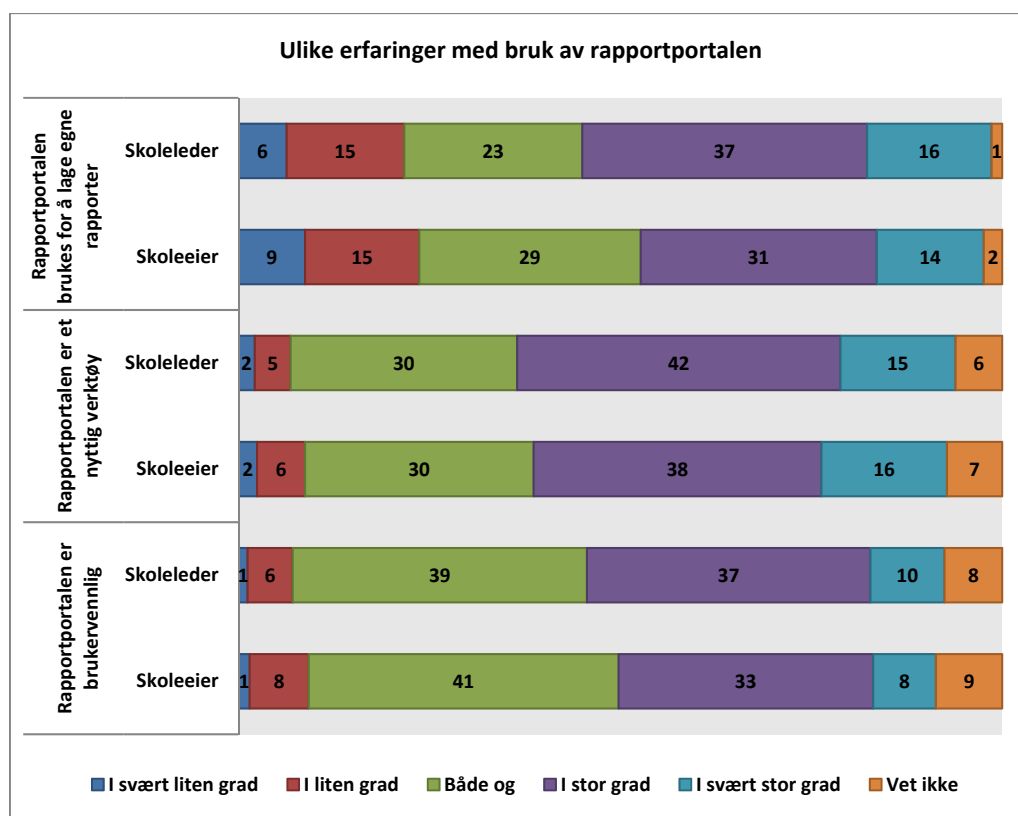
Det er en kontinuerlig prosess å forbedre kvaliteten på spørsmålene og til enhver tid fange opp det som er viktig å fange opp, noe det jobbes systematisk med. En utfordring i dette arbeidet er å avveie behovet for fornyelse opp mot behovet for å skape gode tidslinjer for skolene i sitt arbeide. Respondentene vi har snakket sammen med anerkjenner dette dilemmaet. De synes utviklingen går i retning, men at man ikke er helt i mål. Spørsmålene er blitt bedre og mer elevvennlige enn tidligere, men samtidig kan de fortsatt forenkles/spesifiseres.

5. Erfaringer med bestillings- og rapportportalen – og videre arbeid med undersøkelsene

De tre brukerundersøkelsene til elever, foreldre og lærere er sammen med bestillings- og rapportportalen alle verktøy for kvalitetsutvikling i skolen. I dette kapittelet vil vi se på skoleledere og skoleeiere sine erfaringer med bestillings- og rapportportalen og hvorvidt denne portalen oppleves som et nyttig verktøy for å skaffe et grunnlag for kvalitetsutvikling. Videre vil vi se på hvorvidt skoleledere og skoleeiere ser et ubenyttet potensiale i Elev-, Foreldre- og Lærerundersøkelsene som kvalitetsutviklingsverktøy. Hvordan kan undersøkelsene og bruken forbedres? Til slutt i dette kapittelet vil vi oppsummere hva som sees på som viktig for at skolene i større grad skal kunne benytte seg av verktøyene i skolens og kommunens arbeid med kvalitetsutvikling.

5.1 Erfaringer med bestillings- og rapportportalen

Det kan være nyttig med en kort innføring i hvordan bestillings- og rapportportalen fungerer. Som rektor i grunnskolen kan du bestille Elev-, Foreldre- og Lærerundersøkelsen i *bestillingsportalen*. Skoleeier har i rollen som skoleeier ikke tilgang til bestillingsportalen, men kan imidlertid opprette en egen bruker på skolenivå hvis det er behov eller ønske om det. I høstsemesteret når det er obligatorisk å gjennomføre Elevundersøkelsen har nasjonale myndigheter bestemt hvilke spørsmål som skal være med i denne undersøkelsen. Disse spørsmålene kommer automatisk med i bestillingen. I tillegg til de obligatoriske spørsmålene kan skolen bestille opp til åtte bolker med tilleggsspørsmål. Kun tilleggsspørsmål som skolen har konkrete planer for å følge opp i etterkant av gjennomføringen er anbefalt å inkludere. Når en skole har deltatt i en eller flere av brukerundersøkelsene, vil de umiddelbart etter undersøkelsene er ferdige få tilgang til rapporter gjennom *rapportportalen*. Rapportene viser skolens resultat, og det er også mulig å sammenligne skolens tall med kommune- og fylkestall (Utdanningsdirektoratet, 2016c). Vi spurte både skoleledere og skoleeiere om de bruker rapportportalen for å lage egne rapporter, om rapportportalen oppleves som å være et nyttig verktøy og til sist om de opplever at den er brukervennlig. Vi gjør oppmerksom på at tilbakemeldingene som rapporteres i dette kapittelet er basert på de opplevde begrensningene i bestillingsportalen, og særlig rapportportalen. Der skoleledere eller skoleeier kommer med påstander om eventuelle begrensninger i portalen og hvor begrensningene ikke er der, vil vi påpeke dette i form av fotnoter. Vi gjør dette for å forebygge et feilinntrykk av Rapportportalen slik at informasjonen om Rapportportalen blir framstilt korrekt. Samtidig tyder slike misforståelser på at det er behov for opplæring eller formidling om mulighetene som finnes i Rapportportalen.

Figur 5.1 Ulike erfaringer med bruk av rapportportalen. Andelen skoleledere og skoleeiere.

Figur 5.1 viser at over halvparten av skolelederne svarer at de i stor eller svært stor grad opplever at rapportportalen er et nyttig verktøy og at de bruker denne for å lage egne rapporter (henholdsvis 58 og 54 prosent). Tilsvarende tall for skoleeiere er 54 og 45 prosent. Noen færre svarer at de i stor eller svært stor grad opplever rapportportalen som brukervennlig. Andelen skoleledere og skoleeiere som har svart dette er redusert til henholdsvis 47 og 42 prosent. I tillegg svarer nesten en like stor andel av begge parter «både og» på spørsmålet om brukervennlighet. I dette ligger det et potensiale til forbedring. Forøvrig er skoleledere og skoleeiere svært samstemte i synet på rapportportalen som kvalitetsutviklingsverktøy for grunnskolen, noe svarene på de åpne spørsmålene i undersøkelsen også underbygger.

Skoleledere og skoleeiere som er i stor eller svært stor grad bruker dette verktøyet og som opplever det som svært nyttig svarer blant annet:

Rapportportalen var et svært godt hjelpemiddel når resultatene skulle evalueres og reflekteres over.

Rapporteringsportalen er svært nyttig for å lage statistikker over kommunens resultater.

Noen peker på at rapportportalen er blitt bedre med årene og at den er blitt lettere å finne på Utdanningsdirektoratets nettsider:

Den nye rapportportalen er veldig bra!

Den har blitt mer brukervennlig. Fint å kunne ta ut egne rapporter, både når det gjelder spørsmål og framstilling. Fint at den lar seg "klippe og lime" inn i egne dokument vi jobber med.

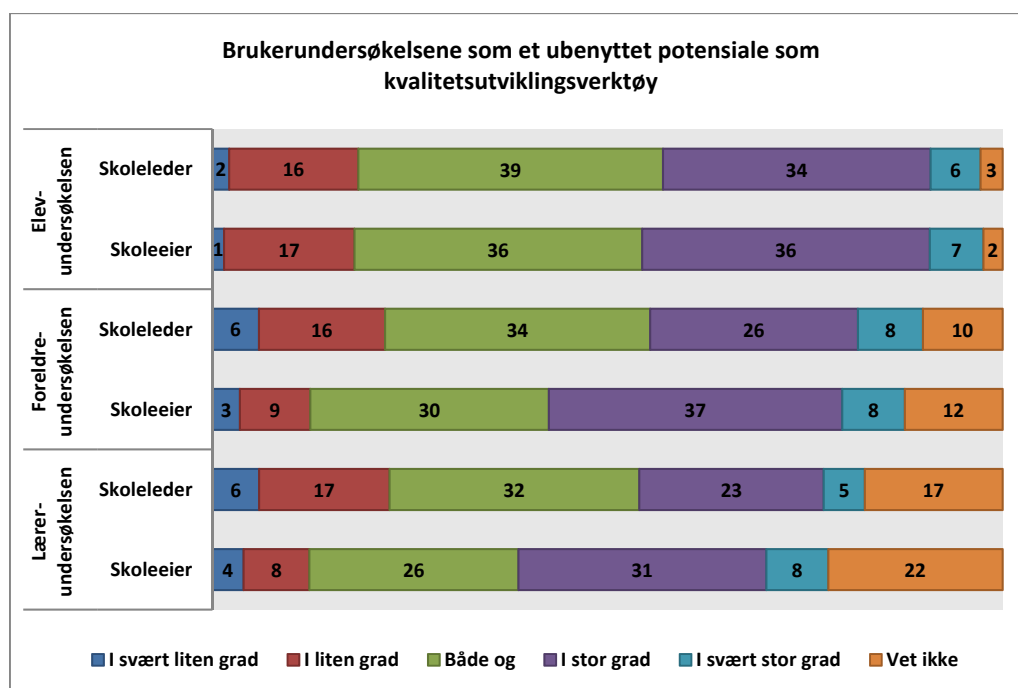
Udir nye hjemmeside ser fin ut, og rapportportalen er relativt lett å finne.

En rektor (EU/2015/S4/R) forteller at de bruker Utdanningsdirektoratets sider veldig mye, og opplever det som en «nær» portal. Både rektor og ressurslærer mener all informasjon og støttemateriell som ligger der er svært bra.

Selv om mange skoleledere og skoleeiere er positive til rapportportalen og opplever at den er blitt bedre med årene, peker mange på ulike utfordringer knyttet til bruken av den. Senere i dette kapitlet vil vi gå nærmere inn på noen av utfordringene som skoleledere og skoleeiere løfter frem. Før vi gjør det vil vi se litt nærmere på hvordan skoleledere og skoleeiere ser på brukerundersøkelsenes ubenyttet potensiale. Mange av svarene de gir på de åpne spørsmålene handler om brukerundersøkelsenes ubenyttede potensiale.

5.2 Brukerundersøkelsene- et ubenyttet potensiale?

Som beskrevet i kapittel 3 og 4 svarer mange skoleledere og skoleeiere at de bruker Utdanningsdirektoratets brukerundersøkelser i kombinasjon med andre undersøkelser. Mens Elevundersøkelsen gjerne brukes som et verktøy i tillegg til nasjonale prøver og kartleggingsprøver, brukes Foreldre- og Lærerundersøkelsen gjerne i kombinasjon med andre kommunale undersøkelser. Mange skoler og kommuner bruker også alternative undersøkelser til foreldre og lærere, slik det ble beskrevet i kapittel 3. Utdanningsdirektoratets formål med brukerundersøkelsene er som beskrevet innledningsvis i dette kapitlet at elever, lærere og foresatte skal få si sin mening om læring og trivsel på skolen slik at skolen, kommunen og staten kan gjøre skolen bedre for alle involverte parter. Da er det viktig at undersøkelsene oppleves som nyttige kartleggingsverktøy slik at de blir benyttet, og at de er av en slik kvalitet og relevans at supplerende undersøkelser kan begrenses. Å gjennomføre tilleggsundersøkelser oppleves ressurskrevende og belastende, og betegnes av noen som en tidstyv. Vi spurte derfor skoleledere om de opplevde at Elev-, Foreldre- og Lærerundersøkelsen har et ubenyttet potensiale i skolen. Skoleeiere fikk tilsvarende spørsmål, men da med utgangspunkt i kommunenes behov. Svarene de ga på disse spørsmålene presenteres i figur 5.2.

Figur 5.2 De tre brukerundersøkelsene som kvalitetsutviklingsverktøy sitt ubenyttede potensiale i skolene og kommunenes kvalitetsutviklingsarbeid. Andelen skoleledere og skoleeiere.

Mange skoleledere og skoleeiere mener at disse tre brukerundersøkelsene i noe grad eller i stor grad har et ubenyttet potensiale som kvalitetsutviklingsverktøy. Mellom 23 og 37 prosent mener at de i stor eller svært stor grad har et ubenyttet potensiale, mens mellom 26 og 39 prosent svarer både og. Dette indikerer at mange skoleledere og skoleeiere opplever at alle tre undersøkelsene kan brukes mer og på en enda bedre måte enn det som er tilfelle i dag. Omtrent hver femte skoleleder mener undersøkelsene ikke har et ubenyttet potensiale. Tilsvarende andel skoleeiere er noe mindre. Samtidig er det flere skoleeiere som svarer at de ikke vet. I og med at mange opplever at det er et ubenyttet potensiale i undersøkelsene, blir det naturlige spørsmålet: hvordan kan man utnytte dette potensialet? Dette spørsmålet går vi nærmere inn på i neste avsnitt.

5.3 Hvordan kan verktøyene videreutvikles, forbedres og utnyttes bedre?

Målet med undersøkelsene og rapporteringen av resultatene er som pekt på tidligere i denne rapporten blant annet å forbedre arbeidet med kvalitetsutvikling i skolen gjennom en bevisstgjøring av skolene og kommunene sitt forbedringspotensial (Utdanningsdirektoratet, 2016b). I de påfølgende svarene på de åpne spørsmålene i surveyen forteller skolelederne og skoleeierne om hva de opplever er utfordringer og styrker med de tre brukerundersøkelsene og rapportportalen. Videre kommer de med innspill på hvordan disse kan videreutvikles, forbedres og utnyttes bedre.

5.3.1 Brukerundersøkelsen spørsmål og lengde

I tabell 3.3 viste vi til at to av tre skoleledere ser utfordringer knyttet til spørsmålsformuleringene i Elevundersøkelsen og at mange peker på at omfanget av de tre brukerundersøkelsene er for store. Under spørsmål om undersøkelsen ubenyttede potensiale er det mange, både skoleledere og skoleeiere, som gjentar dette og flere utdyper nå mer hvor de mener skoen trykker. En skoleleder opplever at elever og foreldre ikke har tilstrekkelig forutsetninger for å kunne svare på spørsmålene og sier:

Utfordringen med både Foreldreundersøkelsen og Elevundersøkelsen er at begge grupper får spørsmål som de ofte har liten forutsetning for å kunne svare på.

Språklige utfordringer kan komme av ulike grunner. En skoleleder peker på språklige utfordringer blant minoritetsspråklige elever, en annen på hørselshemmede og døvblinde. Disse svarer:

Vi ser at i vår elevgruppe med mange minoritetsspråklige barn, er språket i undersøkelsen vanskelig og noen spørsmål er vanskelige å oppfatte nyansene i.

Vi er en skole for hørselshemmede og døvblinde med funksjonshemninger i tillegg. De er ikke i stand til å forstå spørsmålene og svare uten hjelp.

At mange spørsmål og svaralternativer ligner på hverandre eller er like kan være vanskelig for flere enn elever med språklige utfordringer. Mange begreper går litt inn i hverandre og flere skoleledere peker på at det kan være vanskelig for elevene å skille mellom nyansene. I følge en skoleleder fører dette til at mange elever ikke har kapasitet, ork og/ eller motivasjon til å svare skikkelig. De klikker raskt i vei for å bli ferdig. To andre skoleledere svarer:

Elevundersøkelsen har svært mange, og nokså like spørsmål og svaralternativer. Mange spørsmål er perifere for mange av elevene. Det gir tanker om at svarene må gi relativt høy usikkerhet, bl.a. av følgende grunner: misforståelser, tolkningsvansker (mange like spm.), avkryssing "for å bli ferdig", lav validitet pga. manglende interesse fra elevene. Slike usikkerhetsmomenter er etter min mening lite vektlagt når resultatene offentliggjøres.

Altfor mange spørsmål om samme tema sier elevene selv, de syns dette er kjedelige saker!

Både skoleledere og skoleeiere peker på at det er vanskelig for de yngste elevene å forstå innholdet i spørsmålene. For de yngste er også undersøkelsen lengde vesentlig.

Undersøkelsen omfang er noe som går igjen på mange av de åpne svarene i surveyen, og gjerne i kombinasjon med lav svarprosent i Foreldreundersøkelsen. Som ubenyttet potensiale er dette noe mange skoleledere og skoleeiere er opptatt av. To av dem svarer:

Undersøkingane, særleg dei frivillige (foreldre/lærer) må slankast dersom ein skal få opp svarprosenten.

Undersøkelsene må bli enklere og mer innbydende. Lange undersøkelser blir avbrutt.

En skoleeier peker på behovet for mer fleksibilitet i valg av spørsmål i Foreldre- og Lærerundersøkelsen⁷. Det er viktig å kunne få stille spesifikke spørsmål knyttet til kommunenes og skolenes spesifikke satsingsområder. En skoleeier svarer:

Det hadde vært ønskelig med muligheter for redigering av spørsmål i lærer- og foreldreundersøkelsen, slik at vi hadde truffet målgruppene i vår kommune bedre, f.eks med tanke på spesielle satsingsområder. Nå må vi ha tilleggsundersøkelser for å ivareta dette. Blir en belastning og en tidstyv.

5.3.2 Prikkeregelen og anonymisering av data

Foruten utfordringer med undersøkelsens spørsmålsformuleringer og lengde, er det «prikking» som opptar svært mange skoleledere og skoleeiere når de får spørsmål om undersøkelsenes ubenyttede potensiale og mulighet for å kommentere erfaringer med bruk av rapportportalen. Utfordringer knyttet til prikking er omtalt flere steder i denne rapporten, og rasjonalet bak anonymiseringen ble presentert i kapittel 1. Dersom undersøkelsene skal oppleves som nyttige og være et tilbud til alle er det viktig at skoler med lavt elevtall får ut resultat slik en skoleleder beskriver:

*Skolen er så liten av svarene kommer ut med *. Da er det liten mulighet for å benytte resultatene til analyse og som et kvalitetsutviklingsverktøy. Det er svært ønskelig at også skoler med lite elevtall kan få mulighet til å benytte seg av resultatene.*

Utfordringer knyttet til dette er å ivareta de ulike brukernes rett til anonymitet. Dette gjelder så vel lærere som elever og foreldre. Tre skoleledere svarer:

Har bare 5 lærere, så individuelle svar kommer lett fram. Dette gjør det kanskje vanskeligere å få nytte utviklingspotensialet fullt ut.

Det er viktig for både elever og foreldre at de føler seg hørt og at de anonymt kan komme med innspill, nettopp fordi vi er en liten skole!

Mens noen er svært opptatt av å verne om de ulike målgruppens rett til anonymitet opplever andre at anonyme undersøkelser er til hinder for at undersøkelsene kan utnytte sitt fulle potensiale. Det er tydelig at skoler som «rammes» av prikkeregelen må ty til andre undersøkelser for å kunne dekke skolens eller kommunens behov for nødvendig og mer «riktig» informasjon.

Skolen er såpass liten at det er bedre å innhente opplysninger / vurderinger på annet vis. I Udirs brukerundersøkelser ender man fort opp med "De små talls

⁷ Skolene kan i dag velge fritt blant alle bolker i Foreldre- og Lærerundersøkelsen, men ikke redigere innholdet.

magi", som kan gi utslag i både positiv og negativ retning, men som likevel ikke er dekkende for realiteten.

Anonymisering handler også om offentliggjøring av resultater, og muligheter for dypere analyser. En skoleleder påpeker at offentliggjøringen av resultater fra undersøkelsene gjør anonymiseringen viktigere enn dersom de kun skulle anvendes lokalt.

Det må også være slik at ikke enkeltlærere kan henges ut i etterkant slik det er nå. Vi ser ikke hensikten med offentliggjøring av undersøkelsen dersom målet er at skolen skal bli bedre. Slik det er nå kan det synes som om målet er å henge ut og sammenligne skoler.

Skoleledere ønsker at resultatene skal kunne hentes ut på klassenivå og ser et større potensiale i portalen dersom det hadde vært mulig:

Elevundersøkelsen er viktig del av skolens kvalitet. Likevel kunne den gitt skolen bedre informasjon ved at vi kunne se alle svar og at vi kunne se resultatet fra enkelt klasser og trinnet som helhet.

På det åpne spørsmålet knyttet direkte opp mot erfaringer med rapportportalen gjentas mange av svarene som ble gitt på spørsmålet om brukerundersøkelsenes ubenyttede potensiale. De skriver blant annet om utfordringer knyttet til tilgang på data, anonymisering og få muligheter for sammenligning.

5.3.3 Svarprosenten i Foreldreundersøkelsen

Å øke den lave svarprosenten i Foreldreundersøkelsen er en utfordring mange skoleledere og skoleeiere ser som et ubenyttet potensiale. Mange beskriver at de har iverksatt mange ulike tiltak for å øke denne. Her er et eksempel:

Siden deltakelsen i Foreldreundersøkelsen er vanskelig å opprettholde fra år til annet (flere minoritetsspråklige foresatte og vanskelig for foresatte med leseproblemer og ukjente årsaker til at ikke så mange svarer som ønsket) så er det her ubenyttet potensiale. Vi arrangerer møter, bistår på kveldstid og sender linker hjem, men lite nytter.

Flere sier at dersom svarprosenten på foreldreundersøkelsen hadde blitt større vil det være et stort potensiale i å bruke disse resultatene videre. Dessverre er ikke situasjonen slik for mange skoler per i dag. Noen tror at interessen er så laber fordi undersøkelsen er frivillig.

Det er svært liten interesse blant foreldre og lærere til å logge seg inn og svare, siden det er frivillig. Det viser seg at et fåtall svarer og da er de mest misfornøyde. Da andre sier de er fornøyde og gidder ikke. Svarer heller på

⁸ Dette er det imidlertid mulig å gjøre. Skolene kan hente ut resultater for samme elevgrupper som ble lagt inn i bestillingsportalen.

kommunens egne undersøkelser og innbyggerundersøkelser. Det blir for mange spørreundersøkelser.

En skoleleder avslutter:

Vår kommune har vektlagt Elevundersøkelsen, men ser at en godt gjennomført Foreldre - og Lærerundersøkelse med god oppslutning har stort potensiale i et kvalitetsperspektiv. Til tross for aktiv bruk av Elevundersøkelsen ligger det fortsatt et stort potensiale i videre bruk av denne.

5.3.4 Alternative undersøkelser og tilleggsundersøkelser

Som beskrevet i kapittel 3 bruker en del kommuner andre undersøkelser for å innhente opplysninger om elever, foreldre og læreres opplevelser av skolen. Undersøkelser som nevnes er ulike typer medarbeiderundersøkelser (eksempelvis Bedre kommune og 10-faktor fra KS) som brukes for alle kommunens ansatte og Ståstedsanalysen som i enkelte kommuner tas hvert år. Andre kommuner har utviklet sine egne brukerundersøkelser kun for lærere. Noen kommuner bruker disse og andre som alternative undersøkelser, andre bruker dem som tilleggsundersøkelser. Dette bekreftes videre i skoleledere og skoleeieres svar på de tre brukerundersøkelsenes ubenyttede potensiale gjennom kommentarer som dette:

Kommunens ansattundersøkelse går direkte på våre målsettinger og tiltak. Opplever ikke behov for supplement til denne.

Kommunen har bestemt å bruke verktøy fra Bedre kommune i stedet for Lærerundersøkelsen

Lærerundersøkelsen klarer ikke å overgå andre kvalitetsverktøy vi bruker.

Også for elever bruker enkelte kommuner andre undersøkelser på trinn der Elevundersøkelsen ikke er pålagt:

Kommunen bruker i stedet data fra Olweus' spørreundersøkelse om mobbing, som er mye mer detaljert og går over flere år.

Ståstedsanalysen nevnes her og flere andre steder i denne rapporten, og er et verktøy mange opplever som nyttig. Den gir i følge en skoleleder et bredere bilde av situasjonen enn det Lærerundersøkelsen alene kan gi. Det kan derfor se ut for at tilleggsundersøkelser oppleves som nødvendig fordi de gir andre analysemuligheter enn det de tre brukerundersøkelsene fra Utdanningsdirektoratet. Dette fører oss over til neste utfordring som beskrives, nemlig opplevelsen av ulike begrensninger som ligger i analyse- og fremstillingsmulighetene i rapportportalen.

5.3.5 Opplevde begrensninger i analyse- og fremstillingsmulighetene i rapportportalen

Mange skoleledere og skoleeiere opplever begrensninger i analyse- og fremstillingsmulighetene som en svakhet ved rapportalen som

kvalitetsutviklingsverktøy, og forteller konkret at dette er en sentral grunn for at tilleggsværktøy tas i bruk. Samtidig ser vi at det finnes funksjoner for mange av begrensningene det pekes på i rapportportalen allerede. I så måte er svarene like mye et uttrykk for enten manglende kjennskap til mulighetene (noe som krever informasjonsarbeid), eller manglende brukervennlighet (noe som krever utviklingsarbeid). Flere sier det er vanskelig å få en god og oversiktlig fremstilling av resultatene. Et konkret eksempel er at det burde vært enklere å generere resultatene grafisk. De foreslår at rapportportalen blir videreutviklet slik at mulighetene for å visualisere blir bedre. Forbedringer trenges både med henhold til tabeller og grafer.

Skoleledere svarer at det kan oppleves frustrerende at verktøyet de skal bruke ikke gir de analysemulighetene som for dem oppleves som sentrale og viktige. Likeså oppleves det som frustrerende når de ser at måten dataene er fremstilt på kan mistolkes av de som ikke har tilstrekkelig metodekunnskap. Mange skoleledere i dag har gjerne rektorskole eller masterutdanning i skoleledelse eller tilsvarende. De har dermed sannsynligvis god metodekunnskap og kjennskap til ulike analyseteknikker som finnes. Når det valgte verktøyet ikke tilfredsstiller disse kravene kan det oppleves frustrerende. To skoleledere svarer:

Rapportgenerering kunne vært bedre - det må da finnes enklere løsninger i 2016. For eksempel med mulighet for standardavvik, prosent og rene tall⁹.

På Foreldreundersøkelsen får man misvisende svar på noen av spørsmålene i forhold til prosentuttrekning eller antall poeng. Det er uheldig fordi ikke alle som går gjennom resultatene ser dette.

Andre trekker frem svakheter ved at resultatene fremstilles på skolenivå. En skoleeier svarer:

Ulempen med Elevundersøkelsen er at den kun gir et bilde på 7. klasse i portalen, men ofte blir en indikator for hele skolen, også brukt av politikere. Dette gjelder spesielt mobbing. Høye tall på 7. klasse blir opplevd som høye tall for hele skolen.

Flere skoleledere skriver om tilsvarende utfordringer, og uttrykker et ønske om flere muligheter for å velge rapporter på deler av undersøkelsen. De mener det burde være mulig for en skole å ta ut resultatene på klassenivå og ikke bare for hele trinnet. En skoleeier svarer at det hadde det vært ønskelig å kunne gå inn på resultatet fra den enkelte skole¹⁰.

⁹ Dette kan gjøres i Rapportportalen.

¹⁰ Dette kan gjøres i Rapportportalen

En annen opplevelse som flere skoleledere og skoleeiere er opptatt av er verktøyets manglende mulighet til å kunne vise resultater over tid. Flere peker på behovet for å få laget oversikter som viser utvikling over år¹¹. En av dem svarer:

Malen er ikke direkte brukervennlig. Særlig er det vanskelig å få oversikt over svar på samme spørsmål sammenligna over flere år med de samme parameterne. Oversikten for tidligere år ser ut til å være mindre detaljerte, med mindre man lagrer rapporten fra år til år. Lengre utviklingstrender, særlig etterspurt fra politisk hold når det gjelder mobbing, er vanskelige å lage. Det har vel også sammenheng med endringene av spørsmålene i undersøkelsen.

Uavhengig av om de i stor eller liten grad bruker rapportportalen svarer mange skoleledere og skoleeiere at deres kommune bruker verktøyet PULS¹². Noen oppgir at de er mer fornøyde med PULS og svarer at de vil bruke dette verktøyet i fremtiden for å lage rapporter fremfor å bruke rapportportalen. En grunn for dette er at de opplever at rapportene blir bedre i dette systemet, en annen at denne rapportgeneratoren er mer brukervennlig. En tredje forklaring er at PULS er et bedre verktøy for å sette i gang prosesser i etterkant av undersøkelsene. Andre ser det annerledes og svarer at rapportportalen har blitt mye bedre de siste årene og at forbedringene har medført at kommunen nå avvikler andre system for så i stor grad å støtte seg utelukkende til rapportportalen.

5.3.6 Mer tid til refleksjon og bearbeiding av resultater

Å kunne sette av mer tid til refleksjon rundt resultatene slik at resultatene kan bearbeides oppleves som et ubenyttet potensiale av både skoleledere og skoleeiere. På spørsmål knyttet til rapportportalen nevner flere at for dem er begrenset tid til rådighet til å følge opp resultatene av undersøkelsene en utfordring, men også at jobben med fremstillingen av resultatene tar tid. Det fører gjerne til at «*man ikke alltid rekker å gjøre ting så grundig som ønskelig*» som en skoleleder svarer. To andre skoleledere svarer:

Det er krevende å finne klare konklusjoner fra Elevundersøkelsen. Det krever mye tid neste skoleår dersom en lærer skal følge opp dette spesielt på en systematisk måte.

Elevundersøkinga er alt for omfattende og stor. Blir for mykje data som blir henta inn til at vi ute i skuleverket har tid til å sile ut.

¹¹ Dette kan gjøres i Rapportportalen

¹² PULS (Pedagogisk utviklings- og læringsSpeil) er et helhetlig system for kvalitetsarbeid på skoler. IT-verktøyet er nettbasert og strukturerer den mest relevante styringsinformasjonen for skoleeier og profesjonene i grunnskolen. Dataene hentes blant annet fra Elevundersøkelsen, personalundersøkelser, VIGO, SSB, GSI, VOKAL, Skoleporten etc. PULS setter sammen rapporter som viser hva skolen får til og bidrar blant annet til oversiktlige data for den enkelte elev. PULS er både et analyseverktøy og et prosessverktøy (Conexus, 2016).

Den knappe tiden de har til rådighet er det største hinderet for refleksjon og dialog slik to skoleledere beskriver:

Vi kunne helt sikker brukt enda mer tid til drøfting og refleksjon rundt undersøkelsene, men tiden strekker ikke til. Skoleåret er vanvittig hektisk.

Arbeidet har "druket" i andre og krevende omstillingsoppgaver siste skoleår.

Det er ikke bare skoleledere som kjenner på tidspresset. En skoleeier svarer:

Det er viktig at skoleleder følger opp egne resultater i Elevundersøkelsen. Som skoleeier skulle jeg fulgt opp Elevundersøkelsen tettere blant annet gjennom kvalitetsdialoger, men har dessverre ikke kapasitet.

Selv om tiden er et hinder, er det flere som reflekter over hva de ville ha gjort både med Elev-, Foreldre- og Lærerundersøkelsen dersom de hadde hatt mer tid. Noen ville brukt mer tid på dialog og diskusjon med de ulike målgruppene. Andre ville innhentet andre typer tilbakemeldinger. Et eksempel knyttet til mobbing uttrykkes gjennom dette sitatet av en skoleleder:

Elevundersøkelsen er nyttig, men krever oppfølging fordi den er anonym (for eksempel med hensyn til mobbing). Jeg savner at de ansvarlige for undersøkelsen redegjør for kvalitetssikring gjennom (dybde)intervjuer med et respondentutvalg, for å undersøke om det er diskrepans mellom elevenes svar og deres faktiske opplevelse av skolen. Det kunne gi en mulighet for en sikrere tolkning av svarene. Vi gjennomfører egne "mobbekartlegginger" i samarbeid med helsesøster, og kan konstatere resultatavvik sammenligna med Elevundersøkelsen. Det er grunn til å tro at Elevundersøkelsen gir for høye tall.

Noen skriver at de kan bli enda flinkere til å gå systematisk til verks for å bruke disse undersøkelsene i det videre utviklingsarbeidet og erkjenner at de ikke har vært gode nok på å følge opp og diskutere resultatene. I dette ligger også en erkjennelse i at det ikke alltid er tiden alene som har skylden i at viktig arbeid ikke følges opp.

5.3.7 Å jobbe systematisk, sette seg mål og øke egen kompetanse

Både skoleledere og skoleeiere har i dette kapittelet kommet med mange ulike forslag på hvordan de ulike brukerundersøkelsene og rapportportalen kan videreutvikles og utnyttes bedre for å gjøres til enda bedre kvalitetsutviklingsverktøy. Å jobbe systematisk og sette seg konkrete mål er stikkord for det planmessige arbeidet. Noen svarer de kan bli bedre på å sette spesifikke mål de skal jobbe etter, andre svarer at de kan bli bedre på arbeid med å analysere resultater på individnivå og utmeisle tilpassede tiltak. Å lage bedre koblinger av vurderinger som elever gjør og vurderinger som lærerne gjør, kan det arbeides ytterligere med i personalgruppen. En skoleeier nevner betydningen av å ha gode rutiner for presentasjon, etterarbeid og oppfølging. Prosedyrer for dette burde skriftliggjøres slik at det finnes en konkret plan for hvordan dette skal gjøres. Slik situasjonen er i dag er den litt for sårbar og personavhengig, slik skoleeieren som svarer

dette ser det. Et eksempel en skoleleder viser, kan illustrere hvordan systematikk og kritisk blikk på egen praksis kan utvikle skolen:

Elevundersøkelsen har over år vist at elevene våre ikke opplever at de får nok faglige utfordringer. I starten med å endre denne trenden, kunne lærerne uttrykke at "elevene ikke forstod spørsmålet" og lignende. Etterhvert har vi via lærende møter (også ved hjelp av PULS-prosesser) fått en gradvis mer forståelse for at vi må se mer kritisk på vår egen praksis. Vi har bl.a. gjennom de siste årene satt oss inn i helhetlig opplæring (læringskaka), dybdelæring, vurdering for læring og ulike metoder for å fremme variasjon i opplæringen, som for eksempel bruk av læringspartner. År for år får vi stadig bedre resultater på dimensjonen faglig utfordring.

Til slutt i dette kapittelet vil vi peke på betydningen av skolelederes og skoleeieres kompetanse. På en del utfordringer presentert i dette kapittelet kan det være noe usikkert om det er verktøyenes kvalitet eller brukervennlighet som er den reelle utfordringen eller om det er skolelederes og skoleeieres kompetanse i å bruke verktøyene som er problemet. Det er viktig å understreke at alle mangler i verktøyene brukervennlighet baseres seg utelukkende på skolelederes og skoleeieres erfaringer og opplevelser. Mange sitater i dette kapittel viser skolelederes og skoleeieres små og store utfordringer med den praktiske bruken av for eksempel rapportportalen. Å være ny som leder kan gjøre det ekstra krevende:

Jeg ble ansatt som rektor i fjor høst, og har strevd litt med tilstandsrapporten. Tar mye tid å sette seg inn i den for å kunne bruke den på best mulig måte. Litt knotete. Vil gjerne bruke den mer, men har ikke hatt tid.

Det uttrykkes behov for opplæring i bruken av rapportportalen for skoleadministrasjonen/ skoleledelsen. Det blir ikke prioritert å finne ut av det selv, de ønsker lett og enkel tilgang på kursing. Noen sier de har behov for enkle grep, som for eksempel å se hvilke rapporter som det er mulig å få ut.

Det må understrekes at tilbakemeldingene som er rapportert i dette kapittelet er basert på de opplevde begrensningene i bestillingsportalen, og særlig rapportportalen. Vi har enkelte steder i fotnoter vist at de opplevde begrensningene som skoleledere og skoleeiere rapporterer, er det mulighet for å gjøre i Rapportportalen. Dette tyder på at det er et potensiale i å formidle til brukerne om hva som er mulig å gjøre i Rapportportalen. Uansett om det er mangler i rapportportalen eller mangler i kompetansen til brukerne (eller begge deler), peker resultatene mot at det er viktig at det fortsettes med et godt utviklingsarbeid på portalene, og at informasjonsarbeidet innrettes mot brukernes behov.

6. Utfordringer og erfaringer med brukerundersøkelsene som kvalitetsutviklingsverktøy

I denne rapporten har vi gått gjennom ulike deler av arbeidet med Utdanningsdirektoratets brukerundersøkelser. I kapittel 1 så vi nærmere på hvordan undersøkelsene er organisert og gjennomføres. Vi foreslo også en analytisk modell for å forstå hvordan brukerundersøkelsene kan forstås som verktøy i skolen, sett i lys av internasjonal forskning på det som kalles Data Driven Decision Making (DDDM). Denne forskningen er opptatt av hvordan systematisert informasjon kan brukes til å skape endringer i skolen, og hvordan man kan ta bedre beslutninger ved hjelp av mere informasjon. Vi skisserte opp en akse der en pedagogisk bruk og en administrativ bruk utgjør ytterpunktene som bruk av systematiserte data kan forstås etter i skolen. På tvers av denne kan vi sette en akse der eleven og styringsnivået utgjør ytterpunktene.

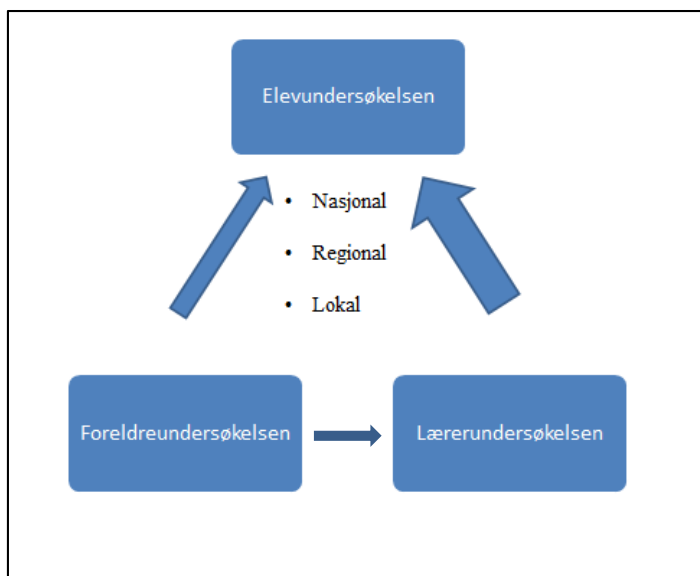
Som det har blitt trukket frem i de ulike kapitlene har vi gjennom lang tid kommet over en rekke eksempler på hvordan skolene benytter brukerundersøkelsene, og disse har vi presentert i de forskjellige underkapitlene. Et moment som da er viktig å få frem er at de ulike undersøkelsene oppfattes av skolene å ha en noe ulik rolle, noe som også nok gjør at de plasserer seg ulikt i modellen presentert i kapittel 1 (figur 1.2). Et første punkt er at undersøkelsene ikke gir informasjon på individnivå, i motsetning til for eksempel nasjonale prøver. Dette er med på å skille brukerundersøkelsene fra andre informasjonskilder som ofte diskuteres i DDDM-litteraturen, og også fra andre elementer i kvalitetsvurderingssystemet. Dermed kan ikke resultatene brukes direkte inn mot den enkelte elev (selv om man selvsagt kan arbeide individuelt i klassen på bakgrunn av resultatene). Naturlig nok har vi dermed ikke sett mange eksempler på veldig elevrettet, pedagogisk arbeid med brukerundersøkelsene, selv om dette nok også forekommer.

Mange skoler oppgir at brukerundersøkelsene gir en mulighet til organisasjonsendring, men samtidig skiller de klart mellom de ulike brukerundersøkelsene. Elevundersøkelsen oppfattes å være «hovedundersøkelsen». Tross bekymringer om endringer, mulighet for sammenligning over tid, og regler om anonymisering (prikkeregler) som i stor grad gjør det vanskelig for skolene å bruke informasjonen i undersøkelsen, utviser skolene stor lojalitet til Elevundersøkelsen. Informasjonen kan brukes opp i mot konkrete satsninger som handler om faglig kvalitetsarbeid og medvirkning i skolen, eller psykososiale forhold rundt eleven. Selv om det er svakheter knyttet til forhold som kan påvirke resultatene (diskuteres i avsnitt 6.2) er Elevundersøkelsen et viktig grunnlagsmateriale for å kunne se mer grundig bak tallene og å forske på hvordan elevene opplever sitt læringsmiljø. Dette er et verktøy som brukes både nasjonalt, kommunalt og lokalt. Nasjonalt for at politikere og direktorat skal få en oversikt over hvordan skolen som system fungerer og hvordan tiltak som settes inn i skolen treffer. Kommunalt ved at skoleeier bruker tallene for å styre, sette inn tiltak og se om de treffer. Lokalt bruker skolene undersøkelsen for å se på utviklingen ved skolen over tid, og om de kan se resultater av tiltakene som de setter inn. Skolene vektlegger at Elevundersøkelsen spiller en viktig rolle i det nasjonale kunnskapsgrunnlaget og viktigheten av at man har et godt

grunnlag for å forstå elevenes situasjon i den norske skole. Elevundersøkelsen oppleves dermed å ha både en lokal, regional og nasjonal relevans.

Dette skiller seg noe fra Foreldreundersøkelsen og Lærerundersøkelsen. Disse oppfattes i stor grad å ha et lokalt virkeområde – og da anses de ikke alltid som like relevant som andre alternativer. Eksempelvis har mange kommuner (og fylkeskommuner) utviklet egne tilsattundersøkelser der også lærerne inngår. Skolene opplever det som i overkant mye arbeid å prioritere to ulike undersøkelser til samme målgruppe, og Lærerundersøkelsen blir da nedprioritert.

I figur 6.1 har vi oppsummert de ulike undersøkelsenes bruk, der Elevundersøkelsen står i førersetet, mens de to andre undersøkelsene spiller en annen rolle i de lokale systemene.

Figur 6.1 Relasjonen mellom de ulike brukerundersøkelsene, samt nivået de brukes på. Tykkelsen på pilene indikerer styrken i relasjonen mellom undersøkelsene.

Figur 6.1 indikerer at Elevundersøkelsen tillegges den mest sentrale rollen, og at den i stor grad spiller en nasjonal rolle. De to andre undersøkelsene spiller i større grad lokale og regionale roller. Tykkelsen på pilene indikerer hvordan undersøkelsene kobles sammen på skolene. Resultatene fra Lærerundersøkelsen brukes dermed i større grad inn mot skolen enn resultater fra Foreldreundersøkelsen. For eksempel ser vi at skoler sammenholder resultatene fra Elevundersøkelsen og Lærerundersøkelsen, og tar disse inn i kollegiet for diskusjon, med særlig vekt på diskrepanser. Slike sammenligninger gjøres i mindre grad med utgangspunkt i Foreldreundersøkelsen. Det er, som diskutert i avsnitt 4.3, Elevundersøkelsen som settes i førersetet og brukes som det primære sammenligningsgrunnlag. Et annet viktig funn er den svake, eller så godt som manglende, koblingen av Foreldre- og Lærerundersøkelsen. Lærerne får i noen grad informasjon om Foreldreundersøkelsen, men i liten grad går informasjonen motsatt vei. Informasjonen om undersøkelsene gis i størst grad oppover i systemet, ikke på tvers.

Den ulike bruken av undersøkelsene gjør at man kan stille spørsmål om hva undersøkelsene er et verktøy for, og for hvem. Dette går vi inn på i neste avsnitt.

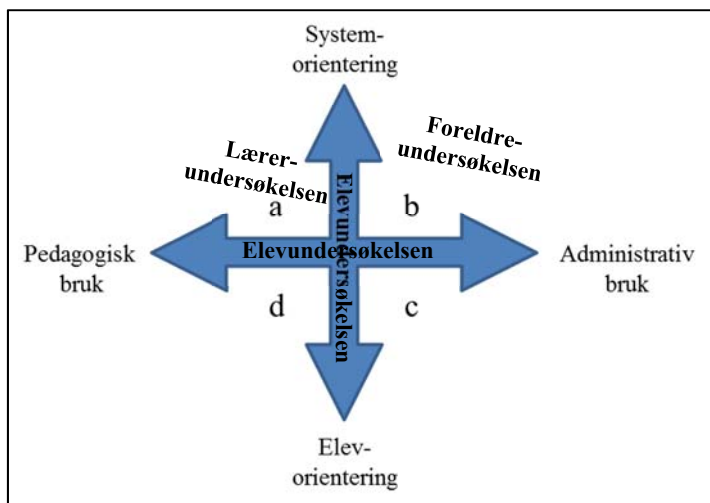
6.1 Brukerundersøkelsene – et verktøy for hva og for hvem?

Som det ble diskutert i kapittel 1 og 4 kan hvem man diskuterer resultatene i undersøkelsene tydeliggjøre hvem som oppfattes som de relevante «brukerne». Analysene i kapittel 4 viser at informasjon om resultatene fra Elevundersøkelsen i stor grad gis til både elever, lærere, foreldre og skoleeiere, men særlig lærere og skoleeiere. Intervjuene viser også at Elevundersøkelsen primært presenteres i lærerkollegiet og opp mot skoleeier. Det informeres også i foreldregruppa og blant elevene, men i disse systemene er det i større grad informasjon gjennom de representative organene (FAU og elevrådet) som gis. Hvordan disse organene fungerer og rapporterer har da en stor betydning for hvordan foreldre og elever trekkes med videre.

Informasjon om skolens resultater fra Foreldreundersøkelsen gis til både lærere, foreldre og skoleeiere, og i likhet med Elevundersøkelsen er det skolens lærere som i aller størst grad får denne informasjonen. Til tross for at mange får mye informasjon, er det også slik at en av fem skoleledere svarer at skoleeiere i liten eller i svært liten grad får informasjon om resultatene fra Foreldreundersøkelsen. Et fåtall av elevene får i stor grad informasjon om resultatene fra Foreldreundersøkelsen. Dette samsvarer med inntrykket fra intervjuene. Det kan virke som at Foreldreundersøkelsen blir sett på som en mulighet foreldrene har til å ytre seg, en slags ventil, heller enn et verktøy skoleledere/skoleeiere bruker i skoleutviklingsarbeidet. Elever har ikke alltid hørt om Foreldreundersøkelsen (mens alle vet hva Elevundersøkelsen er), og ingen av elevene vi har snakket med i årenes løp mener å huske at de har fått presentert resultater fra de andre undersøkelsene utover Elevundersøkelsen.

Informasjon om resultatene av Lærerundersøkelsen gis til lærere og skoleeiere, mens elever og foreldre i liten grad får informasjon om Lærerundersøkelsen. Elever betraktes i svært liten grad som en diskusjonspartner for skoleledere når Lærerundersøkelsen skal diskuteres, heller ikke foreldre ser ut for å være en særlig mye brukt diskusjonspartner. Få skoleledere oppgir at andre aktører benyttes som diskusjonspartner. De som nevnes er de samme som får informasjon om resultatene av Lærerundersøkelsen.

Dersom vi knytter disse resultatene tilbake til modellen i kapittel 1, ser vi at de ulike brukerundersøkelsene spiller en ulik rolle i skolenes DDDM (figur 6.2).

Figur 6.2. Brukerundersøkelsenes rolle i DDDM (Data Driven Decision Making) i skolen.

På bakgrunn av våre undersøkelser vil vi plassere Elevundersøkelsen som et midtpunkt, og som et element som krysser både den pedagogisk-administrative aksene, og den system-orienterte og elevorienterte aksene. Vi finner eksempler på både pedagogisk bruk og administrativ bruk, og data trekkes ned mot arbeid på elevnivået (om enn ikke direkte ned til 1:1 arbeid mellom lærer og elev), samtidig som arbeidet også løftes opp som grunnlag for systemlæring og –endring. Bruken av Lærerundersøkelsen kan i større grad sies å være preget av å være rettet mot organisasjonsnivået, og arbeidet med arbeidsmiljø. Foreldreundersøkelsen må på sin side sies å være kjennetegnet av en mer administrativ funksjon. Samtidig må det understrekes at når vi plasserer Foreldreundersøkelsen høyt på den administrative aksene, så er det også slik at det er relativt få som oppgir at Foreldre- og Lærerundersøkelsen rapporteres og diskuteres med kommunestyre, oppvekstutvalg eller kommunalt foreldreutvalg. Bruken som styringsinformasjon må altså sies å være administrativ og i tillegg begrenset¹³.

Undersøkelsene spiller altså ulike roller, og det er ikke slik at alle undersøkelsene *skal* spille samme rolle. Slik det ble vist i kapittel 1, avsnitt 1.1 og figur 1.1 er de ulike undersøkelsene tiltenkt ulike roller i kvalitetsvurderingssystemet. Elevundersøkelsen er tiltenkt en nasjonal og lokal rolle, og består av både frivillige og obligatoriske deler. Foreldre- og lærerundersøkelsen er på sin side mer lokalt orienterte og frivillige. På bakgrunn av dette er det naturlig og fornuftig at våre innsamlede data viser at Elevundersøkelsen sees på som den primære undersøkelsen, som også kan brukes i

¹³ Modellen kunne også vært utvidet med andre elementer av Kvalitetsvurderingssystemet. Det er da naturlig å forvente at kartleggingsprøver ville ligge langt nede til venstre i modellen med sin innretning mot å avdekke individuelle behov, mens for eksempel nasjonale prøver kunne oppfylt ulike behov i flere av modellens kvadranter. Det må understrekes at det er en forskjell i faktisk bruk slik det fremkommer gjennom våre datainnsamlinger, og tiltenkt bruk, slik det fremkommer i Utdanningsdirektoratets modell i figur 1.1.

mange ulike deler av skolenes utviklingsarbeid. Samtidig gis de andre undersøkelsene en mindre sentral rolle, som i hovedsak er forankret lokalt.

Samtidig kan det på bakgrunn av våre innsamlede data innvendes at man kanskje bør legge opp til en tydeligere «arbeidsfordeling» mellom undersøkelsene enn det er i dag, og at denne kan kommuniseres i større grad enn det systemet i dag legger opp til. Mange skoleledere og –eiere uttrykker et ønske om endringer i Foreldre- og Lærerundersøkelsen der de i større grad rendyrkes opp mot målgruppene i stedet for å bruke mye plass på å speile innholdet i Elevundersøkelsen. Et spørsmål er da om undersøkelsene er bygget opp på en fornuftig måte? Bør Foreldreundersøkelsen speile Elevundersøkelsen, eller bør foreldrene i større grad få konsentrere seg om tema som er viktige for dem, utover en vurdering av elevenes hverdag? Dersom man hadde rendyrket relevanstilnærmingen hadde undersøkelsen blitt kortere. Man kunne spisset spørsmålene bedre mot foreldrerelevant tematikk, som for eksempel skole-hjem samarbeid, informasjon og medvirkning. Tilsvarende virker det som om Lærerundersøkelsen i større grad kunne spilt en rolle inn mot skolene dersom den var mer rettet mot lærernes arbeidsmiljø og opplevelser av hverdagen, i stedet for at den i stor grad skal speile lærernes oppfatning av hvordan elevene har det. En slik reorientering kunne kanskje brakt Lærer- og Foreldreundersøkelsene mer inn mot midten av figur 6.2, og gjort de til mer allsidige verktøy for skolene.

6.2 Generelle utfordringer

Selv om brukerundersøkelsene langt på vei kan sies å spille den rolle de er tiltenkt i skolen, pekes det på en rekke utfordringer knyttet til gjennomføringen. Mye er presentert tidligere i rapporten, men vi skal her oppsummere det vi oppfatter som de mest overordnede problemstillingene knyttet til gjennomføring.

Et særlig viktig område for mange av skolene er anonymiseringsreglene, eller «prikkereglene» som de omtales som. Slik det ble gjennomgått i kapittel 1 er dette i praksis at kategorier med få svar blir prikket, slik at man ikke skal kunne identifisere enkeltpersoner som har svart. Samtidig ender dette med å prikke alle svar på lavfrekvente mål eller tilstander, for eksempel mobbing, også i store skoler. Dersom få blir mobbet i en stor skole, vil man altså likevel ikke få ut informasjonen om dette. Argumentet for dette vil være at man kan identifisere de som har blitt mobbet på bakgrunn av den kjennskapen man har til skolen, men dette er i så fall et sirkelargument – siden man vet hvem som blir mobbet blir informasjonen fra Elevundersøkelsen med på å identifisere de som blir mobbet. Resultatet av dette er, når det gjelder mobbing, at skoler likevel innfører ikke-anonyme undersøkelser for å avdekke mobbing. I tillegg kan også denne logikken gjelde andre lavfrekvente svarkategorier.

Til sammen er anonymiseringsreglene med på å skape et behov for alternative undersøkelser i skolen, noe som igjen er med på å øke «trykket» på skolene og elevene. Dette må sies å være i strid med det overordnede formålet med brukerundersøkelsene som en del av kvalitetsvurderingssystemet. Vi anbefaler at Utdanningsdirektoratet

gjennom en dialog med Datatilsynet ser nærmere på om det er muligheter for å tenke annerledes rundt identifisering og bruksverdi i brukerundersøkelsene.

Et tilliggende tema til dette er omfanget av undersøkelser, undersøkelsenes lengde, og utformingen. Dette henger igjen sammen med svarprosenten på undersøkelsene. For Elevundersøkelsen er utfordringene knyttet til utforming og lengde. Det uttrykkes skepsis til om elever er i stand til å skille de ulike formuleringene fra hverandre, og det uttrykkes bekymring for at omfanget på spørsmålene gjør at konsentrasjonen forsvinner. Når det gjelder undersøkelsens lengde gjelder dette alle undersøkelsene, men det er uklart for oss om det er kjernen i undersøkelsene som er for lang, eller om det er mengden tilleggsspørsmål som velges som gjør at den blir for lang. I mange tilfeller uttrykker skoleledere og lærere at det stadig legges til nye elementer, men det fremgår ikke om det er elementer som legges til lokalt eller i fellesdelen av undersøkelsene det vises til. I kapittel 3 så vi at det er mange skoler som legger til svært mange tilleggselementer, og at dette til en viss grad har sammenheng med svarprosenten. Kommunikasjonen omkring dette bør dermed bli enda tydeligere.

Uansett er lengde på undersøkelsene et område som det stadig kreves arbeid med, som i alle undersøkelser. For Foreldre- og Lærerundersøkelsen, som ikke er obligatoriske, er det også fare for en selvforsterkende effekt dersom undersøkelsene blir for krevende å svare på: færre svarer, jo mindre kan man hente ut av informasjonen, jo mindre bruker man informasjonen, jo mindre prioriterer man undersøkelsene, og jo færre svarer. Det er altså viktig å prioritere utviklingen også av disse undersøkelsene i fremtiden, slik at bruksnyttan opprettholdes. En mulig vei å gå i dette arbeidet er, slik det ble påpekt tidligere, å konsentrere de i større grad om spørsmål som er relevant for målgruppene. Dette innebærer å legge mer vekt på foreldrenes opplevelse av samspillet med skolen, og mer vekt på Lærerundersøkelsen som en variant av medarbeiderundersøkelse for skolene. Dette vil også redusere behovet for tilleggsundersøkelser i skolene.

Et siste viktig poeng er at mange brukere opplever at det er begrensninger i rapportportalen, som gjør at man ikke får tak i den informasjonen man ønsker, eller at man kjøper andre verktøy som kan gi de fremstillingene som oppleves som nyttige. Noe av dette skyldes nok manglende kjennskap til eksisterende muligheter, men dette understreker uansett et behov for videre arbeid. Et forslag kunne være å nedsette fokusgrupper/arbeidsgrupper av skoleledere som kunne være med på å utvikle portalene i samarbeid med Utdanningsdirektoratet, og kanskje å vurdere å trekke inn flere elementer i portalene slik noen av de innkjøpte løsningene gjør (eksempelvis PULS som sammenstiller resultater fra flere elementer i kvalitetsvurderingssystemet). Det er også viktig å få frem utvikling over tid på en god måte for skolene.

6.3 Avslutning

I denne rapporten har vi gjennom en rekke ulike datakilder forsøkt å belyse ikke bare hvordan, men også hvorfor Utdanningsdirektoratets brukerundersøkelser benyttes i skolene i dag. Vi har vist frem en rekke eksempler på arbeidsmåter, og lagt vekt på å få frem brukernes erfaringer og perspektiver, gjennom sitater kombinert med utfyllende

kvantitative analyser. Hovedinntrykket er at Elevundersøkelsen oppleves som et nyttig og sentralt verktøy, selv om det også påpekes mange områder der undersøkelsen kan utvikles videre, ikke minst med tanke på en god bruk av informasjonen i skolenes arbeid. For Lærer- og Foreldreundersøkelsen ser det ut til at de ikke spiller den sentrale rollen de kunne ha hatt i skolenes arbeid, og mange skoler velger andre løsninger for å dekke sine behov, ofte i tillegg til Utdanningsdirektoratets undersøkelser. Dette er igjen med på å skape et trykk på skolene som virker unødvendig, og fremtidig arbeid med Foreldre- og Lærerundersøkelsen bør rettes inn mot å fylle skolenes behov i større grad enn i dag.

LITTERATUR

- Allerup, Peter, Velibor Kovac, Gro Kvåle, Gert Langfeldt, og Poul Skov. 2009. "Evaluering av det Nasjonale kvalitetsvurderingssystemet for grunnopplæringen." *FoU Rapport* nr. 8:2009.
- Biesta, Gert. 2007. "Why 'what works' won't work: Evidence-based practice and the democratic deficit in educational research. ." *Educational theory* nr. 57 (1):1-22.
- Coburn, Cynthia E, og Erica O Turner. 2011. "Research on data use: A framework and analysis." *Measurement: Interdisciplinary Research & Perspective* nr. 9 (4):173-206.
- Conexus (2016). *PULS*. Lastet ned på: <http://conexus.net/2016-09-puls-skoleeier/>.
- Falch, Torberg, Simon Bensnes, og Bjarne Strøm. 2016. "Skolekvalitet i videregående opplæring. Utarbeidelse av skolebidragsindikatorer og mål på skolekvalitet. SØF-rapport nr. 01/16."
- Ford, Timothy G., Mary Elizabeth Van Sickle, og Michelle Fazio-Brunson. 2016. "The Role of "Informational Significance" in Shaping Louisiana Elementary Teachers' Use of High-Stakes Teacher Evaluation Data for Instructional Decision-Making." I *Student Growth Measures in Policy and Practice: Intended and Unintended Consequences of High-Stakes Teacher Evaluations*, redigert av Kimberly Kappler Hewitt og Audrey Amrein-Beardsley, 117-135. New York: Palgrave Macmillan US.
- Hallett, Tim. 2010. "The Myth Incarnate: Recoupling Processes, Turmoil, and Inhabited Institutions in an Urban Elementary School." *American Sociological Review* nr. 75 (1):52-74. doi: 10.1177/0003122409357044.
- Hanushek, Eric A, og Steven G Rivkin. 2010. "Generalizations about using value-added measures of teacher quality." *The American Economic Review*:267-271.
- Irgens, Eirik. 2016. *Skolen. Organisasjon og ledelse, kunnskap og læring*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Malkenes, Simon. 2014. *Bak fasaden i Oslo skolen*. Oslo: Res publica.
- Mausethagen, Sølvi, Guri Skedsmo, og Tine S. Prøitz. 2016. "Ansvarliggjøring og nye organisasjonsrutiner i skolen - rom for læring?" *Nordiske Organisasjonsstudier* (1):79-97.
- Park, Vicki, Alan J. Daly, og Alison Wishard Guerra. 2013. "Strategic Framing: How Leaders Craft the Meaning of Data Use for Equity and Learning." *Educational Policy* nr. 27 (4):645-675. doi: 10.1177/0895904811429295.
- Rothstein, Jesse. 2009. "Student Sorting and Bias in Value-Added Estimation: Selection on Observables and Unobservables." *Education Finance and Policy* nr. 4 (4):537-571. doi: 10.1162/edfp.2009.4.4.537.
- Utdanningsdirektoratet (2016a). *Praktiske råd om forberedelse, gjennomføring og etterarbeid*. Lastet ned fra: https://www.udir.no/Upload/Brukerundersokelser/V11/5/Brukerundersokelsen_e_forberedelse_gjennomforing_og_etterarbeid.pdf
- Utdanningsdirektoratet (2016b). *Skoleeieranalysen*. Lastet ned på: <https://www.udir.no/kvalitet-og-kompetanse/skoleeieranalysen/>
- Utdanningsdirektoratet (2016c). *Veiledning i bruk av bestillingsportalen for skolens brukerundersøkelser*. Lastet ned fra: <https://www.udir.no/globalassets/filer/brukerundersokelser/brukerveiledning-bestilling-brukerundersokelsene-skole2016.pdf>
- van Geel, Marieke, Trynke Keuning, Adrie J. Visscher, og Jean-Paul Fox. 2016. "Assessing the Effects of a School-Wide Data-Based Decision-Making Intervention on Student Achievement Growth in Primary Schools." *American*

- Educational Research Journal* nr. 53 (2):360-394. doi: 10.3102/0002831216637346.
- Wendelborg, C, V Paulsen, M Røe, M Valenta, og E Skaalvik. 2012a. "Elevundersøkelsen 2012." *Analyse av elevundersøkelsen*.
- Wendelborg, Christian. 2011. Mobbing, diskriminering og uro i klasserommet. Analyse av Elevundersøkelsen 2011. Rapport. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Wendelborg, Christian, og Joakim Caspersen. 2016. "Høyt presterende elevers vurdering av læringsmiljøet: Analyser av Elevundersøkelsen 2013 og 2014."
- Wendelborg, Christian, Veronika Paulsen, Melina Røe, Marko Valenta, og Einar Skaalvik. 2012b. *Elevundersøkelsen 2012: Analyse av Elevundersøkelsen 2012*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning
- Wendelborg, Christian, Melina Røe, og Joakim Caspersen. 2015. "Grunnleggende ferdigheter og læringsmiljø: Et utdrag av analysene av Elevundersøkelsen 2014."
- Wendelborg, Christian, Melina Røe, og Joakim Caspersen. 2016. *Elevundersøkelsen 2015. Analyse av Elevundersøkelsen 2015*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Wendelborg, Christian, Melina Røe, og Roger Andre Federici. 2014. "Elevundersøkelsen 2013 : analyse av Elevundersøkelsen 2013." Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Wendelborg, Christian, Melina Røe, Roger Andre Federici, og Joakim Caspersen. 2015. *Elevundersøkelsen 2014. Analyse av Elevundersøkelsen 2014*.
- Wendelborg, Christian, Melina Røe, og Einar M Skaalvik. 2011 *Elevundersøkelsen 2011: analyse av Elevundersøkelsen 2011*: NTNU Samfunnsforskning, Mangfold og inkludering

978-82-7570-491-5 (web)

Dragvoll allé 38 B
7491 Trondheim
Norge

Tel: 73 59 63 00
Web: www.samforsk.no

 NTNU
Samfunnsforskning